

Det breda uppdraget

Utbildning, rekrytering
och arbete för allmänna bibliotek
på svenska i Finland

Svenska
kulturfonden

Maria Grundvall

Det breda uppdraget

Utbildning, rekrytering och arbete
för allmänna bibliotek på svenska i Finland

Maria Grundvall

Svenska kulturfonden

Svenska kulturfonden beställde i början av år 2019 en rapport om den svenskspråkiga biblioteksutbildningen i Finland och bibliotekens personalrekrytering i tvåspråkiga kommuner.

Maria Grundvall fick uppdraget att sammanställa rapporten.

Kulturfonden riktar ett varmt tack till författaren. Författaren ansvarar för innehållet och formuleringarna i rapporten.

Layout: Lena Malm

ISBN 978-952-7263-09-9

ISSN 1235-9203

Tryck: Print Mill

Helsingfors 2019

Abstract

Lagen om allmänna bibliotek ändrades inför år 2017, med den påföljd att behörighetskraven för bibliotekspersonalen gick från att vara noga reglerade till att ge kommunerna så gott som fria händer vid rekrytering.

I den här rapporten behandlas den inverkan som lagändringen hittills haft på bibliotekens personalrekrytering i tvåspråkiga kommuner. Rapporten behandlar också lagändringens eventuella effekter på den svenskspråkiga biblioteksutbildningen. Utbildningens nivåer och format presenteras. Utbildning och arbetsbild hos personer som arbetar på svenska i de allmänna biblioteken beskrivs.

Bland annat påvisas att de allmänna biblioteken efter lagändringen kräver traditionell biblioteksbehörighet i allt lägre grad. Biblioteksutbildning ses nu ofta som meriterande i stället för behörighetsgivande, eller efterfrågas inte alls.

Biblioteken betonar personliga och sociala kompetenser i sin rekrytering, snarare än yrkesteknisk kompetens. Där det finns en brist på utbildad personal, till exempel i mindre kommuner och vad gäller svensk personal i södra Finland, är frestelsen större att frångå kravet på biblioteksbehörighet.

Biblioteksutbildningen i Finland kartläggs, med tyngdpunkt på den svenskspråkiga utbildningen. Utbildningen i Finland jämförs med de nordiska ländernas. Bland sina nordiska grannländer är Finland ensamt om att erbjuda biblioteksutbildning under högskolenivå.

Utbildningens balansgång mellan teoretisk och praktisk undervisning tas upp. Både biblioteksanställda och rekryterare efterlyser en bred kompetensbild och pekar på kunskapsluckor i utbildningen. Biblioteksutbildningen i Finland är betydligt smalare och har färre aktörer på svenska än på finska.

Biblioteksanställda, rekryterare och utbildningsanordnare intervjuas och bidrar med sin syn på situationen.

Ett antal åtgärdsförslag riktade till olika instanser presenteras i slutet av rapporten.

Tiivistelmä

Laki yleisistä kirjastoista uudistettiin vuoden 2017 kynnyksellä, minkä seurauksena kirjastohenkilöstön kelpoisuusvaatimukset muuttuivat. Tarkasta sääntelystä siirryttiin siihen, että kunnilla on lähes vapaat kädet rekrytoinnissa.

Tässä raportissa käsitellään lakimuutoksen tähänastisia vaikutuksia kirjastojen rekrytointeihin kaksikielisissä kunnissa. Raportissa käsitellään myös lakimuutoksen mahdollisesti aiheuttamia seurauksia kirjastoalan ruotsinkielisessä koulutuksessa. Raportissa esitellään koulutuksen tasot ja muodot sekä kuvataan yleisten kirjastojen ruotsinkielisten työntekijöiden koulutustaustat ja työnkuvat.

Raportista käy ilmi muun muassa se, että lakimuutoksen jälkeen yleiset kirjastot edellyttävät perinteistä kirjastoalan kelpoisuutta yhä harvemmin. Kirjastoalan koulutusta pidetään nykyään usein meriittinä, eikä kelpoisuusvaatimuksena, tai koulutusta ei vaadita lainkaan.

Kirjastot painottavat rekrytoinneissaan henkilökohtaisia ja sosiaalisia taitoja, eivätkä niinkään ammatillista osaamista. Kun pätevästä työntekijöistä on pulaa esimerkiksi pienemmissä kunnissa ja Etelä-Suomessa ruotsinkielisen henkilökunnan osalta, on houkuttelevaa luopua kelpoisuusvaatimuksista.

Raportissa kuvataan kirjastoalan koulutusta Suomessa, painopisteenä ruotsinkielinen koulutus, ja Suomessa annettavaa koulutusta verrataan Pohjoismaiden tilanteeseen. Suomi on pohjoismaisiin naapureihinsa verrattuna ainoa, joka tarjoaa kirjastoalan koulutusta korkeakouluasteen ulkopuolella.

Raportissa nostetaan esiin teorian ja käytännön välinen tasapaino koulutuksessa. Sekä kirjastojen työntekijät että rekrytoijat pitävät tärkeänä laajaa osaamiskuvaa ja nostavat esiin koulutukseen liittyviä aukkoja. Suomenkieliseen koulutukseen verrattuna ruotsinkielinen kirjastoalan koulutus on Suomessa huomattavasti kapea-alaisempaa, ja toimijoita on vähemmän.

Raporttiin sisältyy kirjastotyöntekijöiden, rekrytoijien ja koulutuksen järjestäjien haastatteluja, joissa on selvitetty heidän näkemyksiään tilanteesta.

Lopuksi esitetään eri tahoille suunnattuja toimenpide-ehdotuksia.

Innehållsförteckning

1 Inledning	7
2 Bibliotekens uppgifter och verksamhet i förändring	9
2.1 Bibliotekslagen i ny tappning	11
2.1.1 Behörighetskraven förr	12
2.1.2 Behörighetskraven nu	14
2.2 Farhågor kring lagändringens inverkan	16
2.2.1 Stora kommuner	17
2.2.2 Små kommuner	18
2.2.3 Utbildningen	18
2.3 Behövs svenskan i biblioteken?	19
3 Biblioteksutbildningen på svenska i Finland	21
3.1 Universitetsutbildning vid Åbo Akademi	22
3.1.1 Kandidatutbildningen	22
3.1.2 Magisterutbildningen	24
3.1.3 Personalens syn på utbildningen	25
3.1.4 Statistik och feedback kring utbildningen	32
3.2 Yrkesutbildning vid Careeria	34
3.2.1 Yrkesexamen 2007–2014	35
3.2.2 Grundexamen i affärsverksamhet	37
3.3 Fortbildning	40
4 Anställd och användare i bibliotek	42
4.1 Enkätundersökning bland biblioteksanställda	43
4.1.1 Utbildningsbakgrund och -önskemål	45
4.1.2 Att jobba på svenska i bibliotek	51
4.2 Biblioteksanställda berättar	56
4.2.1 Studier vid Åbo Akademi	57
4.2.2 Studier på finska	59
4.2.3 Kommentarer ur enkäten: utbildning	61
4.2.4 Kommentarer ur enkäten: huvudstadsregionens utmaningar	62
4.3 Svensk biblioteksservice ur ett användarperspektiv	64
4.3.1 Citat ur användarenkäten	67

5 Rekrytering	69
5.1 Analys av rekryteringsannonser	69
5.1.1 Behörighet	70
5.1.2 Kompetenser	73
5.1.3 Språkkunnighet	78
5.2 Rekryterare berättar	81
5.2.1 Vasa: ”Finskan och svenskan är jämnstarka”	82
5.2.2 Kimitoön: ”Nuförtiden är alla experter”	84
5.2.3 Borgå: ”Det behövs absolut en yrkeshögskoleutbildning på svenska”	87
5.2.4 Helsingfors: ”Teamet är viktigast”	90
6 Var står biblioteksutbildningen? – en jämförande diskussion	94
6.1 Biblioteksutbildning i Finland på svenska och finska	94
6.1.1 Universitet	97
6.1.2 Yrkeshögskolor	103
6.1.3 Yrkesinriktad utbildning	105
6.2 Biblioteksutbildning och -debatt i Norden	107
6.2.1 Sverige	108
6.2.2 Norge	113
6.2.3 Danmark	115
6.2.4 Svensk biblioteksutbildning i Finland ur ett nordiskt perspektiv	117
6.3 Biblioteksutbildningen ur de allmänna bibliotekens perspektiv	120
7 Sammanfattning	127
7.1 Biblioteksutbildning i Svenskfinland	127
7.2 Biblioteksanställda om kompetensbehov	128
7.3 Rekryteringen i tvåspråkiga kommuner	129
7.4 Finskspråkig och nordisk biblioteksutbildning	131
8 Åtgärdsförslag	132
Bilaga 1: Enkätfrågor – Svenskt biblioteksarbete	136
Källor	140
Tryckt material	140
Material på webben	141
Intervjuer	145
Om författaren	146

1 Inledning

I slutet av år 2018 tog Regionförvaltningsverket och Finlands svenska biblioteks förening tillsammans med Svenska Kulturfonden initiativ till en utredning om hur den svenska biblioteksutbildningen i Finland mår för tillfället.

Orsakerna var flera. Inför 2017 förnyades lagen om allmänna bibliotek, och man ville ta reda på vilka konsekvenser lagändringen hittills haft på de allmänna bibliotekens sätt att rekrytera personal. Hade biblioteken börjat prioritera annat än den traditionella biblioteksutbildningen?

Från biblioteken hade det länge kommit signaler om att det var ont om svenska arbetssökande till lediganslagna tjänster.

I samma skede som lagen ändrades hade delar av den svenskspråkiga biblioteksutbildningen lagts ner och lämnat efter sig ett kännbart tomrum i examensstrukturen, som redan innan varit betänkligt gles.

Frågor väcktes kring biblioteksutbildningens struktur. Var det ändamålsenligt att bara en organisation i hela Svenskfinland skötte utbildningen för hela biblioteks fältet, speciellt när det verkade finnas för få svenska yrkesutövare? Hur såg innehållet i utbildningen ut? Och överensstämde detta med behoven i de allmänna biblioteken?

Dessutom var det osäkert i hur stor grad och hur effektivt biblioteken faktiskt sökte svenskspråkig personal. Innebar bristen på svenskspråkiga inom yrket att biblioteken aktivt sökte efter fler medarbetare och prioriterade svenskakunskaper i sin rekrytering, eller blev den mest en behändig ursäkt för bristfällig svensk service?

I april 2019 inleddes arbetet med en rapport som skulle beskriva läget inom branschen. Undertecknad kontrakterades som utredare. Som stöd för arbetet bildades en styrgrupp med representanter från Svenska Kulturfonden, Regionförvaltningsverket och Finlands svenska biblioteks förening.

Stor vikt lades på de biblioteksanställdas erfarenhet av utbildning och svenskt biblioteksarbete. De som jobbar i biblioteken befinner sig på en unik utsiktspunkt: de har erfarenhet av både biblioteksutbildning, vad biblioteksverksamheten i praktiken kräver, arbetsgivarens rekrytering och de speciella utmaningar som möter svenskspråkiga anställda i ett allmänt bibliotek.

Rekryteringskraven undersöktes via annonser för lediga jobb sedan lagändringen 2017. Ett antal personliga intervjuer gjordes för att få en så heltäckande bild som möjligt av situationen. Utbildare, rekryterare och anställda har bidragit med sin syn på saken.

Rapporten nedan beskriver situationen som den såg ut i oktober 2019. Beskrivningen åtföljs av kommentarer och diskussion kring läget. Förhoppningsvis utgör detta bara början på ett mer utbrett samtal kring ämnet, både inom biblioteksbranschen och på ett bredare samhällsligt plan.

Sist men inte minst innehåller rapporten också ett antal konkreta åtgärdsförslag. De riktar sig till olika verksamhetsnivåer inom biblioteksbranschen och utbildningsfältet.

2 Bibliotekens uppgifter och verksamhet i förändring

När personer som inte är bibliotekarier ska beskriva sina associationer kring bibliotek kan det ibland verka som om tiden har stått still de senaste årtiondena.¹ Man minns kanske sitt barndomsbibliotek, där samlingen bestod av tryckta böcker som doftade gott av gammalt papper, där tystnaden var djup och atmosfären vänlig.

Det finns ingenting som säger att biblioteket inte skulle erbjuda tryckta böcker, tystnad och vänlig atmosfär nuförtiden, men verksamheten är inte längre begränsad till det.

När centrumbiblioteket Ode invigdes i Helsingfors 2018 uppstod en debatt som visar på den här mångfalden. Ska det stora biblioteket vara ett kulturhus, ett medborgartorg eller ett bibliotek? Det är ett exempel på diskrepansen mellan allmänhetens förväntningar på ”vad ett bibliotek ska vara” och det allmänna bibliotekets uppgifter idag.

Finland har länge haft en bibliotekslag som kräver en bred palett av serviceformer för olika grupper och behov. Med jämna mellanrum har lagen moderniserats och anpassats till sin tid.

Inför Finlands hundraårsjubileum år 2017 förnyades lagen om allmänna bibliotek² för att bättre passa ett samhälle där till exempel informationsteknologi och mångkultur blivit vardag. Bibliotekslagen sätter ramarna för verksamheten genom att definiera det allmänna bibliotekets uppdrag.³

Uppdraget är enligt lagen att erbjuda tillgång till olika sorts material, hålla samlingen mångsidig och modern, främja läsning och litteratur, hjälpa

---

1 T.ex. Hedemark 2018, s. 228

2 Lag om allmänna bibliotek 1492/2016

3 <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2016/20161492>

användarna att hitta information, erbjuda lokaler för användarnas egen verksamhet samt främja en samhällelig och kulturell dialog.

Lagtexten lägger dessutom till att ett allmänt bibliotek måste ha ändamålsenliga lokaler, modern utrustning samt en tillräcklig och kunnig personal för att lyckas sköta sina uppgifter.

Andan i lagen är ambitiös. Biblioteken ska vara en institution som arbetar för ett aktivt medborgarskap, demokrati och yttrandefrihet. En mångsidig läskunnighet ska uppmuntras hos både gammal och ung. Medborgarna ska ha likvärdig tillgång till bildning, kultur och information.

Verksamheten är till för alla, oavsett ålder eller samhällsposition. Den ska bygga på gemenskap, pluralism och kulturell mångfald. I tvåspråkiga kommuner ska båda språkgruppernas behov beaktas på lika grunder.

Bibliotekens verksamhetsformer för att uppnå lagens krav är många och sinsemellan högst olika. Till de vanligaste hör till exempel babyposi, sagostunder, besök av dagisgrupper och skolklasser, läshundar, läxhjälp, ungdomsverksamhet, bokcirklar, språkcaféer, högläsning för vuxna, författarkvällar, föreläsningar, uppsökande verksamhet och hemservice, hjälp med teknik och apparater, läsfrämjande kampanjer, konserter, debatter, samt olika typer av kurser och rådgivning.

Det finns andra ord en uppsjö av serviceformer som ordnas vid sidan av det traditionella arbetet med samlingarna. Strävan efter att förnya verksamheten är stark i många allmänna bibliotek. Klichébilden av bibliotekarien, vars enda jobb är att stillsamt stämpla böcker, börjar vara svår att hitta. Idag kan bibliotekarien i stället vara en utåtriktad estradör, marknadsförare eller IT-expert.

Biblioteksrummet har också förändrats. Långt ifrån alla bibliotek är längre stillsamma platser för tyst läsning. I vissa kommuner delar biblioteket utrymmen med ungdomsverksamheten. Biblioteket kan också ligga i ett livligt köpcentrum och fungera som ett medborgartorg. Också detta är i enlighet med bibliotekslagen, som säger att de allmänna biblioteken ska erbjuda lokaler för t.ex. fritidsintressen och medborgarverksamhet.

Den nya bibliotekslagen innehåller en förändring som potentiellt kan ha stor effekt på både utbildning och rekrytering inom biblioteksfältet: sloandet av de gamla examenskraven för biblioteksbehörighet, och bestämmelserna om hur stor del av personalen som bör ha biblioteksutbildning.

Bibliotekens uppgifter enligt 'Lag om allmänna bibliotek 1492/2016'

Ett allmänt bibliotek har till uppgift att:

- 1) erbjuda tillgång till material, information och kulturellt innehåll,
- 2) tillhandahålla en mångsidig och tidsenlig samling,
- 3) främja läsning och litteratur,
- 4) tillhandahålla informationstjänster, handledning och stöd vid inhämtning och användning av information och för att främja en mångsidig läskunnighet,
- 5) erbjuda lokaler för lärande, fritidsintressen, arbete och medborgarverksamhet,
- 6) främja en samhällelig och kulturell dialog.

2.1 Bibliotekslagen i ny tappning

Bibliotekslagen som utfärdades i december 2016 ersatte den föregående bibliotekslagen från 1999⁴ och biblioteksförordningen från 2013.⁵

Lagen styr de allmänna bibliotekens verksamhet i Finland. Den fastslår kommunernas skyldigheter och statens finansiering. De allmänna bibliotekens syfte och uppgifter specificeras.

I jämförelse med bibliotekslagen från 1999 sätter den nya lagen större fokus på medborgaren som biblioteksanvändare. Bibliotekens uppgifter räknas upp mer detaljerat än förr, och listan över vad biblioteken ska stå till tjänst med för kommuninvånarna är lång. Vissa grundläggande användarregler för biblioteken finns också med som ett nytt inslag. Biblioteksanvändarnas skyldigheter regleras för första gången i lag.

Lagen introducerar också så kallade regionala och riksomfattande utvecklingsuppdrag, som ska öka samarbetet mellan de allmänna biblioteken. Det ersätter systemet med central- och landskapsbibliotek.

Den nya bibliotekslagen målar upp ett samhälle där IT och nättjänster redan är vardagsmat, till skillnad från den äldre lagen där biblioteken ålades att utveckla nättjänsterna och deras innehåll.

---

4 <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/kumotut/1998/19980904>

5 <https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2013/20130406>

Ett aktivt medborgarskap, demokrati och yttrandefrihet betonas i den nya lagtexten. Verksamheten ska bygga på mångkultur och pluralism. Tillgänglighet nämns också för första gången. Ett allmänt bibliotek ska kunna användas av och vara tillgängligt för alla.

Vad gäller språkkrav slås det alltså fast att verksamheten i tvåspråkiga kommuner ska beakta båda språkgruppernas behov på lika grunder. Detta gäller också språkparet finska och samiska i kommuner inom samernas hembygdsområde. Dessutom ska lokala språkgruppers behov beaktas.

Man kan säga att den nya bibliotekslagen i stor utsträckning är mer detaljerad än tidigare. Det som däremot formuleras mer kortfattat är behörighetskraven på bibliotekspersonalen.

2.1.1 Behörighetskraven förr

Tidigare definierades behörighetskraven för tjänster i de allmänna biblioteken genom en förordning. Biblioteksförordningen uppdaterades senast 2013. Enligt den skulle minst 70 procent av personalen i ett bibliotek ha studier i biblioteks- och informationstjänster bakom sig.

Minst 45 procent av personalen skulle ha en examen från universitet eller yrkeshögskola där det ingick, eller utöver vilken man avlagt, 60 studiepoäng biblioteksstudier på högskolenivå. 25 procent kunde ha en yrkesinriktad grundläggande examen med 35 studieveckor biblioteksstudier eller en yrkesexamen inom biblioteksområdet. För resterande 30 procent specificerades utbildningen inte.

Av den som ledde biblioteksverksamheten inom en kommun krävdes en högre högskoleexamen med minst 60 studiepoäng biblioteksstudier på högskolenivå.

En lämplig examensnivå i kombination med studier i biblioteks- och informationstjänster gav med andra ord behörighet. Däremot fanns det inga bestämmelser om huvudämnet för examen, något som gjorde lagen relativt löst formulerad jämfört med vad som är fallet i vissa europeiska länder.⁶

Man behövde med andra ord inte studera informationsvetenskap som huvudämne för att bli behörig på bibliotek. En vanlig studieväg för biblioteka-

---

6 <http://kirjastolehti.fi/artikkelit/kirjastolaki-kahle-vai-kehityksen-turva/>

rier har till exempel varit en universitetsexamen med ett humanistiskt huvudämne, i kombination med biämneshögskole- eller påbyggnadsstudier i informationsvetenskap.

I praktiken har de med examen från universitet eller yrkeshögskola anställts som bibliotekarier eller någon jämförbar titel. Personer med grund- och yrkesexamen, och högskoleutbildade personer som saknat slutexamen eller de 60 studiepoängen i biblioteksvetenskap, har fått jobb som biblioteksfunktionärer.

Enligt en stor enkätundersökning riktad till hela Finlands bibliotekspersonal 2019 har 33% av de svarande titeln biblioteksfunktionär. En lika stor andel jobbar som bibliotekarie, informatiker eller informationsexpert. 22% har någon annan yrkestitel, som ibland motsvarar de båda föregående kategorierna i kravnivå.⁷ Esbo stadsbibliotek använder till exempel numera titlarna bibliotekspedagog och biblioteksrådgivare som motsvarighet till bibliotekarie och funktionär.

Traditionellt har bibliotekarierna haft en mer prestigefylld position i biblioteken, med ansvar för bland annat budget, samlingsorganisation, planering och ledning. Innan Google började hålla till i var mans smarttelefon var informationssökning en väsentlig del av bibliotekariernas jobb.

Biblioteksfunktionärerna har arbetat mer med vardaglig kundtjänst och med olika rutinuppgifter i biblioteken. Grundlönen för biblioteksfunktionärer kan beroende på anställningsort vara ca 12–20% lägre än för bibliotekarier.

Skillnaden i arbetsbild mellan bibliotekarier och biblioteksfunktionärer har minskat med åren och är i en del av dagens bibliotek nästan omöjlig att upptäcka. I vissa fall används titlar som ”specialbiblioteksfunktionär”, för att markera större ansvar och en något högre lönenivå.

Även om arbetsuppgifterna liknar varandra allt mer hos bibliotekarier och biblioteksfunktionärer är lönegapet mellan dem fortfarande intakt. En del arbetsgivare har anklagats för att systematiskt utnyttja situationen och anställa biblioteksfunktionärer som man i första hand ger bibliotekarieuppgifter.

Att få tillstånd att ändra funktionärstjänster till bibliotekarietjänster kan dessutom vara svårt, speciellt i ekonomiskt trängda kommuner.

---

7 <http://kirjastolehti.fi/files/KirjastoalanTy%C3%B6ntekij%C3%A4tutkimus.pdf>

Sådant bidrar till att hålla lönenivån låg inom branschen. Det signalerar kanske också en viss likgiltighet från kommunernas sida till att biblioteksarbetet mer än tidigare kräver en hög kompetensnivå.

2.1.2 Behörighetskraven nu

Enligt den nya bibliotekslagen ska allmänna bibliotek ha tillräckligt många anställda med utbildning inom biblioteks- och informationsområdet och tillräckligt många andra anställda. Hur begreppet ”tillräckligt” ska mätas anges inte närmare.

Den som arbetar med sakkunniguppgifter bör ha lämplig högskoleexamen, om inte något annat följer av uppgifternas art. Vad sakkunniguppgifter innebär preciseras inte desto mer i lagen.

Enligt det kommunala kollektivavtalet AKTA⁸ är sakkunniga personer som arbetar i anslutning till bibliotekets samlingar och informationstjänst, med utbildning eller planering, samordning och produktion av tjänster. Också chefsarbete kan ingå i arbetsuppgifterna.

I praktiken är det bibliotekarier som avses. Formuleringen ”om inte annat följer av uppgifternas art” ger ändå vid behov arbetsgivaren en möjlighet att frångå kravet på högskoleexamen.

Biblioteksförordningens specifika ordination om att minst 70% av personalen ska ha biblioteksutbildning och minst 45% bör ha en högskoleexamen har med andra ord slopats. I stället har kraven ersatts med begreppet ”tillräckligt många anställda”.

Av den som leder biblioteksväsendet krävs numera en för uppgiften lämplig högre högskoleexamen, ledarförmåga och god förtrogenhet med bibliotekens uppgifter och verksamhet.

Bibliotekschefen behöver alltså inte längre ha biblioteksstudier bakom sig. Vad ”god förtrogenhet” med verksamheten innebär måste i fortsättningen avgöras av dem som rekryterar till chefsposter. Ledarförmågan, som i lagtexten de facto nämns före god förtrogenhet med biblioteken, kan tänkas väga tyngre. Detta har också varit intentionen med lagändringen.

---

8 <https://www.kt.fi/sv/avtal/akta>

9 Hollmén 2016, s. 10

Att behörighetsvillkoren på chefsnivå har ändrats har nämligen delvis att göra med ett europeiskt direktiv om yrkeskompetens. Enligt direktivet bör det finnas en klar orsak till varför en speciell utbildning krävs.⁹ Målet är att öka rörligheten på den europeiska arbetsmarknaden.

Lagberedningen har enligt uppgift inte kunnat motivera varför 60 studiepoäng i informationsvetenskap gör den sökande extra lämpad för ledningsuppgifter. Regeringsprogrammet under beredningen ville dessutom frångå alltför snäva krav på kommunernas personal.

Däremot ville arbetsgruppen bakom lagändringen betona att biblioteksväsendet är mångfacetterat med stora krav på ledarskapet. Kraven på högre högskoleutbildning är en konsekvens av detta.

Kommunerna har alltså idag ganska fria händer att tolka bibliotekslagens kompetensskrivning som det passar dem bäst. Lagens uppgift är att fastställa en miniminivå på personalens utbildning, liksom kollektivavtalet fastställer minimilönen. Arbetsgivaren kan alltså kräva en högre examensnivå än vad lagen fastslår. I brist på andra konkreta riktlinjer har många bibliotek valt att fortsätta rekrytera enligt förordningen från 2013.

Lagändringen kring biblioteksbehörigheten har av många tagits emot som en välkommen möjlighet för biblioteken att rekrytera personer med kompetenser som inte ingår i biblioteksutbildningen. Möjligheten att anställa personal utan biblioteksutbildning är ändå inte ny utan medgavs alltså i viss mån redan i biblioteksförordningen från 2013.

Att det kanske också fanns andra syften med sloandet av behörighetskraven skymtar fram i kapitel 5.2.1 av denna rapport, där det nämns att en jämnare könsfördelning inom personalen var ett mål för lagberedningen.

Någon större diskussion om att förnya biblioteksutbildningen i stället för att anställa personal med annan utbildning har av allt att döma inte förekommit på senare år i Finland.

Ett intressant jämförelseobjekt inom kommunernas grundservice är småbarnspedagogiken¹⁰, som också fått förnyad lagstiftning på sistone. Där gick utvecklingen åt andra hållet och behörighetskraven skärptes.

Den nya lagen om småbarnspedagogik fastställer att minst två tredjedelar av personalen bör ha branschens högre behörighet, det vill säga lärare eller socionom inom småbarnspedagogik. Hälften av dessa måste ha behörighet som lärare i småbarnspedagogik.

---

10 <https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2018/20180540>

Även om bibliotek och småbarnspedagogik är vitt skilda verksamheter med olika villkor och målsättningar är det ändå tankeväckande att jämföra fallen. Båda är kommunala branscher som dragits med låga löner och i vissa regioner även personalbrist.

För bibliotekens del har man valt att åtgärda saken med att sänka behörighetskraven och frångå en utbildning som av vissa beskrivits som bristfällig. När det gäller småbarnspedagogiken verkar man i stället ha försökt åtgärda brister inom utbildningen, höja lönerna samt öka behörighetskraven och den därmed följande yrkesstatusen.

2.2 Farhågor kring lagändringens inverkan

När den nuvarande bibliotekslagen var under beredning fördes samtidigt en diskussion inom branschen om hurdana ändringar i lagtexten som var troliga och vilka följder de kunde tänkas ha.¹¹ Behörighetskraven hörde till det som framkallade mest diskussion.

I lagberedningens tidiga skeden planerades en ännu större sänkning av behörighetskraven än vad som sedan genomfördes. Till exempel skulle en lägre yrkeshögskoleexamen ha räckt för chefstjänster. Syftet var att på sikt sänka personalkostnaderna för kommunerna.¹²

Lagberedningen fick bland annat Finlands biblioteks förening att göra ett par officiella ställningstaganden där man till exempel krävde att behörighetskraven skulle bibehållas i sitt dåvarande format för att säkra högkvalitativa bibliotekstjänster i hela landet. Man såg speciellt små orter som sårbara om behörighetskraven togs bort.¹³

Den här diskussionen gällde hela landet och var inte knuten till språk. För de tvåspråkiga kommunernas del kom däremot språket med som ytterligare en dimension. Den lagstadgade rätten till bibliotekstjänster på kommunens minoritetsspråk komplicerar frågan om vilka kompetenser som behövs på bibliotek i tvåspråkiga kommuner.

---

11 Se t.ex. <http://kirjastolehti.fi/artikkelit/kirjastolaki-kahle-vai-kehityksen-turva/>

12 <http://kirjastolehti.fi/artikkelit/alempi-amk-tutkinto-riittaa-johtajalle/>

13 <http://suomenkirjastoseura.fi/files/Kannanotot/Kannanotto%20kirjastolaista%202.6.2015.pdf>

2.2.1 Stora kommuner

En tanke bakom den uppluckrade behörighetslagstiftningen är alltså att biblioteken ska vara friare att anställa personal med olika kompetenser. Det allmänna bibliotekets många uppgifter innebär att det kan finnas behov av anställda som inte har en bakgrund i biblioteksvärlden.

En pedagog, en programmerare, en ungdomsledare, en webbredaktör – alla är de tänkbara i arbetsgemenskapen hos ett större stadsbibliotek med omfattande personalstyrka och heterogena arbetsuppgifter. Olikheterna kan upplevas som en rikedom och ett välbehövligt nytillskott i biblioteksvärlden.

Trycket från förändrade medievanor och sjunkande besöksstatistik gör att man inom biblioteken för en ständig diskussion om hur branschen kan förnya sig och rättfärdiga sin del av den kommunala budgeten. Att anställa personer med icke-biblioteksrelaterad utbildning kan ibland vara ett led i försöken att förnya biblioteksverksamheten.

Biblioteksstudierna har hittills fungerat som en gemensam nämnare för en yrkeskår med en i övrigt ganska varierande utbildning. En av farhågorna kan alltså formuleras på följande sätt: vad händer om en allt större del av personalen inte har denna bakgrund? Vilka kompetenser prioriterar arbetsgivarna i fortsättningen om bibliotekskunnande får allt mindre betydelse, och vad har det för inverkan på bibliotekens verksamhet?

Att söka information och hitta i samlingarna har till exempel varit centralt i biblioteksutbildningen. Kan man också i framtiden utgå från att alla biblioteksanställda vet hur böckerna är uppställda? Eller kommer användaren i framtiden allt oftare att mötas av personal som inte befattar sig med samlingarna utan enbart med andra delar av verksamheten?

I debatten har också en starkare yrkesidentitet lyfts fram som ett alternativ till ökad variation i de anställdas studier.¹⁴ Yrkesidentiteten skapas enligt den här tankegången av en gemensam utbildning som ger en bred förståelse för bibliotekens uppdrag.

Är det biblioteksstudierna som borde breddas, i stället för rekryteringsbasen? Eller är det så att arbetslivet trots allt är den viktigaste utbildaren¹⁵ och det som skapar yrkesidentiteten?

---

14 <http://kirjastolehti.fi/artikkelit/kirjastolaki-kahle-vai-kehityksen-turva/>

15 Michnik & Utter 2018, s. 45

2.2.2 Små kommuner

Tillgången på biblioteksutbildad personal är ojämnt fördelad över landet. I mindre kommuner kan det vara en utmaning att få tillräckligt många sökande med biblioteksbehörighet.

En farhåga som därför väckts i samband med att bibliotekslagen ändrades är att små kommuner ska börja anställa allt mer personal som saknar biblioteksutbildning. Om kommunens linje är att vem som helst kan jobba på bibliotek gör det rekryteringsprocessen avsevärt lättare.

Det gör det också möjligt för kommunerna att spara på personalkostnaderna. Med stöd av lagstiftningen kan man nu anställa personer med lägre utbildning och därmed rättfärdiga en lägre lönenivå. Behörighetskraven har varit ett traditionellt sätt att hindra lönenivån från att sjunka.¹⁶

Den som leder biblioteket behöver inte heller ha någon biblioteksutbildning i bagaget. För små kommuner blir det kanske därmed allt mer lockande att slira på biblioteks kompetensen. Då uppstår möjligheten att baka in bibliotekets chefspost i en tjänst som omfattar flera verksamheter.

Ett exempel på detta är Kaskö, som under de senaste årens ekonomiska kräftgång inrättat en kombinerad tjänst som bildningsdirektör och biblioteksdirektör. Direktören basar numera för bibliotek, medborgarinstitut, fritidsverksamhet, grundskola och småbarnspedagogik i staden.

Också för en liten kommun med drygt 1200 invånare är det här ett så brett ansvarsområde att enskilda verksamhetsgrenar löper en klar risk att åsidosättas, om inte annat så på grund av tidsbrist. Man frågar sig också om en enskild person kan ha tillräckligt med sakkunskap för att effektivt sköta alla aspekter av en sådan tjänstebeskrivning, och huruvida tjänsteinnehavaren riskerar att bli överbelastad.

2.2.3 Utbildningen

För utbildningen i informationsvetenskap har ett väsentligt marknadsföringsargument varit att den är behörighetsgivande inom biblioteksbranschen.

---

16 <http://kirjastolehti.fi/artikkelit/kirjastolaki-kahle-vai-kehityksen-turva/>

Den som till exempel velat bli anställd som bibliotekarie har i praktiken varit tvungen att läsa in de sextio studiepoäng som fordrats. Övriga kompetenser har inte kunnat uppväga en avsaknad av studier i ämnet, oavsett hur duglig personen ifråga varit.

Enligt den nya bibliotekslagen är biblioteksjobben öppna också för personer som saknar biblioteksutbildning helt eller som har läst betydligt mindre än vad som tidigare sågs som behörighetsgivande. Frågan blir då vilken inverkan detta kan ha på utbildningsfältet.

Kommer antalet studerande så småningom att sjunka? Och går det i så fall att upprätthålla alla utbildningslinjer, när skolorna ska slåss om allt färre studenter?

Idag premieras stora enheter inom utbildningen. Biblioteksutbildningarna utgör ofta ett litet ämne inom sin enhet. Det gör dem potentiellt sårbara för en situation där antalet studerande krymper ytterligare.

Det är svårt att tänka sig en framtid där mängden utbildning och forskning på biblioteksområdet minskas radikalt i Finland. Något sådant skulle med säkerhet ha allvarliga konsekvenser för hela räckvidden av allmänna, statliga och vetenskapliga bibliotek som behöver specifikt biblioteksutbildad personal.

Däremot ligger det nära till hands att tänka sig att utbildningen kan naggas i kanten. I ett pessimistiskt framtidsscenario faller delar av biblioteksutbildningen bort, till exempel den svenskspråkiga utbildningen eller utbildning i vissa regioner. Den redan nu ojämnt uppbyggda utbildningsstrukturen riskerar att drabbas av problematiska tomrum.

2.3 Behövs svenskan i biblioteken?

Frågan om de svenskspråkiga bibliotekstjänsternas tillstånd uppstår i skärningspunkten mellan utbildning, rekrytering och bibliotekslag.

Både före och efter 2017 har lagen förutsatt att biblioteksverksamheten i tvåspråkiga kommuner ska ordnas på lika grunder för båda språkgrupperna. Enligt den nya bibliotekslagen ska dessutom lokala språkgruppers behov beaktas. Detta kan till exempel gälla svenska språköar i enspråkiga kommuner.

Hur uttrycket "lika grunder" ska tolkas varierar stort mellan olika kommuner och landsändar. I praktiken kan det betyda att all information, alla

tjänster och alla typer av material finns på båda språken. Men det kan också innebära att biblioteket anser sig betjäna tillräckligt väl så länge en ytterst blygsam del av samlingarna och informationen riktas till minoritetsbefolkningen.

I Regionförvaltningsverkets undersökning *Det allmänna bibliotekets användarenkät 2018* syns det här som ett missnöje bland vissa av de svenska respondenterna med bibliotekspersonalens förmåga att betjäna på svenska (se kapitel 4.3).

Efterfrågan och utbudet på svenska bibliotekstjänster tycks inte alltid mötas. Att vissa av kommunens bibliotek kan erbjuda svensk service, eller att en i personalen talar svenska, räcker inte nödvändigtvis till.

Biblioteken ska enligt lagen kunna användas av och vara tillgängligt för alla. Om enspråkigt svenska kunder, till exempel barn, inte kan använda biblioteket för att personalen inte kan kommunicera med dem eller för att tillräckliga samlingar saknas, går det inte att säga att biblioteket har lyckats med sin uppgift.

Vad är det då som hindrar biblioteken från att betjäna tillräckligt väl på minoritetsspråket?

En orsak kan vara bristen på svensk personal. I vissa regioner tycks detta vara ett ständigt återkommande problem. En diskussion om varför så få svenskspråkiga i dessa områden väljer att utbilda sig inom biblioteksbranschen skulle vara av stor vikt. Problemet är mångfacetterat och kan ha att göra med faktorer som utbildningsstruktur, lönenivå och yrkets allmänna status.

En annan frågeställning är huruvida biblioteken generellt söker efter kunskaper i svenska när de rekryterar? I hur stor grad prioriterar de svenskan när de anställer personal som ska jobba med kundservice? Eller får kunskaper i svenska reell betydelse enbart när renodlat svenskspråkiga tjänster ska besättas?

3 Biblioteksutbildningen på svenska i Finland

Det finns två vägar att gå för den som vill utbilda sig inom biblioteksområdet på svenska i Finland.

Den ena är Åbo Akademi, som erbjuder universitetsstudier i ämnet informationsvetenskap på kandidatnivå. Studierna sker antingen inom ramen för en högskoleexamen eller som fria studier vid Öppna Universitetet.

Den andra vägen är yrkesinriktad utbildning. Yrkesinstitutet Point College i Borgå tillhandahöll tidigare en förberedande utbildning för yrkesexamen i informations- och bibliotekstjänst. Utbildningen lades ner för några år sedan. Nu har Point College återuppstått som en del av yrkesinstitutet Careeria, som i stället erbjuder en merkonomutbildning med vissa möjligheter att specialisera sig på biblioteksbranschen.

Yrkeshögskoleutbildning på biblioteksområdet, det vill säga högskoleutbildning med inriktning på yrkespraktiken, saknas i Svenskfinland.

Den finskspråkiga biblioteksutbildningen finns på alla nivåer, från yrkesinriktade examina till högre högskoleamina (se kapitel 6.1). Utbildningsstrukturen har också på finskt håll råkat ut för omstruktureringar under de senaste åren, vilket bland annat lett till att två skolor upphört med sin biblioteksutbildning.

Den finska utbildningen har kritiserats för att ha regional slagsida.¹⁷ Utbildad personal finns det mer av i västra Finland, där biblioteksutbildningarna håller till.

Att den svenska biblioteksutbildningen är placerad i Åbo och Borgå upplevs också som begränsande av vissa, som vi ska se i kapitel 4.

---

17 Se t.ex. <http://suomenkirjastoseura.fi/files/Kannanotot/Kirjastoalan%20koulutusta%20pit%20kehitt%20ei%20karsia.pdf>

3.1 Universitetsutbildning vid Åbo Akademi

För den som vill gå en svenskspråkig utbildning i informationsvetenskap på högskolenivå i Finland finns det enda alternativet i Åbo.

Åbo Akademi erbjuder studier i ämnet inom fakulteten för samhällsvetenskaper och ekonomi. Det går också att studera informationsvetenskap inom Öppna universitetet vid Åbo Akademi.

År 2011 bytte ämnet namn i ÅA från informationsförvaltning till informationsvetenskap för att signalera en övergång från passivt förvaltande av samlingar till en vetenskapsgren som studerar människors informationsbeteende. Det har också möblerats om administrativt på grund av de statliga reformer som ålagts universitetet, och en strävan efter att skapa större och effektivare enheter.

3.1.1 Kandidatutbildningen

Numera går det att studera informationsvetenskap som huvudämne upp till kandidatnivå på svenska. Studierna sker inom utbildningslinjen för samhällsvetenskaper. Politics kandidatexamen avläggs på tre år.

De studerande på utbildningslinjen för samhällsvetenskaper läser grundkursen i samtliga ämnen inom programmet: sociologi, statsvetenskap, offentlig förvaltning, nationalekonomi, juridik och informationsvetenskap.

Efter den första hösten väljs ett huvudämne. Biämnen kan väljas relativt fritt, både inom det samhällsvetenskapliga programmet och över fakultetsgränserna. De flesta vill enligt ämnets personal ha en stark samhällsvetenskaplig kompetens och väljer att läsa inom programmet.

Informationsvetenskapens kursutbud för huvudämnesstuderande inom kandidatprogrammet ser ut på följande sätt.

Tabell 1: Kurser i informationsvetenskap, utbildningslinjen för samhällsvetenskaper vid Åbo Akademi

Grundstudier i informationsvetenskap (25 sp)

Grundkurs i informationsvetenskap	5 sp
Kunskapsorganisation	5 sp
Informationssökning	5 sp
Informationssamhället	5 sp
Informationsledning	5 sp

Ämnesstudier i informationsvetenskap (40 sp)

Resurshantering	5 sp
Användarcentrerad informationsservice	5 sp
Information Architecture and Strategies	5 sp
Informetri	5 sp
Grk i organisation och ledning / Grk i marknadsföring	5 sp
Praktik / Praktikrelaterad uppsats	5 sp
Kandidatseminarier och -avhandling	10 sp

Sammanlagt kan man avlägga 65 studiepoäng i informationsvetenskap inom kandidatutbildningen. ÖPU- och biämnesstuderande har en något avvikande struktur för ämnesstudierna och avlägger 60 studiepoäng.

Två kurser är valbara för huvudämnesstuderande: man läser antingen Grundkurs i marknadsföring eller Grundkurs i organisation och ledning. Inom ÖPU och för biämnesstuderande ersätts detta av kurserna Informationsbeteende I och II. Kandidatavhandlingen faller också bort för ÖPU- och biämnesstuderande.

Dessutom kan alla som avlägger ämnesstudierna välja mellan att göra en rekommenderad praktikdel på två månader eller vid behov skriva en praktikrelaterad uppsats. Möjligheten att ersätta praktiken med en uppsats har införts med tanke på studerande som inte lyckas hitta en praktikplats, eller som inte har möjlighet att ta ledigt för att genomföra praktiken (till exempel ÖPU-studerande med annat heltidsarbete). Uppsatsens innehåll bör vara relaterat till arbetslivet.

ÖPU startar en ny studiehelhet på 60 studiepoäng vart tredje år. Kurserna i informationsvetenskap ordnas så ofta som möjligt som ett samarbete mellan ämnet och ÖPU för att undvika dubbling.

3.1.2 Magisterutbildningen

Efter avlagd kandidatexamen med informationsvetenskap som huvudämne har man studierätt inom det internationella magisterprogrammet Governance of Digitalization. Magisterprogrammet omfattar två års studier och leder till en ekonomie magisterexamen. Uppsatser och pro gradu-avhandling får skrivas på svenska, men undervisningen går på engelska. Programmet ordnas i samarbete med ämnet informationssystem.

Fram till 2017 gick det att studera informationsvetenskap upp till magisternivå på svenska. Under åren 2014–2017 fanns också det internationella magisterprogrammet Information and Knowledge Management, där man kunde studera ämnet.

Den som väljer att fortsätta med Governance of Digitalization läser kurser som kombinerar informationsvetenskap med tillämpningar inom ekonomi och digitala serviceformer. Inom programmet erbjuds 40 studiepoäng i informationsvetenskap. Vissa kurser hålls i samarbete med Åbo Universitet.

Nedan listas hela studieprogrammet för att ge en bild av hur man valt att kombinera de olika vetenskapsgrenarna.

Tabell 2: Kursutbud inom magisterprogrammet Governance of Digitalization, Åbo Akademi

Advanced studies in Governance of Digitalization (totalt 80–82 sp)

Introduction to Business Analytics	5 sp
Development of Digital Services	5 sp
Information in the Digital Age	5 sp
Information Retrieval	5 sp
Information Behaviour I	5 sp
Information and Knowledge Management	5 sp

Alternative compulsory courses 1 and 2 (10–12 sp)

Governance and Strategic Management of Digital Business (ÅU) /	
Governance and Strategic Management of Digital Business	6/5 sp
Digital Economy and Business Models (ÅU) /	
Digital Economy and Business Models	6/5 sp

Master's Thesis and Seminars (40 sp)

Master's seminars	7 sp
Master's thesis: part 1 seminars	10 sp
Master's thesis: part 2	10 sp
Master's thesis: part 3	10 sp
Akademiskt skrivande på engelska för magisterstuderande	3 sp

Choose one of three modules (20 sp)

Module 1: Information Systems Specialization	20 sp
Module 2: Information Studies Specialization (Information Behaviour II, Information Architecture and Strategies, Participatory Information Services, Project Course in Information Studies)	20 sp
Module 3: Information Systems / University of Turku	20 sp

Free optional studies (14–20 sp)

Därutöver är det möjligt att läsa informationsvetenskap som specialisering inom magisterprogrammet Offentligt ledarskap, vilket rekommenderas till dem som är intresserade av en karriär som bibliotekschef. Man kan då skriva sin pro gradu om biblioteksrelaterade frågor och får handledning från ämnet informationsvetenskap.

Man kan också avlägga doktorsexamen i informationsvetenskap. För tillfället har ämnet ca 10 aktiva doktorander.

3.1.3 Personalens syn på utbildningen

Hela den undervisande personalen inom informationsvetenskap vid ÅA och ÖPU intervjuades i grupp om sin syn på ämnets situation och utmaningar. I intervjun deltog professor Gunilla Widén, universitetslärarna Kristina Eriksson-Backa och Eeva-Liisa Eskola, akademilektor Jannica Heinström samt utbildningsplanerare Nancy Pettersson från ÖPU. I det här kapitlet sammanfattas deras gemensamma uttalanden om utbildningen.

Informationsvetenskapen vid Åbo Akademi har tack vare extern forskningsfinansiering en relativt stor personal, men sett till antalet huvudämnesstuderande är det ett litet ämne inom organisationen. Därmed måste det leva med små ämnens realiteter.

Det finns till exempel inte förutsättningar för att driva ett eget utbild-

ningsprogram. ÅA organiserade om alla ämnen vid fakulteten i breda kandidatprogram 2015, medan magisterprogrammen var med om en liknande omorganisation 2017.

Lösningen för informationsvetenskapens del har blivit att ingå som ett av många ämnen på den samhällsvetenskapliga studielinjen, eller när det gäller magisterstudierna, att samarbeta inom den ekonomiska studielinjen.

3.1.3.1 Rekrytering av studerande

Rekryteringen av studerande är en utmaning för ämnet. För de nittonåringar som söker till kandidatprogrammet inom samhällsvetenskap är informationsvetenskap ett ämne som få känner till. Det är inte många som väljer informationsvetenskap som huvudämne, speciellt när större ämnen som juridik eller sociologi konkurrerar.

Yngre studerande fäster ganska lite vikt vid att det senare i arbetslivet kan finnas praktisk nytta med studier i informationsvetenskap. För dem som ändå noterar att studierna ökar möjligheterna att få jobb på bibliotek motvägs detta av att lönen i branschen är så låg.

Tidigare utgjorde bibliotekens behörighetskrav ett slags marknadsföring åt ämnet. Samarbetet med ÖPU byggdes upp kring den behörighetsgivande effekten. Numera för man från ämnets sida fram att studier i informationsvetenskap ger en yrkeskompetens även om det formella kravet saknas i lagen. På ämnets hemsida heter det att studierna ”ger en god grund för att jobba som bibliotekarie”.

Att behörighetskraven slopades har ännu inte hunnit påverka antalet studerande. Både inom ÅA och ÖPU har antalet studerande hållits på samma nivå som innan 2017. Tidsspännet är hittills för kort för att man ska kunna bedöma vilken effekt det har på utbildningen. Om några år kommer man troligen att kunna se vart utvecklingen är på väg, men några korttidseffekter syns ännu inte.

Till stor del beror effekterna av lagändringen på hur kommunerna väljer att anställa i framtiden. För närvarande kräver många bibliotek fortfarande studier i informationsvetenskap när de rekryterar. Andra ser studierna som meriterande. Det kan innebära att lagändringen får en långsammare effekt i biblioteken än för utbildningen.

Möjligen är det en generationsfråga: så länge rekryterarna är personer som levt med den gamla förordningen kanske formuleringen finns med. Vad

som händer när de här människorna går i pension är oklart. Kommunernas ekonomi påverkar förstås också hur man anställer.

3.1.3.2 Studiernas innehåll

Personalen ser ingen större konflikt mellan utbildningens akademiska status och dess funktion som utbildning för det praktiskt betonade bibliotekariejobbet. Yrkeslivet är numera föränderligt och kräver att arbetstagaren hela tiden lär sig nya saker. Man behöver inte kunna allt på en praktisk nivå när man kommer ut i arbetslivet.

Universitetsstudier handlar i stället om att ge de studerande en förmåga att analysera och tillägna sig nya kunskaper i arbetslivet. Man ska kunna förutse hur framtiden inom yrket ter sig och kunna anpassa sig till det. Det akademiska tankesättet ger en bra bas och flexibilitet när man går ut i arbetslivet.

Akademins uppgift är att erbjuda undervisning som är baserad på forskning, samtidigt som undervisningen också ska ta hänsyn till arbetslivet efter studierna. Balansen mellan teori och praktik är viktig i undervisningen.

Lärarkåren diskuterar hela tiden de praktiska tillämpningarna av kursernas teorier med de studerande. Studenterna ska få en allmän känsla för bibliotekskontexten och bibliotekens uppdrag.

Att veta hur mycket man ska förankra undervisningen i praktiskt arbetsliv är en utmaning. Vissa studenter tycker att kurserna blir för praktiska och efterlyser mer teori.

Utbildningen på en yrkeshögskola är mer praktiskt upplagd, men universitetsstudier ger en bredare bas att stå på. På universitet läser man också andra ämnen än bara det egna huvudämnet. Ansvar för det valet hänger förstås till stor del på den studerande själv. Studiernas uppbyggnad ger de studerande stor frihet att kombinera ämnen enligt sina egna intressen.

Huvudsaken är att utbildningen ger en realistisk bild av vad yrkeslivet kan gå ut på. Ingen utbildning kan förbereda den studerande för allt på ett praktiskt plan. Att lära sig i arbetet är något som alla måste göra.

På nordiskt håll har alla biblioteksutbildningar gjorts om till universitetsutbildningar, och ingen önskar sig en tillbakagång till en bibliotekarieutbildning på någon lägre utbildningsnivå. I Finland, där utbildningen fortfarande finns på flera nivåer, blir det förstås ett problem ur ett finlands-svenskt perspektiv om svenskspråkiga utbildningar saknas.

Det finlandssvenska uppdraget innebär att undervisningsprogrammet i informationsvetenskap måste utbilda för ett brett spektrum, inte för en specifik sektor. Samtidigt måste ämnet tillåtas utgöra en liten enhet i en universitetsvärld som ständigt letar efter kostnadseffektiva lösningar och sammanslagningar. ÅA:s uppgift är att utbilda experter för Svenskfinland, också inom de mindre vetenskapliga disciplinerna.

Innehållet i utbildningen är under ständig utvärdering och förändring och lärarna modifierar kursinnehållet varje år. Det är inte heller bara innehållet som behöver uppdateras vartefter. Också metodiken måste hänga med sin tid.

ÅA:s undervisning ges i ett format som samtidigt lär ut digitala kompetenser. Digitala färdigheter och informationsledning är två områden som informationsvetenskapen lagt extra resurser på de senaste åren.

Akademins system är sådant att kursutbudet kan genomgå större förnyelser vart tredje år. Senast förnyades kursutbudet inom informationsvetenskap år 2015. Inför det kartlade man 2014 kompetensbehoven hos bibliotekarier i Finland genom en enkät till alla bibliotekschefer och intervjuer med cheferna. Man förde också diskussioner med de studerande och tittrade på utbildningar utomlands i jämförande syfte.

I ÅA:s enkät efterlyste de vetenskapliga biblioteken mer kunskaper i bland annat informetri, ekonomiska kunskaper och open science. De allmänna biblioteken önskade sig brett pedagogiskt kunnande och förmåga att möta behoven hos olika målgrupper. (Mer om denna enkät i kapitel 6.3.)

Som ett svar på undersökningen lades ganska många kurser om. Informetrikursen ändrades till exempel för att göra innehållet så aktuellt och relevant som möjligt, och man talar mer om informationssamhället och dess olika grupper.

3.1.3.3 Kommunikationen med fältet

Kommunikationen med biblioteken sker till exempel i form av att lärarna och forskarna presenterar utbildningen i olika branschsammanhang. Det finns inget självklart forum där man kan mötas och hålla uppe kontakterna med fältet, utan representanterna möts närmast på olika evenemang.

Personalen ser alumnträffarna i ÅA som ett viktigt och givande sätt att hålla kontakten med arbetslivet. För de studerande utgör träffarna en uppskattad chans att nätverka och lära sig om sitt framtida yrkesliv. Ämnet har

ordnat alumnträffar två gånger, då utexaminerade har besökt ÅA för att berätta om arbete inom biblioteksvärlden. Finlands Svenska Biblioteksörening har också medverkat, för att diskutera vilken typ av kompetenser som behövs på fältet.

Röster från arbetslivet dyker också upp när alumner varje år föreläser inom ramen för ämnets kurser. Personalen deltar dessutom i den svenska samarbetsgruppen för utvecklingsuppdrag inom biblioteksväsendet, som koordineras av Regionförvaltningsverket.

De studerandes åsikter efterfrågas regelbundet i de obligatoriska kursutvärderingarna. Feedbacken upplevs som värdefull, men det är mer sällan som den är särskilt konkret. På studentkårens initiativ har ämnet också ordnat ämnesmöten med möjlighet till återkoppling. Intresset för dessa möten har varierat.

En viktig mötespunkt mellan utbildning och arbetsliv är den två månader långa praktikdelen som hör till studierna. Praktiken ger de studerande en möjlighet att se teoriernas tillämpning i vardagens arbetsmoment och ger upphov till många reflektioner, i regel tankar kring att man nu förstår varför man studerat ett visst ämnesområde. För att fungera optimalt i den här meningen borde praktiken utföras så sent som möjligt i studierna.

De studerande förväntas själva ordna sin praktikplats genom egen aktivitet. Praktiklönen utgörs dels av en så kallad praktiksedel som man kan ansöka om från ÅA, men biblioteket förutsätts betala en andel. Biblioteket bör dessutom erbjuda en handledare och låta den studerande prova på många olika typer av arbete. Med de villkoren är det inte alltid helt lätt att hitta en praktikplats, men många bibliotek ställer ändå upp.

Praktiken var tidigare tre månader lång, men perioden förkortades till två månader på fakultetsnivå år 2011. Också tidigare har mängden praktik som ingår i studierna varierat. I början av 00-talet ströks praktikdelen helt från studieprogrammet på grund av svårigheter med att hitta tillräckligt många praktikplatser. Några år senare dök praktiken upp på nytt som en frivillig men rekommenderad tre månader lång period, eftersom den ansågs vara en viktig del av utbildningen.

Med de finska motsvarande utbildningarna förekommer ett visst samarbete. Föreningen för informationsforskning håller konferens vartannat år och ordnar seminarier vår och höst. Evenemangen samlar landets utbildare.

De finska universitetsutbildningarna på biblioteksområdet, i Tammerfors och Uleåborg, är placerade i andra och sinsemellan olika fakulteter än

Åbo. Det påverkar forskningen och undervisningen i viss mån. Trots olikheterna ser man i ÅA också många likheter.

Kärnutbudet av kurser liknar varandra i alla universiteten med kurser som informationssökning och kunskapsorganisation. Samarbetet mellan universiteten har varit starkt med bland annat gemensamma projekt. Kring utbildningen är samarbetet mindre nu än för tjugo år sedan, då forsknings-tyngdpunkterna fjärrat sig från varandra.

Den finska yrkeshögskolan i Åbo är av geografiska skäl den närmaste samarbetspartnern inom yrkeshögskoleutbildningen. Enheten är liten och har tidvis varit nedläggningshotad. Ungefär en studerande per år fortsätter med ÅA:s magisterprogram efter sin examen från Åbo yrkeshögskola.

När det gäller diskussionen kring hur konkreta kunskaper inom yrkespraktiken en universitetsutbildning kan förväntas lära ut, ställer personalen motfrågan om biblioteken faktiskt vill att man ska kunna allt som nyutexaminerad?

Ifall det är så att utbildningen och förväntningarna från fältet inte möts behövs kanske mer dialog mellan parterna. Bibliotekaryrket kräver ändå livslångt lärande och kunskaperna bör ständigt uppdateras, eftersom informationsmiljön är så föränderlig.

Personalen poängterar behovet av att tänka långsiktigt och utbilda för arbetsmarknaden några år framåt i tiden. När samhället förändras snabbt bör studierna lära ut analysförmåga och flexibilitet, snarare än enbart praktiska färdigheter som de ser ut just nu.

3.1.3.4 Utmaningar

De främsta farhågorna ser personalen i att ämnet utgör en liten enhet i en stor organisation. Det är lätt att drunkna i mängden och besluten tas ibland långt borta från ämnet. Att informationsvetenskap inte har ett eget magisterprogram är till exempel något man inte har kunnat påverka från ämnets sida. Alla ämnen inom fakulteten ingår numera i större magisterprogramshelheter.

Allra mest önskar sig personalen hjälp med rekryteringen av studerande. Att marknadsföra informationsvetenskapen till nya studerande är något man upplever som väldigt svårt och som man saknar resurser för inom ämnet.

Marknadsföringen behöver man hjälp med av centralorganisationen, det vill säga Åbo Akademi. Men man ser också gärna att biblioteksbranschen ger

draghjälp, inte minst genom att lyfta fram bibliotekariernas yrkesidentitet. Vilken profil, status och lönebild ska bibliotekarierna ha? Det är frågor som kräver samhällelig diskussion.

I likhet med diskussionen om lärarlönerna finns det en närbesläktad problematik när det gäller bibliotekarier: hur ska huvudstadsregionen med sina dyra levnadskostnader kunna locka de finlandssvenska bibliotekarier som utbildas, när lönerna inom biblioteksbranschen är så pass låga?

För ett litet universitetsämne som informationsvetenskap är den nuvarande finansieringsmodellen för universiteten också en utmaning. Studietiden är begränsad och ämnen väljs noggrant. De studerande förutsätts vara effektiva och följa schemat. Varje fördröjning medför sanktioner och minus i kassan.

Finansieringsmodellen belönar både utbildnings- och forskningsverksamheten. Ämnet klarar sig bra då det gäller forskningsresultat och har därför goda resurser, trots att antalet utexaminerade är litet.

Finansieringspoäng utdelas också för avlagda studiepoäng och att ämnet har många biämnesstuderande är en belönande faktor. Som ett litet ämne är informationsvetenskapen ändå sårbar, ifall den externa forskningsfinansieringen avtar. I så fall står ämnet inför en helt annan situation.

Undervisningsresurserna för informationsvetenskapen är tillräckliga för att ordna det behövliga antalet kurser. Däremot upplever personalen att det inte finns svängrum för att arrangera extra, valbara kurser.

Personalresurserna är goda. Forskningsverksamheten har varit framgångsrik och lyckats få betydande extern finansiering från bland annat Finlands Akademi.

En utvecklingsmöjlighet för ämnet är att väcka intresse bland ÅA-studerande med strökurser som medför praktisk nytta redan under studietiden. Kursen i informationssökning har bland annat varit populär också bland sådana som inte i övrigt studerar informationsvetenskap. Informationsledning är ett annat ämne som ökar i betydelse och popularitet.

Digitaliseringen av samhället innebär att informationsvetenskap blir en användbar disciplin oavsett vad man jobbar med i framtiden. Detta är någonting som behöver synliggöras mer för de studerande.

För ämnets del är rekryteringen till utbildningen den viktigaste framtidsfrågan och något som kommer att synas i bibliotekens rekrytering med en viss fördröjning. Biblioteksjobb borde göras mer attraktivt för unga, men det är en mångfacetterad fråga och lättare sagt än gjort.

Så långt alltså ÅA:s personal.

3.1.4 Statistik och feedback kring utbildningen

År 2019 var antalet sökande till hela det samhällsvetenskapliga kandidatprogrammet i Åbo 283, varav 85 hade utbildningen som första preferens och 60 fick en studieplats. Studenterna väljer huvudämne under det första läsåret och 1–3 studerande brukar välja informationsvetenskap som huvudämne.

Antalet sökande år 2019 till det engelskspråkiga magisterprogrammet Governance of Digitalization var 84. 74 personer sökte i första preferens och antalet studieplatser var 20.

Under tiden 2010–2019 har 19 magistrar i informationsvetenskap utexaminerats inom det svenskspråkiga utbildningsprogrammet. De engelskspråkiga magisterprogrammen har under perioden 2016–2019 utexaminerat 20 magistrar. Totalt handlar det alltså om ca 40 magistrar som fått sin examen under de senaste tio åren.

Fler personer läser informationsvetenskap som biämne än som huvudämne. Antalet biämnestuderande rör sig kring 7–10 personer per år. Dessutom förekommer det att ca 1–4 studerande från andra universitet läser ÅA:s informationsvetenskap som biämne eller tar enstaka kurser i ämnet.

Därtill deltar ÅA-studerande från olika ämnen i enskilda kurser, som kursen i informationssökning. Kring 3–5 personer per år tar sådana strökurser.

Grundkursen i informationsvetenskap är obligatorisk för alla inom den samhällsvetenskapliga utbildningen, det vill säga ca 60–70 personer.

Även utbytesstuderande avlägger enstaka engelskspråkiga kurser (cirka 30 personer/år).

Sedan 2005 har 111 personer läst 60 studiepoäng informationsvetenskap inom ÖPU. Slår man ut den siffran på vart tredje år, då ett nytt studieprogram startar, landar studiegruppernas storlek på strax under 20 personer. Det finns också personer som inte går hela studiehelheten, till exempel sådana som redan klarat av en del kurser och kompletterar i ÖPU.

Både huvudämnesh- och biämneshstuderande får ofta jobb på bibliotek när de kommer ut i arbetslivet. Huvudämneshstuderande och studerande från det engelskspråkiga magisterprogrammet rekryteras dessutom inom undervisningsanstalter, företag och andra organisationer. Internationella studenter placerar sig främst inom företag, medan biblioteken är en viktig arbetsgivare för dem som behärskar de nationella språken.

Bland de utexaminerade förekommer en lång rad titlar, bland annat bib-

liotekschef, bibliotekarie, informationsspecialist, event manager, marknadsförare, projektchef, professor, forskare, universitetslärare, organisationschef, kommunikationsrådgivare, data scientist, marketing specialist, manager (document control) och informationsarkitekt.

ÅA gör upp statistik om alumner, var de placerat sig i arbetslivet och hur de värderar sin utbildning. Statistiken samlas in enligt alumnernas huvudämne. Det gör ämnet informationsvetenskap svårare att undersöka, eftersom merparten studerar det som biämne. Officiell statistik om karriärval och attityder hos biämnestuderande är besvärligt att få fram.

En liten statistikhelhet finns ändå till förfogande hos Åbo Akademis Arbetsforum för den som är intresserad av informationsvetenskap ur biämnessynpunkt. Den gäller personer som utexaminerats 2011–2015. Enkäten har gjorts ett år efter examen.

Samplet utgörs av svaren från ett trettiotal personer. Hälften har angett att de studerat informationsvetenskap, och andra hälften har nämnt informationsvetenskap på något sätt i sina svar, till exempel så att de nu i efterhand skulle ha valt att studera ämnet. På grund av detta måste enkätsvaren ses som en allmän kommentar kring en ekvation där informationsvetenskapen utgör en faktor, snarare än renodlad feedback på studierna i ämnet.

Svaren är få till antalet, men rätt så samstämmiga. Nästan 80% anger, på frågan om vad som saknades i utbildningen, att de hade behövt mer praktiska färdigheter, mer praktik eller någon annan form av arbetslivserfarenhet och kontakter. Man bör här notera att frågan gäller universitetsutbildningen som helhet.

Flera nämner också att de saknat pedagogiskt inriktade kurser. I ett svar påpekas det att man undervisar mycket som informatiker. Ett par svarande är missnöjda med bristen på undervisning i olika digitala kompetenser.

De flesta, kring 85%, har lyckats få ett arbete. Hälften arbetar med någonting biblioteksrelaterat, speciellt bland dem som studerat informationsvetenskap. De är till exempel bibliotekarier, informatiker, katalogiserare och bibliotekssekreterare. En person uppger att hen har förmansuppgifter. En tredjedel av de svarande uppger att kravnivån för arbetet är lägre än deras utbildningsnivå, men att de inte lyckats få jobb som motsvarar utbildningen.

Vid frågan ”om du nu skulle ha inlett dina universitetsstudier, vilka biämnen skulle du välja?” svarar över hälften att de hade valt informationsvetenskap. För en del är det ett uttryck för att de är nöjda med sitt val och känner att det har varit till nytta, för andra innebär det att de först efter examen

insett att de hade behövt biämnena som skulle ge dem behörighet för ett konkret yrke.

En tredjedel nämner studier i ekonomi, redovisning och marknadsföring som något de skulle välja nu. Snäppet under i popularitet ligger pedagogik, språk och litteraturvetenskap.

Tre fjärdedelar av de svarande säger sig vara nöjda eller ganska nöjda med sin examen, möjligen med undantag av ett missat biämne, låg lönenivå inom branschen eller liknande.

Några negativa kommentarer finns det ändå, också bland dem som säger sig vara ganska nöjda. Förutom kritiken mot bristen på praktik och kontakter till arbetslivet, tycker man att ÅA ger en förvrängd bild av arbetsmarknaden när universitetet saluför sina utbildningar. Studierna beskrivs som alltför teoretiska och inriktade på att i första hand ge forskarkompetenser. Universitetet kritiseras för att vara avskärmat från resten av samhället och arbetsmarknaden.

En svarande påpekar också att även om hen efterlyser närmare kontakt med arbetslivet, kan praktikjobbet bli ekonomiskt ohållbart. Det är inte alla som har råd att leva på praktiklönen. Att den studerande själv förväntas hitta en praktikplats, och att praktiken inte ens delvis arrangeras av universitetet, upplevs också som betungande.

3.2 Yrkesutbildning vid Careeria

När det gäller biblioteksutbildning på svenska i Finland har det traditionella alternativet till Åbo Akademi varit yrkesinstitutet Careeria i Borgå. Nedan presenteras både en utbildning som nyligen lagts ner, och en alternativ (men inte identisk) utbildning som fått ta dess plats.

Utbildaren Borgå Handelsläroverk slogs ihop med Porvoon terveydenhuolto-oppilaitos till Point College år 2012. Point College i sin tur fusionerades med Edupoli (i sig en ny, sammanslagen produkt från 2018 av yrkesinstitutet Amisto och vuxenutbildningen i Edupoli), och sedan 1.1.2019 bildar skolorna det gemensamma aktiebolaget Careeria.

Careeria ordnar för tillfället 80 olika examina och verkar på fem olika orter: Borgå, Lovisa, Askola, Vanda, Helsingfors och Kervo. Undervisning på svenska ordnas enbart i Borgå.

Yrkesutbildningen reformerades grundligt år 2018¹⁸, vilket bland annat innebar en större flexibilitet och valfrihet för de studerande. Efter reformen förutsätts examina vara bredare med många olika specialiseringsmöjligheter i en och samma utbildning.

Yrkesinriktade examina går att avlägga både via campusstudier, läroavtalsutbildningar och som fristående examina. Tidigare studier kan räknas till godo. Arbetserfarenhet avgör mycket, och studierna anpassas till olika behov. En personlig utvecklingsplan, en så kallad PUK, görs då studierna inleds och uppdateras under studiernas gång.

De flesta avlägger sin examen i samband med en förberedande utbildning. Men det går också att avlägga en yrkesinriktad examen som en fristående examen på sin egen arbetsplats. Både yrkesinriktade grundexamina och yrkesexamina kan avläggas fristående.

Här krävs alltså ingen förberedande utbildning om man anser sig ha inhämtat de kunskaper som examensgrunderna kräver på annat sätt, till exempel i arbetslivet. Vid en fristående examen bedöms den examinerades kunskaper av sakkunniga representanter för arbetsgivaren, arbetstägaren och undervisningsområdet.

3.2.1 Yrkesexamen 2007–2014

Tidigare erbjöd Point College i Borgå en förberedande utbildning för yrkesexamen i informations- och bibliotekstjänst. Nya utbildningar startades år 2007, 2009, 2011 och 2014. Utbildningen var en behörighetsgivande läroavtalsutbildning riktad till yrkesverksamma personer eller personer med arbetserfarenhet inom fältet.

Sedan den första utbildningen inleddes år 2007 har över 30 personer avlagt yrkesexamen i informations- och bibliotekstjänst. Examina innehöll tre kompetensområden: allmänna informations- och bibliotekstjänster, informations- och bibliotekstjänster i pedagogiska miljöer samt informations- och bibliotekstjänster för vetenskaps- och specialområden.

För att kunna genomföra en läroavtalsutbildning krävdes då som nu en anställning på minst 25 timmar per vecka. De studerande vid Point College

---

18 <https://minedu.fi/sv/yrkesskolereformen>

förutsattes hitta en arbetsplats på valfritt bibliotek innan studierna kunde inledas, om de inte redan hade en anställning. Biblioteken stod för lönekostnaderna under studietiden och förband sig till en anställning för hela studietiden.

Tanken med läroavtalsutbildningen är att arbetsgivaren har möjlighet att skraddarsy arbetstagarens kompetens enligt egna behov. Anställningen får gärna fortsätta när utbildningen är avslutad.

När det gällde den numera nerlagda utbildningen vid Point College skedde inläringen alltså till stora delar på arbetsplatsen via praktiskt arbete, och kompletterades med webbkurser och 2–3 närstudieträffar per termin. De studerande kom från hela Svenskfinland och närstudierna planerades med tanke på långväga resande.

För varje studerande gjordes en personlig studieplan utgående från tidigare kunskaper och erfarenheter. Studietiden fastslogs i studieplanen och varierade från person till person, men rörde sig för många kring 1 ½–2 år.

Utbildningen vid Point College ordnades med en stark betoning på samarbete mellan andra finlandssvenska aktörer inom bibliotek och biblioteksutbildning. Enligt Katarina Antman, tidigare utbildare med ansvar för biblioteksutbildningen vid Point College, är samarbete en nödvändighet inom ett litet yrkesfält och en utbildning som ska betjäna hela Svenskfinland.

Bland utbildningens samarbetspartners fanns ÅA och ÖPU, ofta representerade av ÖPU-planeraren Nancy Pettersson. Antalet lärare inom biblioteks- och informationsvetenskap i Svenskfinland är litet, vilket var ytterligare en orsak till ett tätt samarbete mellan utbildningarna.

Enligt Antman höll man kontakten till fältet med hjälp av en referensgrupp som träffades vartannat eller varje år. Medlemmarna i gruppen kom från ÅA och ÖPU, Finlands svenska biblioteks förening, flera stadsbibliotek och Yrkeshögskolan Sydvästs bibliotek. Gruppens uppgift var att utröna arbetslivets behov.

Efter 2014 har ingen ny studiegrupp startats inom den förberedande utbildningen för yrkesexamen, eftersom antalet sökande till utbildningen varit för få. År 2018 genomgick Point College fusionen som bildade Careeria. Den förberedande utbildningen finns inte längre med inom Careerias studieutbud.

Yrkesexamen i informations- och bibliotekstjänst kan fortsättningsvis avläggas hos Careeria, även om det för tillfället inte arrangeras någon förberedande utbildning i ämnet.

Antman har svårt att sätta fingret på varför antalet sökande minskade, och orsakerna är inte heller utredda. Mellan åren 2007 och 2014 hölls antalet sökande ungefär på jämn nivå, för att efter det minska. Intresseanmälningarna kring 2016 och 2017 var ganska många, men antalet sökande som fick läroavtalsplats var mindre.

Det finns även en viss sårbarhet i att de finlandssvenska bibliotekskretsarna är små, inte bara inom utbildningen. Kontinuiteten i en verksamhet kan stå och falla med enskilda nyckelfigurer och eldsjälar.

3.2.2 Grundexamen i affärsverksamhet

Ett alternativ för den som vill utbilda sig inom biblioteksområdet är grundexamen i affärsverksamhet (merkonom) med kompetensområdet för informations- och bibliotekstjänst, som har erbjudits i Borgå sedan år 2017.

I de nya examensbestämmelserna för grundexamen i affärsverksamhet (merkonom) som trädde i kraft 1.8.2018 ingår två examensdelar som är specifikt ämnade för arbete inom informations- och bibliotekstjänst.

På Careerias hemsidor nämns biblioteksjobb som ett av många tänkbara yrken efter avlagd merkonomexamen. Utbildningen marknadsförs ändå på webben med betoning på kompetenser inom affärsområdet.

Till skillnad från yrkesexamen riktar sig grundexamen till nya studerande eller personer som vill byta bransch och saknar arbetserfarenhet.

Den i skrivande stund aktuella merkonomutbildningen startade i augusti 2019 och avslutas våren 2022, och omfattar 180 kompetenspoäng som avläggs på tre år.

Studerande kan kompenseras för tidigare studier och den individuella studieplanen skraddarsys enligt behov. Utbildningen kan också avläggas som läroavtalsutbildning med flexibel start.

Studierna vid yrkesinstitut följer Utbildningsstyrelsens föreskrifter för en yrkesinriktad examen. Institutet har därför inte samma frihet som högskolorna att själva bestämma över sitt undervisningsprogram.

Merkonomstudierna består av tre obligatoriska examensdelar; kundservice, arbete i en arbetsgemenskap och resultatutvärderad verksamhet. Resten av studierna består av valbara element, där två examensdelar på 30 kompetenspoäng vardera behandlar bibliotek: "Informations- och vägledningstjänster i bibliotek", och "Arbete inom bibliotekstjänster".

Till sitt innehåll handlar de två examensdelarna om bibliotekens kundservice och hur samlingarna är organiserade. Fokus ligger på vanliga situationer där olika kundgrupper behöver vägledning av olika slag, och hur man hittar i, lyfter fram och vid behov kompletterar bibliotekets egna samlingar.

Enligt Katarina Antman ger flexibiliteten som är inbyggd i merkonomexamen möjlighet för den studerande att forma utbildningen till en biblioteksutbildning. Förutom de två examensdelarna om bibliotek finns också kurser i t.ex. marknadsföring och innehållsproduktion, som är användbara i biblioteksarbete.

Våren 2019, när den första kontakten till Careeria togs, var organisationsförändringen inom det nya bolaget fortfarande en pågående process med oklara resultat. Det fanns planer på att kartlägga intresset för en ny inriktning inom ramen för merkonomexamen, med tydligare sikte på kompetens inom biblioteksområdet.

En merkonomutbildning med inriktning på bibliotek kunde möjligen startas upp som en egen grupp inom 2020. Detta utgjorde ännu under 2019 en del av en större planeringsprocess kring vilka utbildningar Careeria ska erbjuda i sin nya form.

Antman ser många möjligheter i en större organisation med större resurser. Hon menar att en liten organisation kan vara flexibel i beslutsfattandet, men att det finns fördelar med att höra till ett större sammanhang.

Verksamheten är nu spridd över ett större geografiskt område. Förutom merkonomexamen i Borgå är samtliga av Careerias utbildningar finskspråkiga. En del av planeringsarbetet efter fusionen gällde därför vilket innehåll skolan ska erbjuda på svenska i framtiden. Förändrade krav på innehållet i examina innebär att skolan också varit tvungen reda ut hur kurser i gemensamma allmänbildande ämnen, som matematik, ska ordnas på svenska.

Katarina Antman tror ändå inte att det finns någon risk för att svenskan skulle drunkna i det stora finska kursutbudet, utan ser på framtiden med tillförsikt.

När det gäller den nya bibliotekslagens konsekvenser tycker Antman att frågan är intressant men svår att svara på i det här skedet. Utbildningen vid Point College gav behörigheten som krävdes för anställning vid biblioteken, vilket var en stor anledning till att studerande sökte sig till den.

Lagändringen behöver i sig inte innebära ett minskat antal studerande inom biblioteksutbildningen, tror Antman. Hennes personliga bedömning är att digitaliseringen kommer att förutsätta ökad teknisk kompetens. Också

pedagogisk kompetens kommer att vara viktig i utbildningen med tanke på bemötande, användarutbildningar och liknande. Dessutom kan behovet av kunskaper om marknadsföring öka.

Yrkeslivet behöver med andra ord de kompetenser som utbildningen syftar till att ge, även om behörigheten inte längre är lagstadgad på samma sätt.

Trots att merkonomutbildningen i Borgå inte i nämnvärd grad har marknadsförts som en utbildning för biblioteksbranschen har den ändå under 2019 enstaka studerande som siktar på en bibliotekskarriär efter examen.

Det rör sig om personer som på eget initiativ kontaktat skolan och hört sig för om möjligheterna till biblioteksstudier. De har då erbjudits merkonomstudier som en lösning. Sedan 2017 har ett fåtal studerande avlagt merkonomexamen med inriktning på informations- och bibliotekstjänst.

Att marknadsföringen för Careerias merkonomutbildning som biblioteksutbildning har varit i blygsammaste laget bekräftas av att ingen dem som medverkat i denna utredning – varav flera personer har centrala roller i branschsamarbetet – hört talas om saken. Många har haft bilden av att biblioteksutbildningen i Borgå legat på is i flera år.

En sökning i infoportalen Studieinfo.fi¹⁹, som upprätthålls av Utbildningsstyrelsen och där utbildare har möjlighet att få nationell synlighet, anger i april 2019 Åbo Akademi som den enda svenska biblioteksutbildningen.

Bibliotekspotentialen i Careerias merkonomutbildning är alltså inte särskilt betonad på webben när denna rapport skrivs. För mer information om innehållet i studieprogrammet har man länkat till sidan eGrunder, där examensgrunderna för statligt reglerade utbildningar finns uppräknade.²⁰ Ur ett tillgänglighets- och marknadsföringsperspektiv kan det byråkratiska språket på eGrunder vara problematiskt.

Flexibiliteten som numera finns inbyggd i yrkesutbildningen kan tänkas ställa nya krav på skolornas kommunikation och marknadsföring. Att utbildningen anpassas till varje individ gör att sökande i praktiken måste ta kontakt med skolan för att få veta hur studierna ser ut, och man märker hos vissa skolor en tendens att formulera hemsidorna mycket kortfattat.

Alltför knapphändig information på nätet i kombination med många

---

19 <https://studieinfo.fi/wp/sv/>

20 <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/sv/esitys/3855077/reformi/tutkinnonosat>

olika specialiseringsmöjligheter ökar risken för att potentiella studerande missar en utbildning helt och hållet. När det gäller merkonomutbildningen kan det hända att biblioteksinriktningen kräver aktivare marknadsföring, i synnerhet som utbildningens namn är så starkt affärsrelaterat.

En viktig aspekt på yrkesutbildningen, som inte kunnat undersökas i denna rapport, är huruvida fler yrkesskolor kommer att börja marknadsföra sig som biblioteksutbildningar. Examensdelarna om bibliotek är de samma för alla merkonomutbildningar i landet, vilket med tiden kan ge ett allt större utbud på biblioteksmerkonomer.

3.3 Fortbildning

Fortbildning för personer som är verksamma i yrkeslivet ordnas för många branscher i Finland vid både universitet, yrkeshögskolor och yrkesinstitut. Dessutom kan olika myndigheter och utbildningsföretag ordna fortbildning inom sitt verksamhetsområde.

Fortbildningarna kan vara öppna för allmänheten eller skraddarsydda lösningar som görs upp i samarbete mellan en utbildare och instansen med utbildningsbehov.

En livlig fortbildningsverksamhet skulle vara en möjlig väg för biblioteksbranschen att gå, med tanke på att kraven inom yrket förändras raskt och att de olika biblioteksutbildningarna skiljer sig åt sinsemellan till innehåll och omfattning.

Fortbildningsverksamheten för biblioteksanställda på allmänna bibliotek är idag en relativt smal historia. Antalet arrangörer är inte många på svenskt håll.

Regionförvaltningsverket (RFV) har i uppdrag av undervisnings- och kulturministeriet att ordna avgiftsfri fortbildning för personalen inom bland annat småbarnspedagogik, utbildning och bibliotek.

Numera har också bibliotek med regionala utvecklingsuppdrag som sin uppgift att ordna fortbildning för de allmänna biblioteken. I praktiken är det främst Vasa, Borgå och Åbo som står för den svenska verksamheten, samt den svenskspråkiga samarbetsgruppen för utvecklingsuppdrag (med representanter från biblioteken i Borgå, Vasa, Åbo, Helsingfors och RFV).

Att ordna svensk fortbildning kompliceras av flera faktorer, bland annat

långa avstånd mellan bibliotek och utbildningsorter, att personal vid små bibliotek inte alltid har praktisk möjlighet att delta, och att många väljer att delta i finskspråkiga utbildningar i stället. Behovet av svensk fortbildning borde med tanke på detta utredas mer noggrant.

Öppna Universitetet vid ÅA kunde fungera som en potentiell fortbildare, men ÖPU:s kursutbud utgörs i praktiken uteslutande av kurser på grund- och ämnesstudienivå i informationsvetenskap. Någon enstaka gång har ÖPU också ordnat fortbildningskurser, men då med extern finansiering.

De svenskspråkiga yrkeshögskolorna och yrkesinstituten erbjuder ingen biblioteksfortbildning, vilket inte är särskilt förvånande i och med att de (med undantag för Careeria) också saknar andra former av utbildning inom branschen.

Slutligen förekommer en viss fortbildningsverksamhet internt inom biblioteken. Vilka utbildningar biblioteken själva ordnar för sina anställda och på vilket språk är ett ämne som faller utanför ramarna på den här undersökningen. Man kan anta att kursverksamheten främst ordnas på det gemensamma arbetsspråket i enheten.

80% av de biblioteksanställda i Finland upplever att de behöver fortbildning nu eller i framtiden för att klara av sitt jobb.²¹ Det tycks finnas en stark konsensus inom branschen – utbildare, bibliotekschefer och anställda hävdar samma sak – om att det livslånga lärandet är väsentligt för alla som jobbar i biblioteken.

IFLA (The International Federation of Library Associations and Institutions) har dragit upp riktlinjer för kontinuerlig professionell utveckling inom branschen. Där betonas vikten av att bibliotekspersonalen fortsätter utveckla sin kompetens genom hela yrkeslivet och att fortbildning ordnas både av arbetsgivaren och av olika utbildande organisationer.²²

Enligt IFLA:s riktlinjer bör minst 2,0% av årsbudgeten gå till fortbildning. Ansvaret ligger enligt IFLA dels på de enskilda individerna som ska utvärdera sina brister och åtgärda dem, men också på arbetsgivarna som bör satsa på att utveckla hela sin personal snarare än ett fåtal.²³ Det är av avgörande vikt att arbetsgivarna prioriterar fortbildning och satsar både pengar och tid på personalens kompetensutveckling.

---

21 <http://kirjastolehti.fi/files/KirjastoalanTy%C3%B6ntekij%C3%A4tutkimus.pdf>

22 Varlejs m.fl. 2016

23 <http://biblioteksbladet.se/sa-mycket-satsas-pa-fortbildning/>

I Sverige, där man nyligen presenterat ett förslag till en nationell biblioteksstrategi, lyfts systematisk fortbildning för personal inom olika bibliotekstyper fram som en viktig potentiell reform inom utbildningssystemet (se kapitel 6.2.1). Ett liknande arrangemang efterlyses också av flera personer inom denna utredning.

4 Anställd och användare i bibliotek

Vilka egenskaper tycker då de biblioteksanställda själva att man behöver i dagens bibliotek?

I en landsomfattande enkätundersökning för biblioteksanställda 2019²⁴ anser över hälften av personalen att biblioteksarbete numera kräver en förmåga att anpassa sig till förändring. Högt uppe på skalan finns också förmåga att nätverka med andra organisationer, samarbetsförmåga och teamwork, samt att snabbt kunna lära sig nya saker.

Samma undersökning räknar upp en lång lista över kompetenser som över hälften av de svarande anser sig behöva regelbundet i sitt jobb. Det gäller i fallande ordning från viktigt till mindre viktigt följande kompetenser: kundbetjäning, informationssökning och -organisation, problemlösning, organisationsförmåga, it-kunskaper, skötsel av samlingarna, kännedom om samlingarnas innehåll och kanaler, att uppträda inför publik, utvecklande av verksamheten, språkkunskaper, marknadsföring samt medie- och informationskunnighet

En viss stresstålighet är säkert också på sin plats. 70% av de anställda på allmänna bibliotek upplever att bibliotekets uppgifter har utökats under de senaste fem åren, och nästan lika många anser att brådskan i arbetet är större än tidigare.

I detta kapitel undersöks åsikterna hos landets svenskspråkiga bibliotekspersonal. Undersökningsmetoden är en brett upplagd enkät och några kompletterande intervjuer med biblioteksanställda. Intervjupersonerna har anonymiserats för att kunna uttala sig friare.

Att den ”finlandssvenska verkligheten” upplevs mycket olika i olika regioner kommer knappast som en överraskning för någon. Det här gäller också i biblioteksvärlden. Som man märker av svaren jobbar en del av den fin-

---

24 <http://kirjastolehti.fi/files/KirjastoalanTy%C3%B6ntekij%C3%A4tutkimus.pdf>

landssvenska bibliotekspersonalen i kommuner där svenskan är majoritetsspråket, medan andra kanske är den enda svenskspråkiga i ett bibliotek som betjänar en i huvudsak finskspråkig befolkning.

Förutsättningarna för det dagliga arbetet blir här mycket olika. Gemensamt är däremot biblioteksutbildningen, som de flesta har åtminstone i någon mån. Vad man upplever sig ha fått eller saknat i utbildningen är en del av enkätens undersökningsområde.

4.1 Enkätundersökning bland biblioteksanställda

För att kunna kartlägga utbildning och arbetsbild bland den svenskspråkiga personalen på allmänna bibliotek i Finland genomfördes en enkätundersökning på webben under perioden 20.5–20.6.2019. Information om enkäten spreds bland annat via finlandssvenska biblioteksforum på sociala media, Finlands svenska biblioteksförnings informationskanaler och Regionförvaltningsverkets kontakter med biblioteken.

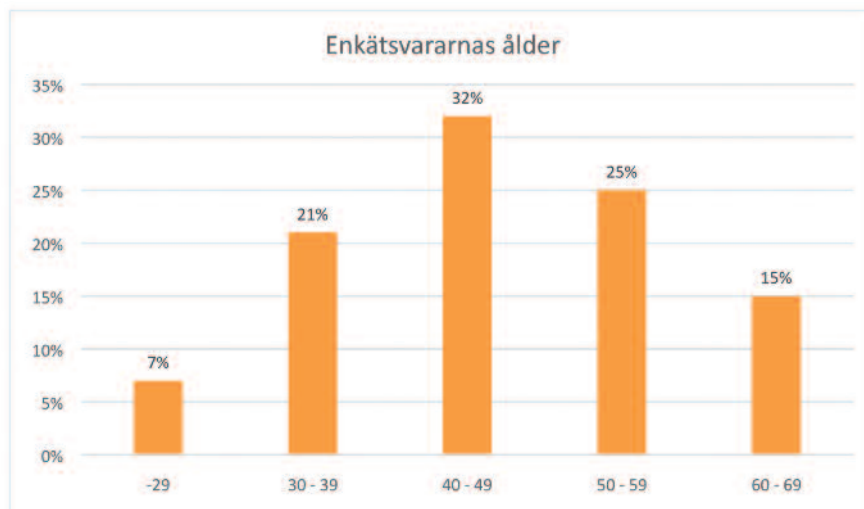
Undersökningen riktade sig till anställda vid allmänna bibliotek, som jobbar på svenska eller har svenska som modersmål. Respondenterna har själva fått avgöra om de uppfyller kriterierna. Åland, som har en egen bibliotekslag, lämnades utanför undersökningsområdet. Enkätfrågorna hittas i Bilaga 1.

Sammanlagt 124 svar skickades in. Det finns ingen statistik över hur många svenskspråkiga som jobbar i biblioteken och det är därför svårt att uppskatta hur stor svarsprocenten är av samtliga svenska biblioteksanställda i Finland.

Om man tillåter sig en tankelek där andelen svenskspråkiga i landets allmänna och vetenskapliga bibliotek motsvarar andelen svenskspråkiga i Finland landar siffran kring 265 personer. Det är hur som helst troligen en relativt liten yrkeskår som ska producera bibliotekstjänster för den finlandssvenska befolkningen.

Av respondenterna var 87% kvinnor och 11% män, medan 2% avstod från att uppge kön. När det gäller ålderskategorier fanns de flitigast svararna i spannet 40–49 år (32%), följt av 50–59-åringarna (25%) och 30–39-åringar (21%).

Åldersmässigt var respondenterna överraskande jämnt fördelade, med tanke på biblioteksbranschens rykte som en bransch med många äldre arbetstagare, och den långa studietiden som ofta krävs för att få jobb. Respondenter yngre än trettio år utgör ändå klart den minsta gruppen.

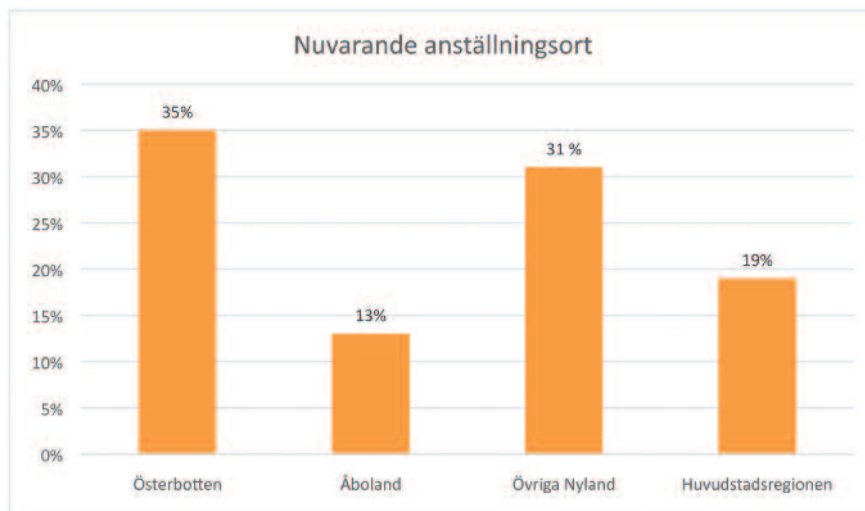
Ca 77% uppger att svenska är deras modersmål och 13% att de är fullständigt tvåspråkiga, det vill säga 90% talar svenska på modersmålsnivå. 9% anger att de har finska som modersmål.

De flesta svaren kommer från Österbotten (35%), följt av Nyland utanför huvudstadsregionen (31%), huvudstadsregionen (19%), Åboland (13%) och övriga Finland (2%).

Ett genomgående drag bland svararna är att de bor kvar nära sin födelseort eller återvänder till samma trakt efter att de utbildat sig någon annanstans. Flyttningstendensen är starkast bland personer födda i huvudstadsregionen, där 23% uppger sig vara anställda utanför hemregionen. Minst benägna att flytta är österbottingarna, där 11% valt att bosätta sig utanför Österbotten.

Den här tendensen att stanna kvar nära sin födelseort kan vara bra att minnas i diskussionen kring finlandssvenska utbildningsvägar till biblioteksbranschen. Det hela går att jämföra med utbildningen för lärare och barnträdgårdslärare, som genom sin geografiska placering tidigare bidrog till att skapa en regional obalans i tillgången på utbildad personal.

Fenomenet kommenteras också ibland av respondenterna själva. Både i norr och söder anser svarande att det bör finnas möjligheter att studera nära hemorten. Att flytta långt för att studera, eller ens åka iväg till ett annat landskap på en kortare kurs, upplevs inte som ett alternativ för alla. Utbildning och fortbildning bör enligt dessa svarande ordnas i flera olika delar av Svenskfinland.

4.1.1 Utbildningsbakgrund och -önskemål

Nästan hälften, 46%, av respondenterna har en högre högskoleexamen. 31% har en lägre högskoleexamen och 19% en utbildning på institutnivå.

En överväldigande majoritet har biblioteksstudier bakom sig. 85% har avlagt någon av de studiehelheter som biblioteksförordningen från 2013 föreskriver, medan bara 9% inte har avlagt några biblioteksstudier alls.

Vanligast (59%) är att man har läst 60 sp informationsvetenskap på högskolenivå i kombination med en högskoleexamen och därmed har formell bibliotekariebehörighet enligt de gamla reglerna.

Ungefär hälften, 51%, har ett arbete som motsvarar deras behörighetsnivå. 20% skulle vara behöriga för mer krävande tjänster och 16% uppger att deras jobb egentligen kräver mer omfattande utbildning.

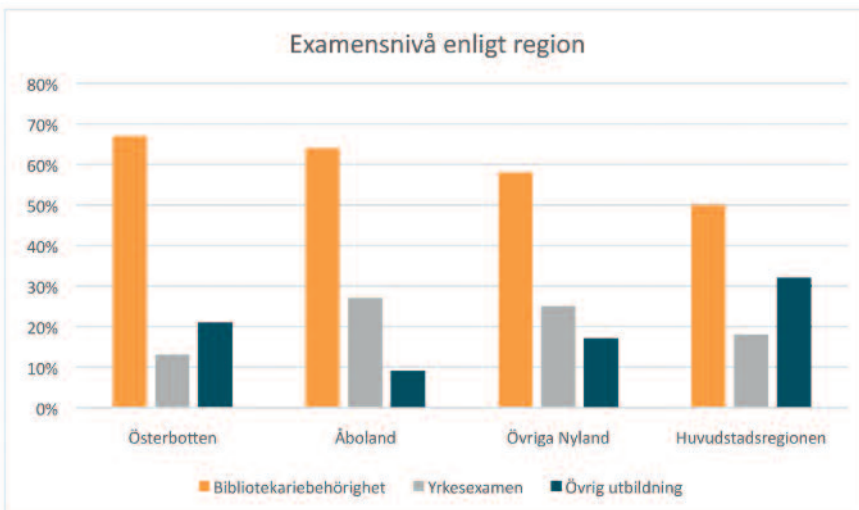
Om man tittar på födelseort i kombination med examensnivå, det vill säga hur personer från olika delar av Svenskfinland väljer att utbilda sig, blir det vanligare med bibliotekariebehörighet ju längre norrut man kommer.

Störst andel personer med bibliotekariebehörighet finns bland personer från Österbotten (67%), tätt följt av Åboland (64%). Kanske ser man här en konsekvens av att Åbo Akademi är ett populärt universitet för studerande från de här områdena.

Respondenter hemma från huvudstadsregionen uppvisar störst andel högskoleutbildade som uppger att de saknar behörighetsgivande biblioteksutbildning (23%). Andelen bibliotekariebehöriga är ändå uppe i försvarliga 50%.

Också om man räknar in övrig utbildning är personer från huvudstadsregionen de som oftast saknar biblioteksutbildning som skulle ge någon typ av formell behörighet enligt den gamla lagen (sammanlagt 41%).

Högst andel personer med behörighetsgivande yrkesutbildning kommer från Åboland (27%), följt av Nyland utanför huvudstadsregionen (14%).

83% har studerat på svenska. De som i stället har studerat på finska uppger ett par olika orsaker till valet av studiespråk.

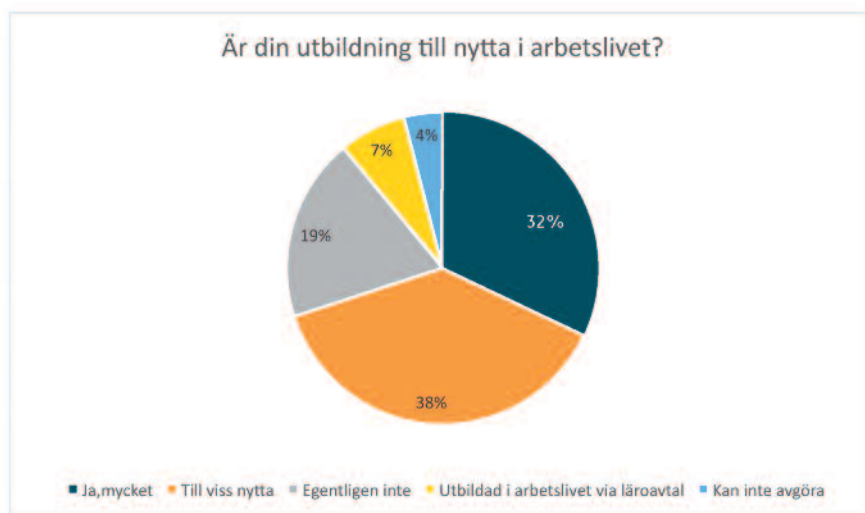
För de flesta var det avgörande att den finskspråkiga utbildningen fanns

närmare hemmet och gick lättare att kombinera med vardag och familj. I vissa fall saknades dessutom ett svenskt motsvarande alternativ när studierna inleddes.

Respondenterna har här i nästan samtliga fall en finsk yrkesexamen eller yrkeshögskoleexamen bakom sig.²⁵ Några respondenter har också finska som modersmål eller upplevde att studiespråket saknade betydelse.

När respondenterna ska uppge hur mycket nytta de haft av sin utbildning säger 38% att utbildningen varit till viss nytta, 32% att utbildningen varit till mycket stor nytta och 19% att de lärt sig det mesta inom det praktiska yrkeslivet.

Det är med andra ord ett gott betyg att 70% av de svarande är nöjda eller relativt nöjda med sin utbildning. Här bör det understrykas att frågan inte specifikt gällde biblioteksutbildningen, utan respondenternas utbildning i största allmänhet. Vissa har tolkat frågan som om den gällde studierna i informationsvetenskap, medan andra ser den i ett bredare perspektiv.

---

25 I sammanhanget nämns också lägre högskoleexamen, vilket kanske ska tolkas som en yrkeshögskoleexamen.

I svaren från de 82 personer som valt att kommentera vilka delar av utbildningen de haft mest nytta av syns en variation som når långt utöver biblioteksstudierna. Litteraturvetenskap nämns ofta, liksom en vildvuxen flora av andra studier: pedagogik, kulturproduktion, filmskapande, projekthantering, ledarskap, språkstudier, marknadsföring, journalistik och kulturanthropologi. Som en respondent konstaterar behövs det många olika kompetenser inom biblioteksvärlden, vilket innebär att de flesta utbildningar är till nytta på något sätt.

Andra respondenter har av allt att döma tolkat frågan som om den gällde enbart biblioteksstudierna och plockar då ut delar av dessa som de funnit användbara. Många nämner olika former av klassisk kunskapsorganisation: katalogisering, indexering, klassifikation och liknande. En annan populär kategori är olika former av digital kompetens och informationssökning. Man har lärt sig att hitta på webben och utvärdera informationen.

En ansenlig del av de svarande tycker att biblioteksutbildningens viktigaste funktion är att den gett en allmän förståelse för bibliotekets uppdrag och ett akademiskt sätt att tänka. Någon konstaterar lakoniskt att nyttan med biblioteksutbildningen varit att den gett behörighet. En annan har lyckats skaffa sig en anställning via kontakterna som knutits i praktikdelen av utbildningen.

Dessutom vill många lyfta fram föränderligheten i yrket. En gammal biblioteksutbildning från tiden med kartotekskort är till föga nytta i dagens bibliotek och har tvingat många att lära sig nya färdigheter i yrkeslivet i stället. Här måste slutsatsen automatiskt bli att studierna inte varit till någon större nytta.

Svaren kring studiernas användbarhet liknar andra diskussioner om samma ämne. Den inbyggda spänningen mellan en teoretisk utbildning och ett praktiskt yrke syns också här. Medan en del påpekar nyttan av ett akademiskt grepp och utvecklad analysförmåga, finns det andra som anser att utbildningen varit för teoretisk och högtflygande och inte alls lyckats förbereda dem för yrkets vardag.

När man vänder på resonemanget och frågar vad respondenterna saknat i sin utbildning märks en klar törst efter praktiska kunskaper i ämnen som berör bibliotekets bemötande, innehållsproduktion och administrativa uppgifter.

Kundservice och hur man bemöter olika typer av användare i ett allmänt bibliotek är det som nämns mest i svaren om vad man velat lära sig mera om.

Ofta önskar man sig någon typ av pedagogiska kunskaper och verktyg för att jobba med barn och unga. Men också kontakten med vuxna kunder ses som utmanande och anses motivera studieämnena som nu saknas i biblioteksutbildningen.

Ett proffsigt bemötande räcker ändå inte långt om det inte finns någon sakkunskap att överföra till användarna. Därför är det många som önskar att de hade studerat litteraturvetenskap av olika slag, åtminstone någon typ av översiktskurser. Ansvar för sakkunskaperna som ska driva den läsfrämjande verksamheten för både barn och vuxna verkar falla på den enskilda biblioteksanställda – man lär sig i jobbet, på egen hand, i stället för att ha en utbildning inom ämnet.

De svarande önskar sig inte bara kurser om olika typer av litteratur, utan också utbildning i pedagogik och dramapedagogik, bokprat, läsfrämjande, biblioterapi, ordkonst, sagostundsverksamhet och andra områden som stöder bibliotekets innehållsproduktion.

Evenemangsproduktion och marknadsföring nämns ofta i svaren. Några skulle ha vilja se mer katalogisering i utbildningen, och undervisning i olika bibliotekssystem.

För många av respondenterna – vars arbetsuppgifter i de allmänna biblioteken till stora delar handlar om läsfrämjande, med samlingar som till största delen består av tryckta böcker – tycks det kännas motsägelsefullt att biblioteksutbildningen egentligen inte behandlar vare sig läsfrämjande eller litteratur.

Ett par respondenter påpekar att den traditionella vården av samlingarna, det vill säga inköp, gallring och principer för hur samlingen ska byggas upp, inte berörs i någon nämnvärd grad i studierna. Vissa anser att studierna är för inriktade på universitet och näringsliv och efterlyser en möjlighet att specialisera sig på verksamheten i allmänna bibliotek.

Många respondenter nämner också sin funktion som it-stödperson för biblioteksanvändarna och önskar sig mer utbildning för detta ändamål. Att öka den digitala kompetensen hos personalen är något som behöver ske kontinuerligt, eftersom vardagsteknologin förändras hela tiden. Speciellt respondenter med en äldre utbildning pekar av naturliga skäl ut digitala kunskaper som en utbildningslucka.

Ytterligare en typ av kunnande som efterlyses hör ihop med olika typer av ansvarspositioner: ledarskap, ekonomi, juridik och projektplanering. Personaladministration, kommunal upphandling, licensavtal, uppgörande av

statistik – biblioteksjobbet innehåller också många element av administrativ natur, som kräver specifika kunskaper.

Respondenterna påpekar upprepade gånger att regelbunden fortbildning behövs inom biblioteksvärlden. Vad utbildningen i något skede har eller inte har kunnat bidra med förlorar delvis sin relevans i och med att branschen hela tiden förändras.

Vad tycker de svarande till syvende og sidst om sin utbildning? Det är svårt att plocka ut ett entydigt svar. Respondenterna är bra på att se både för- och nackdelar med sin utbildning. Dessutom är studievägarna och examensnivån sinsemellan olika, vilket försvårar analysen.

Om man tittar på den dominerande utbildning i Svenskfinland, en universitetsutbildning i kombination med studier i informationsvetenskap, är omdömet mer positivt än om man ser till hela svarsprocenten. Av dem som har bibliotekariebehörighet anser största delen, 45%, att utbildningen varit till viss nytta. 35% anser att deras utbildning varit till stor nytta.

Sammanlagt är alltså 80% relativt nöjda med sin utbildning och har haft nytta av den i arbetslivet. 18% tycker att denna utbildningskombination inte varit till någon nytta alls i det praktiska jobbet, i och för sig ett ganska kärtv omdöme om en utbildning som tagit flera år i anspråk.

Det är ändå en påfallande vanlig kommentar att den akademiska utbildningen är för teoretisk och att den saknar flera inslag (som pedagogik och bemötande) som behövs i arbetet på ett allmänt bibliotek. 78% av de svarande anser att det finns kunskapsluckor i deras utbildning, i enlighet med det som beskrivits ovan.

Man kan kanske dra den försiktiga slutsatsen att det inte är fråga om aningen – eller. Många verkar anse att studierna i informationsvetenskap behövs, samtidigt som man upplever kunskapsluckorna i utbildningen som problematiska.

När det gäller yrkesutbildningen anger 63% att de haft viss eller stor nytta av utbildningen. Svaren kring yrkesutbildningen speglar en allmän kunskapshunger som antyder att utbildningen är för kort för att riktigt räcka till i det mångfacetterade biblioteksyrket. En brist på utbildade lärare inom yrkesutbildningen omnämns också.

4.1.2 Att jobba på svenska i bibliotek

Respondenterna har fått ange vilken kategori deras viktigaste arbetsuppgifter hänför sig till. I enkäten gick det att välja flera kategorier för den som har en bred arbetsbild, vilket många av allt att döma har.

Det vanligaste svaret är biblioteksverksamhet för vuxna och seniorer (56%), följt av samlingsarbete som inköp och katalogisering (51%) och biblioteksverksamhet för barn och unga (50%).

38% anger att marknadsföring och kommunikation hör till deras viktigaste uppgifter. 23% har kryssat för bibliotekssystem och IT. Förmansuppgifter sköts av 19%.

4% har angett att de sköter uppgifter utanför bibliotekens traditionella kärnområden, till exempel arbeten som kultursekreterare eller mediapedagog.

Respondenterna har också fått bena ut vad uttrycket ”att jobba på svenska” innebär för deras del.

92% anger att de utför kundservice på svenska. Kontakten med svenska biblioteksanvändare är den klart vanligaste uppgiften i sammanhanget och något som nästan alla respondenter sysslar med.

På delad andra plats, samtliga kring 61%, kommer följande uppgifter: att producera evenemang och service på svenska, att samarbeta med andra instanser (till exempel skolor) och att köpa in svenskt material.

En stor andel av de svarande, 43%, anger att översättning till svenska ingår i deras arbetsuppgifter. Att siffran är så hög kommer knappast som en överraskning för någon inom branschen, men manar till en viss eftertanke.

De flesta kan väl enas om att det är både nödvändigt och bra att texter översätts till svenska. Å andra sidan kan man fråga sig huruvida mycket av den svenska personalens arbetstid går åt till rutinöversättningar av enklare anslag och liknande. Samarbete kring sådana uppdrag – att till exempel ta fram en nationellt gångbar finsk-svensk ordlista med vanliga biblioteksuttryck – kunde frigöra arbetstid för annan verksamhet.

En annan sak som bör påpekas i sammanhanget är att man inte automatiskt passar som översättare för att man råkar kunna ett språk. Att översätta bra och uttrycka sig korrekt och ledigt i skrift är inte alla förunnat, och inte heller en uppgift som intresserar alla.

Nästan hälften av alla finlandssvenska biblioteksanställda tycks ändå få ta skeden i vacker hand, oavsett intressen och kompetens, och finna sig i att

översätta som en del av jobbet. Långt ifrån alla får någon ekonomisk kompensation för detta, och ett språktillägg på några tiotusent i månaden kan inte heller jämföras med de höga summor som professionellt gjorda översättningar skulle kosta.

För svenskspråkiga biblioteksanställda kan översättandet med andra ord innebära att man utför ett "extra" arbete som inte förväntas av de finskspråkiga kollegorna. Extrajobbet utförs troligen utan kännbar kompensation och med varierande framgång, samtidigt som det kan stjäla tid och resurser av det huvudsakliga uppdraget.

Att "jobba på svenska" i biblioteken kan man göra utan att ha det som sitt officiella uppdrag. Ibland är det helt enkelt synonymt med att jobba överhuvudtaget.

42% av respondenterna i enkäten anger att svenska är kommunens majoritetsspråk och att den därmed betraktas som självklar i sammanhanget. Av dessa kommer över hälften från Österbotten, medan de övriga fördelar sig jämnt på kommuner i Åboland och Nyland utanför huvudstadsregionen.

Därtill finns även kommuner med en betydande svensk befolkningsprocent, som inte går att urskilja med enkätens svarsalternativ.

31% av respondenterna anser att de har ett uttalat ansvar för de svenska bibliotekstjänsterna. Här dominerar Nyland och huvudstadsregionen. 19% anser att de trots sin språkliga kompetens mest arbetar på finska. Också här ligger Nyland och huvudstadsregionen i topp. Övriga respondenter säger sig inte kunna avgöra om den svenska servicen är deras ansvarsområde.

Att ha en öronmärkt svensk tjänst eller specialisera sig på svensk service är absolut vanligast i huvudstadsregionen. Här upplever 61% att de ansvarar för den svenska servicen i biblioteket. Å andra sidan uppger nästan en tredjedel, 30%, att de mestadels arbetar på finska.

Som vi kommer att märka längre fram är svenskkunnig personal en bristvara i huvudstadsregionen, och det är vanligt att biblioteksanvändare upplever den svenska servicen som otillräckligt. Frågan blir därför varför en så pass stor procent av huvudstadsregionens bibliotekspersonal inte arbetar på sitt modersmål, trots att tillgången på svensk service inte når upp till efterfrågan.

Är det personalens eget val att ha det så, eller handlar det om arbetsgivarens prioriteringar? Alla svenskspråkiga biblioteksanställda kan inte förväntas vara intresserade av arbetsuppgifter som har med svensk service att göra, men det borde ligga i arbetsgivarens intresse att i mån av möjlighet utnyttja den språkliga kompetens som redan finns i biblioteket.

När det gäller arbetsgivarens inställning inom hela undersökningsområdet upplever majoriteten av respondenterna (49%) att behovet av svenskakunskaper betraktas som självklara, vilket korrelerar relativt väl med procenttalen för dem som arbetar i en kommun med svensk majoritet.

Att behovet av svenskakunskaper betraktas som självklart kan i och för sig tolkas på två sätt. Dels kan kommunen vara mer eller mindre enspråkigt svensk. Här är inställningen till svenskan med andra ord neutral. Dels finns det respondenter som arbetar i kommuner med en liten svensk befolkningsandel, där arbetsgivaren ändå väljer att inkludera svenskan i verksamheten som ett självklart prioriteringsområde.

24% anger att arbetsgivaren uppskattar personalens svenskakunskaper, och nästan lika många, 22%, att det inte uppmärksammas på något speciellt sätt av arbetsgivaren. Att uppskatta betyder i det här sammanhanget att till exempel betala ett språktillägg, ge positiv feedback, eller visa grönt ljus för svenska initiativ.

I Österbotten har svenskan ofta en så självklar ställning att den inte verkar noteras som en egen kompetens. Spridda kommentarer om att språktill-

lägg betalas ut förekommer, men i övrigt tycks man möta frågan om arbetsgivarnas eller kollegornas uppskattning med en axelryckning. Ur en majoritets-synvinkel är frågan helt enkelt inte relevant.

Huvudstadsregionen utgör en motpol. Här har svenskan en klar minoritetsställning i de stora kommunerna Helsingfors, Esbo och Vanda.

Även om en lika stor procentandel (ca en fjärdedel) av respondenterna i Österbotten och huvudstadsregionen anger att arbetsgivaren inte uppmärksammar svenskan på något speciellt sätt, måste det troligen tolkas olika i de båda regionerna. Medan svenskan är självklar i Österbotten är den ställvis bortprioriterad i huvudstadsregionens bibliotek.

Positivt är ändå att närmare 70% av bibliotekspersonalen i huvudstadsregionen upplever åtminstone ett visst stöd för svenskan från arbetsgivaren. I huvudstadsregionen ingår dessutom Grankulla, som skiljer sig från de övriga kommunerna genom att ha en svensk befolkningsandel på 34% och en jämförelsevis större andel svenskkunnig personal inom kommunen. De områdesmässiga skillnaderna kan därför vara betydande också inom huvudstadsregionen.

Det tycks förekomma en del gnissel i attitydmaskineriet kring svenska språket runtom i Svenskfinland, som blir vanligare ju längre söderut man kommer. I enkätens Nyland (utanför huvudstadsregionen) syns vissa irriterade kommentarer, speciellt kring kollegornas "glömska" kring svenskan och att de svenska anställda får tjata och påminna om att verksamheten också ska ordnas på svenska.

Ändå är det huvudstadsregionen som sticker ut i de fria kommentarerna. Här förekommer många negativa inlägg, närmast om arbetsgivarens otillräckliga resurser för den svenska verksamheten.

En ensam person förutsätts ibland ta ansvar för hela den svenska servicen på ett större område. Ansvaret väger tungt på respondenterna, som säger sig sakna en arbetsgemenskap och upplever att arbetsbördan är för stor.

Respondenternas kollegor verkar ofta förhålla sig positivt men aningen oförstående till villkoren för den svenska verksamheten. Ibland upplever den svarande att de finskspråkiga kollegorna helt avsäger sig ansvaret för att bidra till den svenska servicen, eftersom en svenskspråkig person ingår i personalstyrkan och därmed förväntas ta hand om allt som är relaterat till svenskan.

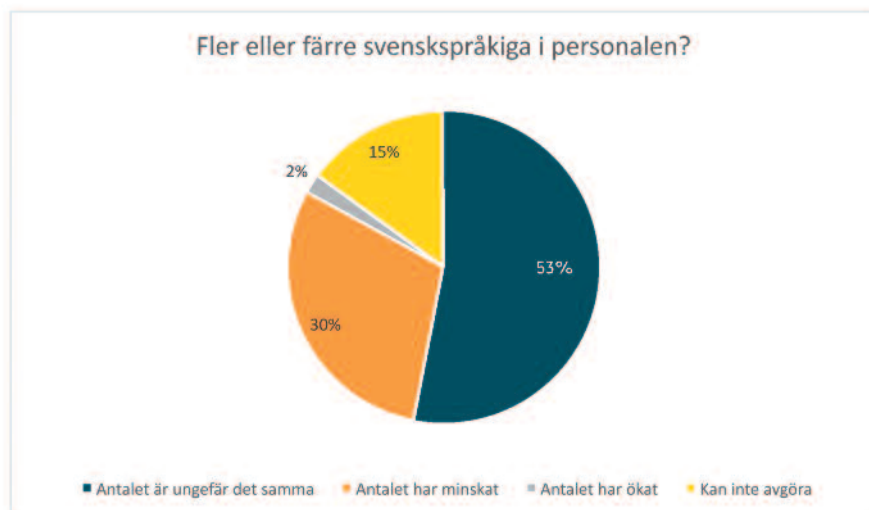
Den svenskspråkiga personalen har uppfattningen att biblioteksanvändarna sällan klagar på den bristfälliga svenska servicen i huvudstadsregionens bibliotek, kanske för att de vant sig vid situationen. Detta upplever respondenterna som negativt, även om klagomålen i så fall skulle rikta sig mot deras eget arbete.

Utän respons från allmänheten anses det nämligen vara svårt att ta upp problemet med arbetsgivaren. Flera svarande upplever att man bara kan få mer resurser för den svenska servicen om biblioteksanvändarna förstår att kräva service på sitt eget språk. Ifall det är så att biblioteken får negativ feedback om den svenska servicen tycks detta inte nå fram till den svenskspråkiga personalen eller tas upp i biblioteket till intern diskussion.

Slutligen gällde en fråga i enkäten huruvida personalen som kan svenska tycks öka eller minska i antal på biblioteken.

Drygt hälften av de svarande upplevde att den procentuella fördelningen mellan finsk- och svenskspråkig personal är ungefär den samma som tidigare på deras bibliotek. Nästan 30% upplevde ändå att andelen svenskspråkiga minskat på sistone. I huvudstadsregionen är andelen som upplever en minskning uppe i 50%. Bara dryga 2% tycker att andelen svenskspråkiga har ökat.

Att det finns en brist på utbildad svensk bibliotekspersonal, och att finska sökande talar allt sämre svenska, noteras i några av svaren. Medan flera respondenter påtalar behovet av svensk biblioteksutbildning för att åtgärda saken, finns det också enstaka svar där man ser de vagare behörighetskraven som en lösning.

4.2 Biblioteksanställda berättar

När enkäten publicerades rasslade majoriteten av svaren in på bara några dagar. Att döma av svaren var många uppenbarligen djupt engagerade i vissa ämnen i enkäten och ville lyfta upp problemställningar. Ett brett känsloregister kan identifieras i svaren: stolthet, frustration och uppgivenhet, för att nämna några.

I kapitlet ovan sammanfattas de huvudsakliga linjerna i de önskemål och åsikter som vädras i ett stort antal fritt formulerade kommentarer.

Det kändes som om ämnena för enkäten förtjänade en utökning och fördjupning. Därför har enkätsvaren kompletterats med ett par personliga intervjuer om specifika aspekter.

Intervjupersonerna har här fått breda ut sig mer än i enkäten för att försöka sammanfatta sin inställning till ett komplext ämne. Intervjuerna speglar förvisso bara hållningen hos ett par enskilda individer, men de illustrerar enkätsvaren på ett mer sammanhållet och nyanserat sätt.

Båda intervjuerna som inkluderats i rapporten behandlar biblioteksutbildningen. Dels tas den dominerande utbildningsvägen i Svenskfinland upp, det vill säga biämnesstudier i informationsvetenskap vid Åbo Akademi.

Dels behandlas en av lösningarna som stått till buds sedan den svenska utbildningen för yrkesexamen föll bort: att som finlandssvensk studera på finska. Detta är fortfarande det enda studiealternativet för dem som vill gå en förberedande utbildning för yrkesexamen i informations- och bibliotekstjänst, om man av någon anledning inte vill ersätta yrkesexamen med en merkonomexamen. Likaså blir man tvungen att studera på finska om man vill ha en yrkeshögskoleutbildning på området.

Enkätsvaren innehöll många kommentarer om utbildningen, varav ett representativt urval presenteras i ett eget kapitel för att illustrera tankegångarna kring denna.

Den ursprungliga planen var att också intervjua någon som arbetar på ett bibliotek i huvudstadsregionen om de speciella utmaningar som förekommer där, eftersom denna fråga steg fram så tydligt i enkäten.

Det visade sig ändå vara svårt att genomföra. De svenskspråkiga anställda i huvudstadsregionen är få till antalet och relativt enkla att identifiera även om intervjun anonymiseras. Att lyfta fram problem kring resursering och liknande kan lätt uppfattas som ett påhopp riktat mot arbetsgivaren.

Meningen med rapporten är att peka på strukturella problem som kan

förekomma i kommunernas biblioteksverksamhet, inte att skapa slitningar mellan enskilda personer och deras arbetsgivare. För att åstadkomma en större anonymitet ersattes den planerade intervjun av kommentarer ur enkäten.

4.2.1 Studier vid Åbo Akademi

”Jag är filosofie magister från humanistiska fakulteten vid Åbo Akademi och blev färdig i början av 2010-talet. Efter det har jag arbetat på ett allmänt bibliotek.

Informationsvetenskap studerade jag som biämne under magisterprogrammet. Jag läste sextio studiepoäng på ett år eftersom jag ville få behörighet för biblioteksjobb. Det rymdes inte riktigt inom min examen och gjorde att studierna tog lite längre än de rekommenderade fem åren, men överskridningen var inget problem eftersom jag höll mig under maxgränsen.

Jag började studera utan att ha någon tanke om vad jag skulle börja jobba med efter studierna. Studieämnen valde jag utgående från vad som intresserade mig. Efter kandidatexamen gick det ändå upp för mig att jag borde ha någon sorts plan för arbetslivet.

Inom mitt huvudämne talade man tydligt om studievägar till olika yrken, eftersom ämnet i sig inte är behörighetsgivande i någon bransch. Bibliotek var det yrkesalternativ som lockade mig mest och tack vare studievägledningen från ämnets sida visste jag att informationsvetenskap var behörighetsgivande. I övrigt kände jag ingen som hade läst informationsvetenskap och jag hade egentligen ingen förhandsuppfattning om studierna.

Jag var väldigt inriktad på att skaffa mig behörigheten och sedan börja jobba på ett bibliotek. Därför lade jag mig till med en aktiv attityd och tog studietiden som en chans att knyta kontakter.

Överlag gav studierna nog någon slags helhetsbild av arbetet på ett bibliotek. Det talades ganska mycket om skillnaden mellan allmänna och vetenskapliga bibliotek.

Själv trodde jag från början att vetenskapliga bibliotek skulle vara min grej, men när jag hörde exempel på hur man jobbar i allmänna bibliotek lät det mer intressant. Det som lockade mest var möjligheten att jobba med många sorters biblioteksanvändare och få göra väldigt olika saker.

Fokuspunkterna i utbildningen var kanske inte alltid så bra valda. Vi ka-

talogiserade till exempel en hel del, trots att väldigt få i biblioteken numera sysslar med katalogisering och att det är relativt lätt att lära sig i arbetslivet.

Kursen i juridik handlade väldigt mycket om upphovsrätt, men i mitt jobb kommer upphovsrättsliga frågor ytterst sällan upp. Jobbet handlar mer om bibliotekslagen, rättsliga aspekter på kommunal upphandling, eller lags-tiftning om personregister.

Informationssökning lärdes ut grundligt, men i allmänna bibliotek har svår informationssökning – till exempel om något akademiskt ämne – blivit skrämmande irrelevant numera. Där skulle det vara mer användbart att lära sig hur man lär ut informationssökning till andra. Man kan vara bra på informationssökning men ändå ha svårt att förklara för andra hur man gör.

Jag tycker att studierna i informationsvetenskap gav en bra grund för biblioteksjobbet. Ibland har jag önskat att jag hade studerat vissa ämnen, men det kan man inte nödvändigtvis skylla på informationsvetenskapen. Till exempel upphandling och kommunalförvaltning skulle ha varit bra att känna till genast från början.

Men poängen med universitetsstudier är att lära sig tänka och ta reda på och formulera en åsikt. På det sättet gav hela universitetsutbildningen en bra grund för yrket, speciellt för den som ska göra något mer avancerat i stil med expertuppgifter eller ledning.

Vill man ha en praktisk utbildning får man nog söka sig till yrkeshögskola eller institut. En universitetsutbildning ska vara teoretisk, det är inte någonting dåligt. Det ingick ju också en praktikperiod, och det fanns praktiska element i många kurser.

Jag har svårt att ta ställning till vilken examensnivå biblioteksutbildningen borde ligga på. Det känns som om det är ett ganska laddat ämne. Låg utbildning korrelerar med låg lön, och biblioteksbranschen har redan en väldigt låg lönenivå.

Dessutom har utbildningsnivån ganska lite att göra med hur krävande uppgifter du tilldelas. Om du är en duktig och kapabel människa kommer du att få avancerade arbetsuppgifter, även om du har en yrkesexamen och funktionärlön.

Det är ändå bra att det finns olika studievägar till biblioteksjobb. Universitetsutbildningen är lång och passar inte alla. Vad yrkeshögskolorna sysslar med känner jag inte till så bra. En universitetsutbildning öppnar dörrar till många karriärmöjligheter. En yrkeshögskoleutbildning gör dig kanske mer låst till en specifik bransch.

Om jag själv skulle få sätta ihop en biblioteksutbildning skulle den innehålla element kring kundservice, facilitering eller workshopledning, evenemangsproduktion, marknadsföring, kommunikation utom och inom organisationen, projekthantering, organisation och ledning, e-material, teknik och pedagogik. E-materialen är jätteviktiga att få med, där är mycket teknologi och juridik inbakat och ämnet blir allt viktigare för biblioteken.

Hur man kan förmedla innehåll är viktigt. Vi ska ju tipsa om allt möjligt åt våra kunder. Att veta mycket om litteratur är till exempel en helt annan sak än att bokprata eller hålla bokcirklar. När det gäller litteraturen tror jag att ett aktivt litteraturintresse är viktigare än att ha läst ett par kurser litteraturvetenskap. Den sortens begränsade kunskaper har man inte så stor användning för.

Ifall jag skulle börja studera nu med sikte på biblioteksarbete skulle jag välja andra ämnen. Jag skulle läsa informationsvetenskap, lite ekonomi, organisation och ledning, kanske några statistikkurser. Antagligen skulle jag läsa litteraturvetenskap, men mer än bara grundkurserna för att få en bredare kunskap om ämnet. Pedagogik skulle jag också studera, det är ett viktigt ämne i allmänna bibliotek idag.”

4.2.2 Studier på finska

”Jag har en yrkesexamen i informations- och bibliotekstjänst från ett finskt yrkesinstitut. Jag visste inte ens att det fanns en sådan utbildning, förrän en läroavtalsplats råkade bli lediganslagen.

Oftare har man ju hört talas om Åbo Akademi och informationsvetenskapen där. Att det heter informationsvetenskap och inte något med ’bibliotek’ är lite förvirrande. För unga människor som ska välja studieplats skulle det vara bra om man kunde tala mer om biblioteksutbildningar, att man kan jobba på ett bibliotek sedan. Samma sak gäller för Point College i Borgå, namnet säger inte så mycket.

Biblioteket med läroavtalsplatsen hade använt sig av ett finskt yrkesinstitut förr, så därför studerade jag där. Jag kontaktade också Point College, men det var väldigt osäkert om utbildningen alls skulle bli av det året hos dem. De skulle se hur många som anmälde sig först. När jag var tvungen att välja en studieplats var det fortfarande osäkert, så jag valde den finska skolan. Jag tror att den svenska utbildningen aldrig kom igång sedan.

Jag oroade mig mycket för om jag skulle klara av att studera på finska. Min vardagsfinska är helt okej, men det är svårt för mig att skriva på finska. Det var nog ganska tufft. I början förstod jag inte ens hur mycket skriftliga uppgifter det skulle bli.

Biblioteksterminologin var också svår att förstå på finska. Så fort det gick utanför vardagsspråket fick jag ställa extra mycket frågor, så att jag var säker på att jag hade förstått. Vi var två svenskspråkiga som studerade samtidigt, och det var till stor hjälp att vi kunde diskutera uppgifterna tillsammans och hjälpa varandra.

Undervisningstimmarna gick bra och där tog de upp många praktiska exempel. Lärarna ansträngde sig för att hjälpa oss svenskspråkiga att förstå allt. Jag fick också mycket stöd i biblioteket, för jag arbetade ju hela tiden samtidigt.

Däremot skulle det säkert ha gått dubbelt så fort att skriva inlämningsuppgifterna om jag inte hade behövt skriva på finska. Vi diskuterade lite huruvida jag skulle kunna lämna in uppsatserna på svenska, men det gick inte. Vad jag förstod hade de ingen i personalen som kunde tillräckligt bra svenska för att rätta dem.

Själv har jag tänkt att det optimala skulle ha varit en svensk lärare och en svensk linje inom den finska skolan. Vissa delar av undervisningen kunde ha varit gemensamma och så skulle det ha funnits möjlighet att lämna in skriftliga uppgifter på svenska.

Det var också viktigt för mig att skolan fanns relativt nära hemmet och att det inte tog så lång tid att åka till närstudieträffarna. Jag är inte helt säker på att en svensk utbildning i andra ändan av landet skulle ha lockat mig.

Närstudieträffarna hölls varannan eller var tredje månad under tre dagar i rad och det var ett bra system. Man kom in i det på ett annat sätt än om det hade varit enskilda dagar. Utbildningen var nog bra även om vi inte läste allt så grundligt. Med läroavtalen beror det mycket på arbetsplatsen om man får en fördjupning i ämnet eller inte.

Jag saknade också möjligheten att kunna specialisera sig på barn- och ungdomsverksamhet. Sådan finns det mycket av i biblioteken idag och jag tror att de flesta skulle behöva bekanta sig med det.

I arbetslivet har jag haft ansvar för svensk service, men kundservicen går på båda språken. Biblioteksterminologin som jag lärde mig på finska är det lättast att prata om på finska, men det beror ju också på att bibliotekssystemen är finskspråkiga. Man anpassar sig till det språk som används i omgivningen.

Det är viktigt att utbildningen finns på svenska och att den ordnas kontinuerligt. Nu har det varit lite så att utbildningarna kommer och går, någon ordnar kurser ett tag och sedan byts systemet igen.

Biblioteksutbildningen skulle egentligen passa bra på yrkeshögskolenivå. Läroavtalen är nog bra, men man kanske inte söker sig direkt till arbetslivet när man är kring 18 år. Det är också fint att Åbo Akademi via ÖPU erbjuder distansundervisning som inte är så bunden till en viss ort.”

4.2.3 Kommentarer ur enkäten: utbildning

”Svenskspråkig utbildning på alla stadier bör garanteras och även underlättas för studerande från hela landet, så att den svenska majoriteten [sic.] kan garanteras service på sitt modersmål.” [Svarande från Österbotten]

”Jag önskar ett bredare spektrum av alternativ för biblioteksstudier i huvudstadsregionen, inte enbart akademiska studier på svenska.”

”Absolut måste det finnas en utbildning på svenska i Nyland. Åboland är ändå lite för långt bort om man redan bor i Nyland.”

”Jag fick ju en väldigt grundläggande utbildning, i och med läroavtal och studier samtidigt, så jag tror nog att det var kanske viktigast, att jag verkligen såg kopplingen teori och praktik, såg i verkligheten på jobbet det jag studerade.”

”Arbetar inte på bibliotek just nu men var väldigt besviken över att utbildningen inte innehöll några historiska översikter, grunder i kundservice eller att det ens poängterades att som anställd på ett allmänt bibliotek MÅSTE du ha åtminstone lite insikt i vad folk läser/vill läsa.”

”Marknadsföring, IT och kundrelationer är idag en stor del av det dagliga arbetet på bibliotek. Den tekniska utvecklingen och behoven därefter har vuxit explosionsartat vilket man alltid inte förbereds på inom ramen för utbildningen.”

”Mina studier i litteraturvetenskap och särskilt barnlitteratur, men framför allt min pedagogiska utbildning (är ämneslärare i mo och litt) har jag nytta av varje dag.”

[Om vad som varit till nytta:] ”Grundkurserna, de var mer praktiska och hade mest med biblioteksarbetet att göra.”

[Om vad som saknats i utbildningen:] ”Barn- och ungdomsinriktning i studierna. Eller det kunde finnas t.ex. som ett tilläggsår, där man kan för-

djupa sig i bokprat, lära sig scennärvaro, dramapedagogik, för det är mycket sådant man behöver tänka på under bokprat.”

”I dagens bibliotek finns det också mycket annat som hör biblioteksarbete till som kanske utbildningarna borde ta in, som barn- och ungdomsarbete, kulturprojekt på bibban, mediefostran, sociala medier, m.m.”

”Framför allt gav [utbildningen] förståelse för biblioteksväsendet som fenomen och i princip. Detaljerna, praktiken har jag nog lärt mig i jobbet.”

”Genast efter att jag blev färdig och började jobba hade jag nytta av utbildningen, men med tiden blev den föråldrad. Överlag var den onödigt teoretisk, ’högtflygande’, ’fin’ med tanke på att verklighetens biblioteksjobb är underbetalt och praktiskt.”

[Om vad som behövs i utbildningen:] ”Ledarskap, marknadsföring, ekonomi (bokföringens grunder m.m.), ordnande av evenemang och utställningar, pedagogik, retorik. Biblioteksarbete idag är så varierande att man behöver mera än bara strikt ’bibbakunskaper’ nuförtiden.”

”En utbildning på svenska är av yttersta vikt! ÅA:s utbildning passade mig eftersom jag blev bibliotekschef – en biblioteksfunktionär skulle inte haft samma nytta... en bibliotekarieutbildning på yrkeshögskola skulle göra mycket gott för yrkets status!”

”Utbildningen i informationsvetenskap i sig är ganska allmän. Därtill får man skaffa sig mer specifik kunskap andra vägar. Kundenservice och bemötande av kunder och att tala inför grupper och undervisa dem är något som man fått lära sig själv på plats i praktiken.”

4.2.4 Kommentarer ur enkäten: huvudstadsregionens utmaningar

”Jag ansvarar (ensam) för allt det svenska på mitt bibliotek – och det är för mycket för en person. Jag har förstås stöd i det svenska teamet på mitt stadsbibliotek, men det är tungt att hålla sig a jour med litteratur för alla åldrar och ordna så mycket utan någon att samarbeta med.”

”Inställningen är positiv då det gäller min personliga arbetsinsats men från arbetsgivarens sida finns inga initiativ till att förstärka, etablera eller synliggöra den svenskspråkiga verksamheten på biblioteket. Man är inte villig att göra något för den så det finns ett passivt motstånd. Jag är den svenskspråkiga verksamheten personifierad och det svenska inslaget intresserar och engagerar ingen av mina finskspråkiga kollegor på ett enda sätt. Intresset

är noll. Som jag ser det är det här ett problem på en högre nivå inom ledningen. Man tycker inte att det svenska är tillräckligt viktigt för att etableras, lyftas och skyddas ordentligt och man kommer undan med det gång på gång för att kunderna inte säger ifrån och kräver en förändring. Det är väldigt tungt att jobba i en miljö där inställningen är den här.”

[Om kollegorna:] ”De är helt positivt inställda till svenskan, verkar det som. Men jag upplever att de inte har insikter i vad det innebär att arbeta med ett minoritetsspråk.”

”Jag tycker att det skulle behövas mera svenskspråkig personal till biblioteken. Det räcker inte med att bara köpa in material och det inte finns kunskap/intresse på fältet av svenskan. Som svenskspråkig biblioteksbesökare är det jättetråkigt att se när det inte finns intresse/engagemang för de svenska samlingarna på biblioteket. Jag önskar att en mera proaktiv inställning skulle finnas hos ledningen och att man skulle kräva mera av sina anställda. Nu är det mera som att svenskspråkiga tolereras och får göra sina saker så länge de inte ställer några krav.”

”Den svenska aspekten glöms förvånansvärt ofta bort, både när det gäller rekrytering av personal och när det gäller att ta tillvara språkkunskaper. De få som kan svenska måste ofta använda sin tid till arbetsuppgifter där språkkunskapen inte har betydelse. Fler öronmärkta svenska tjänster behövs!”

”Inom rekryteringen borde man i första hand rekrytera människor som talar svenska eftersom det ofta behövs i kundtjänst på mitt bibliotek. Statuserna att kunna språk har förändrats mycket under min tid på biblioteket och dagens ungdomar kan vanligtvis ingen svenska så ur den synvinkeln ser det illa ut med tanke på framtiden och kundtjänster på svenska, särskilt med tanke på barn. Det som jag upplever att är det mest betungande med mitt arbete som bibliotekarie är att ensam representera och kämpa för de svenska bibliotekstjänsterna i alla möjliga olika sammanhang. Det känns hopplöst och väldigt tungt att jobba så.”

”Speciellt här i huvudstadsregionen är vi ganska få som jobbar på svenska, till den grad att vi blir lite allt i allo gällande svensk service. Från ställen där jag har jobbat med finskspråkiga har [jag] ibland haft känslan av att de inte behöver bemöda sig att ge service på svenska, för att t.ex. jag har funnits där. Tycker att det är fel, men å andra sidan så har man ju varit på rätt plats i rätt situation då. Vi kunde vara fler som jobbar på svenska i huvudstadsregionen.”

”Under åren innan jag anställdes fanns det flera svenska anställda, nu ska en mindre mängd svenskspråkiga utföra samma tjänster och även utveckla dem. Det är svårt att se om svenska språkkunskaper prioriteras vid rekrytering när det inte gäller uttalat svenska tjänster.”

”Jag anser att vi som svenskspråkiga på biblioteksbranschen i huvudstadsregionen är alldeles för få. Redan med tanke på [namn på stad] och dess storlek har så några rekryterats att det definitivt inte skulle få vara så! För att inte tala om t ex [namn på andra städer]. Vi har ändå så många i kundkretsen att tillfredsställa och betjäna, som bara vi tar hand om. Det krävs mycket och sist och slutligen är det inte ens självklart att man får utbildningen till detta arbete på sitt eget språk. Så är det för mig och dessutom anser jag att det borde finnas tillgång till en mer ingående utbildning på mitt eget språk, som är tillgängligare för mig. På svenska har vi inte det och mycket tas bara för givet då det gäller vår minoritet.”

”På många håll glöms svenskan bort då man planerar evenemang, kampanjer eller liknande. Som svensktalande får man vara där och påminna om att den svenska biten också ska finnas med från början och inte bara vara något som det plötsligt blir bråttom med på slutrakan eller då något redan kommit gång. Det känns ibland som om man får ta på sig den gnällande rollen och påminna om att svenskan inte får glömmas bort. Nätverk och samarbete viktigt för dem som jobbar på svenska så att inte alla behöver uppfinna hjulet på nytt och så att fungerande koncept kan användas på flera ställen.”

4.3 Svensk biblioteksservice ur ett användarperspektiv

Den frustration som många biblioteksanställda i huvudstadsregionen upplever när det gäller underprioriteringen av den svenska servicen återspeglas i biblioteksanvändarnas upplevelser.

I en stor nationell användarundersökning²⁶ från 2018 finns det skillnader i hur väl man upplever sig bli betjänad på biblioteken beroende på modersmål och ort. Enkäten genomfördes av Taloustutkimus Oy på uppdrag av

---

26 http://survey.taloustutkimus.fi/dashboard/kirjastot_avoin_svenska/#/home

Regionförvaltningsverket i samarbete med Biblioteken.fi. Meningen är att den i framtiden ska upprepas vart tredje år.

Enligt Susanne Ahlroth, överinspektör vid Regionförvaltningsverket, visar undersökningsresultatet att den finlandssvenska befolkningen lever i olika verkligheter när det gäller biblioteksservicen.

De som svarade på svenska i enkäten i de stora tvåspråkiga städerna klagade på att de inte får service och böcker på svenska. I de mellanstora och mindre kommunerna i Åboland och Österbotten gav man däremot överbetyg åt personalen och den goda tillgången till svenska böcker, men klagade över att biblioteket inte är tillräckligt tillgängligt. Man kan alltså tala om stora regionala skillnader i tillgången till bibliotek, litteratur och information.

Enligt Ahlroth gällde den allra största delen av de missnöjda svaren på svenska i huvudstadsregionen bristen på svensk service och svenskkunnig personal, bristen på svenska böcker, svensk skyltning och svenska evenemang (till exempel sagostunder).

Många upplevde att de inte blev väl bemötta på svenska. Det syntes en frustration över att man inte, trots önskemål och påtalanden, fått svensk service. En av de svarande hade till och med själv plockat svenska böcker ur hyllan och placerat dem i en utställning som helt saknade svenskt material.

I de fall då man fått svensk service eller någon i personalen åtminstone försökt tala svenska, eller då något bibliotek anställt en svensk bibliotekarie, syntes det genast i positiva kommentarer om bibliotekets verksamhet.

Susanne Ahlroth tolkar enkätsvaren så att det verkar som om biblioteken i huvudstadsregionen inte tagit hänsyn till sitt kärnområde på svenska, det vill säga uppgiften att erbjuda litteratur och information och inspirera till läsning. Många av de svarande upplevde att det var svårt att hitta de svenska böckerna. Utbudet var litet och de fick inte den hjälp de behövde.

I Åboland och Österbotten med många små kommuner beskrevs personalen nästan genomgående som vänlig, hjälpsam och kapabel att bemöta på rätt sätt. Användarna nämnde ofta personliga egenskaper. Personalens professionella kompetens fick en mindre framträdande roll, även om de också fick beröm för sin kunnskap. Vad kunnskapen gick ut på beskrevs oftast inte.

Enligt Ahlroth var man i de här kommunerna översvallande nöjd med betjäningen och närheten till biblioteket. I flera svar märktes också att man var nöjd över att det fortfarande fanns ett bibliotek i byn. Användarna i dessa regioner var mycket nöjda med tillgången till böcker, också e-böcker. Det fanns gott om böcker att välja bland, och personalen erbjöd sig att vid

behov beställa eller fjärrlåna material och stod till tjänst med hjälp och tips.

De missnöjda svaren i Österbotten och Åboland gällde nästan uteslutande bibliotekens korta öppettider, att biblioteket är stängt på kvällar och veckoslut då man skulle ha möjlighet att använda det. En del användare klagade också på långa avstånd.

Att biblioteken ofta är små och föga anpassade för dagens mångsidiga behov märktes också. Här nämndes klagomål på ljudvolymen, bristen på sitt- och arbetsplatser och för lite utrymme för barnverksamhet. Också självbetjäning saknades.

Susanne Ahlroth påpekar att de som svarade på svenska gav ett lägre allmänt vitsord än de som svarade på finska. Helhetsvitsordet som gavs till biblioteken var 8,80 på en skala från 4 till 10. De som svarade på svenska gav vitsordet 8,71.

Det fanns också en skillnad på hur viktig del av kompetensen man ansåg att språkkunskaperna är bland finskspråkiga och svenskspråkiga biblioteksanvändare. Av dem som svarade på finska ansåg 53% att språkkunskaper är viktiga eller ganska viktiga, medan hela 83 % av de svenskspråkiga var av den åsikten. Bland dem som svarade på svenska fanns regionala och kommunala skillnader i hur väl man ansåg att bibliotekspersonalen kunde betjäna på olika språk.

Ahlroth säger sig ofta få frågor om rekrytering av svenskspråkig bibliotekspersonal i södra Finland. Frågorna kan gälla allt från hur man borde formulera annonsen för att få kunnig svenskspråkig personal till huruvida Ahlroth känner till lämpliga personer. Speciellt stor efterfrågan tycks det finnas på svenskspråkiga personer för uppgifter inom barn- och ungdomsbiblioteksverksamhet och pedagogiska uppgifter, men ibland gäller frågan också chefstjänster.

Att en överinspektör vid Regionförvaltningsverket kontaktas i ärenden som snarare hör hemma i en rekryteringsbyrå säger en del om problemets omfattning och bristen på goda rekryteringskanaler i branschen. Kanske borde man också i högre grad marknadsföra till svenskspråkiga studerande att det förekommer personalbrist inom vissa skrån i bibliotekarieyrket, speciellt i södra Finland.

Ahlroth har noterat att rekryterarnas annonser ibland inte verkar nå fram, i alla fall inte då de enbart är formulerade på finska. Rekryteringssättet och -kanalerna är det med andra ord skäl att tänka på i huvudstadsregionens bibliotek, och hur man gör uppgifterna attraktiva.

Ett annat fenomen som tycks få följder på tillgången till och nivån på den svenska servicen i tvåspråkiga kommuner är de svenska språkrav som ställs på personalen. Susanne Ahlroth känner inte till att språkraven någonsin skulle ha utvärderats, men konstaterar att kraven inte verkar vara tillräckliga ur ett svenskt perspektiv.

4.3.1 Citat ur användarenkäten

Följande är direkta citat ur användarenkäten som det refereras till ovan. Citaten är uppdelade enligt region.

Citaten är valda för att illustrera den allmänna känsla som dominerar respektive region. Därmed är citaten om huvudstadsregionen nästan genomgående negativa och citaten om Österbotten och Åboland mer positiva.

Om bibliotek i huvudstadsregionen:

”Svensk service saknas i hög grad i området, dvs. de svenskspråkiga yngre hittar åtminstone inte till biblioteket. Området [namn på område i Esbo] har länge saknat svenskspråkig service från bibliotekets sida. Det här borde definitivt åtgärdas! Som svensktalande saknar jag och många andra betjäning samt verksamhet av alla de slag på svenska. Det är väldigt fel att [område i Esbo] faller så i skymundan och glöms bort vad gäller svenska språket. Området är ändå starkt svenskspråkigt och svenskan vårt andra nationella språk!”

”Personalen har dåliga eller obefintliga kunskaper i svenska. En enda mycket smal hylla på undanskymd plats [på] övre våningen innehåller svenska böcker.”

”Personalen talar inte svenska. Framlagda böcker, planscher, broschyrer och annan info riktad till besökarna är sällan (eller aldrig) på svenska. Barnböckerna som personalen har lagt fram är inte heller på svenska. På den punkten saknar jag [namn på bibliotek] och undrar om jag bor på fel sida om långa bron?”

”Det svenskspråkiga utbudet och språkkunnigheten är verkligen uruselt. Då jag senast (på finska) frågade vart de än en gång hade flyttat den svenskspråkiga litteraturen fick jag svaret: 'Vieraskielinen kirjallisuus on kaikki siirretty tuohon nurkkaukseen' [övers.: 'All litteratur på främmande språk har flyttats till den där hörnan']. Jag frågade om svenska är 'vieraskielinen'

[övers.: ett främmande språk] och fick ett mumlande svar. Det svenska utbudet är sämre än t.ex. det ryska eller det engelska. Kan inte förstå varför det är så.”

”Bara en bibliotekarie verkar kunna svenska. Servicen har minskat, man blir hänvisad till låneapparaterna trots att det finns personal bakom disken. Svenskspråkiga avdelningen är för liten och verkar minska hela tiden. Alltför få finlandssvenska författare får utrymme. Ibland känns det som bibliotekets grundidé – böcker och bildning – har tappats bort.”

”Jag är mycket nöjd med kundservicen och trivs i mitt lilla närbibliotek. Man satsar också på litteratur på svenska för barn och vuxna vilket är ovanligt på många bibliotek i Helsingfors. Jag och mina barn kan också fråga personalen på svenska vilket är oerhört viktigt för oss.”

Om bibliotek i Åboland och Österbotten:

”Trevligt bibliotek med bra personal! Många förbättringar med ny bibliotekarie, t ex bokhörna för yngre barn, bokcirkel.”

”Personalen är kunnig, trevlig och hjälpsam. Man blir bemött på ett trevligt och glatt sätt. Man får alltid hjälp och tips. Det finns mycket och bra böcker. Ofta nya böcker.”

”Det är lätt att fråga och be om hjälp. Aldrig sura miner hos personalen.”

”Mycket bra bemötande vid att hantera lån, personalen gjorde egen undersökning för att få tag i pjäs från antiken i en samling, hantering av fjärrlån från universitetsamling (enda exemplaret av en avhandling) osv. Allt får jag i egen by – fantastiskt!”

”Dåliga öppethållningstider. Mycket otrevlig personal!!”

5 Rekrytering

I detta kapitel analyseras bibliotekens rekrytering, dels genom en analys av rekryteringsannonser och dels genom personliga intervjuer.

Så gott som alla rekryteringsannonser i tvåspråkiga kommuner har undersökts från det att den förnyade bibliotekslagen trädde i kraft till att undersökningen gjordes. Totalt handlar det om en tidsperiod på 2,5 år.

Annonserna ger en bild av vilka egenskaper och kompetenser biblioteken söker efter för tillfället, och vilka förändringar som går att upptäcka.

Analysen av rekryteringsannonserna har kompletterats med personliga intervjuer, där bibliotekschefer får uttala sig om ämnet. Detta eftersom behov och utmaningar kan vara väsentligt olika beroende på region och kommun.

5.1 Analys av rekryteringsannonser

För att få en bild av hur rekryteringen till biblioteken sett ut i tvåspråkiga kommuner i Finland på sistone, och vilka kompetenser man frågar efter, undersöktes ett sampl av rekryteringsannonser från januari 2017 till juni 2019.

Annonserna har publicerats i branschens viktigaste och mest heltäckande nyhetsforum, Biblioteken.fi och den finska motsvarigheten Kirjastot.fi. Här lediganslås en majoritet av biblioteksjobben i Finland.

Perioden som undersöktes bestod av de 2,5 första åren efter lagändringen. Sammanlagt bestod undersökningsmaterialet av 201 rekryteringsannonser för lediga jobb i tvåspråkiga kommuner.

Samplet ger en god bild av trenderna inom rekryteringen men är inte hundra procentigt heltäckande. Någon enstaka annons som publicerats under denna period lämnades bort ur materialet eftersom texten inte längre fanns tillgänglig på webben. Man kan inte heller vara helt säker på att samtliga rekryterare publicerar alla sina annonser på Biblioteken.fi.

Sommarjobb och civiltjänstgöringsplatser har lämnats utanför samplet. Dessa annonser var få till antalet men skulle ha snedvridit materialet en

aning. Av sommarjobbare och civiltjänstgörare kan man inte kräva utbildning eller erfarenhet i någon större mån.

Därmed inte sagt att det handlar om en oviktig grupp: vikarier och civiltjänstgörare sköter ofta många och synliga uppgifter i biblioteken. Hur de rekryteras, vilka uppgifter de tilldelas och hur stor andel av personalstyrkan de utgör skulle egentligen förtjäna en egen utredning.

5.1.1 Behörighet

Behörighetskraven i annonserna uppvisar en klar trend. Efter lagändringen 2017 hänger den gamla förordningen och dess behörighetskrav med en tid, men dess inflytande minskar snabbt.

En del kommuner rekryterar ännu i denna dag enligt förordningen från 2013. Men andelen sådana behörighetskrav i rekryteringen har minskat rejält på två och ett halvt år.

Ca 61% av kommunerna följde den gamla behörighetsförordningen 2017. Procentandelen var något större i stora kommuner, 64% jämfört med de mindre kommunernas 57%. Till de stora kommunerna har här räknats de regionala centralorterna Helsingfors, Esbo, Vanda, Åbo och Vasa.

År 2018 är andelen som följer den gamla förordningen nere i 46%. Fortfarande är de stora kommunerna striktare i sin rekrytering: 48% av dem går efter förordningen, medan 41% av de mindre gör samma sak.

Under 2019 sjunker rekryteringen enligt den gamla förordningen till 33%. Här svänger statistiken, så att de mindre kommunerna är något striktare i sin rekrytering. Ca 32% av de stora kommunerna använder sig av förordningen, medan 35% av de mindre kommunerna gör det.

Här syns tydligt hur en enskild, större rekryterare kan forma statistiken. Siffrorna för 2019 påverkas till exempel i hög grad av att Vanda, som rekryterat flitigt, i slutet av 2018 övergår från den gamla förordningens krav till att endast se biblioteksstudier som meriterande.

Betyder detta alltså att bibliotekslagens formulering om ”tillräckligt många anställda med utbildning inom biblioteks- och informationsområdet” för närvarande tolkas som att 33% är tillräckligt, mot det obligatoriska 70% av personalen som krävdes förr?

Det är naturligtvis en retorisk fråga. Kraven inom nya rekryteringar säger inget om hur det ser ut inom den befintliga personalen, och vilken

kompetens man har tillgång till där. Vidare kan de som nyanställs ha biblioteksbehörighet även om det inte krävs i annonsen.

Att kraven på traditionell biblioteksbehörighet är nere i en tredjedel av nyrekryteringarna visar ändå på en klar trend. Hittills pekar kurvan stadigt neråt.

Positivt för biblioteksutbildningen är att den ändå nämns som meriterande i många av annonserna, även om man inte specificerar mängden studiepoäng. Antalet annonser där biblioteksstudier inte alls omnämns har inte ökat lika snabbt som kraven på traditionell biblioteksbehörighet har minskat. År 2017 var andelen annonser där biblioteksstudier inte nämns 25%, år 2018 38%, och år 2019 35%.

Andelen annonser där biblioteksstudier krävs eller räknas som merit är därmed fortfarande år 2019 uppe i ca 65%, det vill säga ganska nära de 70% av personalen som enligt biblioteksförordningen skulle ha biblioteksutbildning.

Om man tar en närmare titt på tjänsterna där biblioteksutbildning inte efterfrågas inser man dessutom att flera av dem är olika typer av tidsbundna projektanställningar. Där kan det på grund av uppdragets art krävas andra kompetenser, som programmeringskunskaper, erfarenhet av marknadsföring eller pedagogisk kompetens.

Någon enstaka tjänst som ungdomsledare förekommer också, samt bokbusschaufförstjänster där man avstått från kravet på biblioteksstudier till förmån för yrkeschaufförsexamen.

Siffrorna för 2019 påverkas i den här frågan till exempel av att Helsingfors centrumbibliotek Ode rekryterade ett antal mediaspecialister till sin stora makerspace-våning. Det då relativt nyöppnade biblioteket lediganslog under försommaren 2019 flera nya tjänster, varav en del krävde tekniska kompetenser snarare än bibliotekskompetens.

Men också en allt större del av de traditionella bibliotekstjänsterna lediganslås med lösare krav kring biblioteksstudier. Det gäller både biblioteksfunktionärer och bibliotekarier.

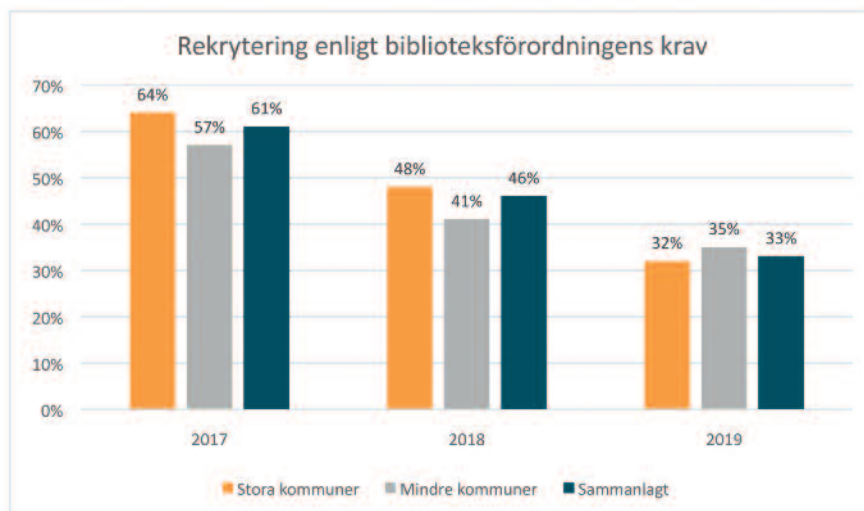
Bibliotekschefstjänster lediganslås numera nästan aldrig med önskemål om biblioteksstudier. I stället följer man ordagrant lagens formulering om lämplig högre högskoleexamen, ledarförmåga och god förtrogenhet med bibliotekens verksamhet (se kapitel 5.1.2).

I materialet från 2019 nämns biblioteksutbildning inte alls i annonsen för 19% av bibliotekarietjänsterna och 14% av funktionäristjänsterna. Biblioteksstudier är meriterande för 52% av bibliotekarietjänsterna och 29% av

funktionärstjänsterna. Och förordningens krav gäller 30% av bibliotekarie-tjänsterna och 57% av funktionärstjänsterna. Det ställs idag med andra ord oftare krav på formell biblioteksutbildning när det gäller funktionärstjänster.

Samtidigt som vissa bibliotek tar till sig möjligheten att rekrytera friare signalerar andra att de fortfarande prioriterar biblioteksbehörighet, antingen genom att följa förordningens krav eller genom att vägra anställa personer utan behörighet. Det förekommer till exempel att biblioteken erbjuder läroavtalsplatser för funktionärstjänstsökande som saknar biblioteksbehörighet, i stället för att lätta på kravet om biblioteksstudier.

Här kan man ännu en gång behöva påminna sig om att bibliotekslagens formulering fastslår ett slags undre gräns för personalens examensnivå och kompetens. Det står kommunerna fritt att välja om man vill lägga ribban högre än så, med krav på högre utbildning eller formell biblioteksutbildning. Som man ser på statistiken ovan går utvecklingen ändå åt motsatt håll.

5.1.2 Kompetenser

Om man vill definiera termen ”kompetens” kan den exempelvis delas upp i olika delar: yrkesteknisk, strategisk, personlig och social kompetens.²⁷ De här områdena överlappar delvis varandra.

Medan yrkesteknisk kompetens utgörs av grundläggande kunskaper och färdigheter som behövs i arbetet, handlar den strategiska kompetensen om att veta vad målet för verksamheten är och förstå sin egen roll i organisationen.

Personlig kompetens utgörs av förhållningssätt, värderingar och egenskaper, vilket går hand i hand med den sociala kompetensen: förmågan att arbeta tillsammans med andra och upprätthålla sociala kontakter av olika slag.

Som femte komponent kan man utse funktionell kompetens, alltså förmågan att faktiskt använda och koppla ihop de fyra övriga kompetenserna för att kunna uppträda professionellt i olika situationer.

Att bibliotekens verksamhet är i stark förändring, och att utlåningsstatistiken generellt pekar neråt, syns i rekryteringsannonserna som undersökts. Trenden är inte lika påtaglig i mindre kommuner, men i större kommuner skymtar ibland en lätt desperation kring utmaningarna man står inför.

Ställda inför dilemmat med att den traditionella verksamheten statistiskt sett krymper i popularitet, verkar biblioteken söka personal med en personlighetstyp som ska kunna förnya arbetssätten. Personliga och sociala kompetenser betonas mycket i annonserna, medan övriga kompetenser får stå tillbaka något.

Också när det finns ett krav på biblioteksbehörighet är det kutym att annonsen inleds med en efterlysning kring personliga kompetenser, medan yrkesteknisk kompetens, utbildning och önskemål om arbetserfarenhet nämns långt nere i texten.

Påfallande ofta efterlyser annonserna mod hos de sökande. Det är ändå en alldeles speciell typ av mod som står på agendan, nämligen modet eller djärvheten (på finska *rohkeus*) att testa nya saker, förändra arbetssätt och utveckla servicen.

Man söker personer som inte är rädda för att prova på nya arbetssätt och som kan lyfta fram bibliotekens service och samlingar på ett nyskapande sätt.

---

27 Lundmark 1998, s. 35 ff

Arbetstagaren får gärna vara innovativ och idérik eller rentav visionär, och bör ställa sig positivt till förändringar. Man förutsätts ofta vilja utveckla nya serviceformer ett lösningsorienterat sätt. Till nyckelorden hör ett aktivt grepp, entusiasm, iver och kreativitet.

Här verkar den personliga kompetensen flätas in i den strategiska på så sätt att strategisk kompetens antas höra ihop med vissa personlighetsdrag. Att kunna planera och utveckla verksamhet nämns samtidigt som man efterlyser en viss sorts personliga egenskaper. Man vill gärna att nyanställda ska vara kreativa och nyskapande, inte till exempel systematiska och noggranna som också kunde vara en sida av myntet hos någon med god planeringsförmåga.

Den sociala kompetensen framställs som ytterst viktig i annonserna. Ifall man söker klichébilden av bibliotekarieyrket, att i lugn och ro kunna sköta samlingarna för sig själv, har man inte mycket att hämta här. I stället beskrivs bibliotekarieyrket som ett extrovert arbete som bygger på lagarbete.

Den vanligaste enskilda önskan är därför att den sökande ska ha en mycket god samarbetsförmåga och kunna interagera med både kunder, kollegor och andra samarbetspartners. I 58% av annonserna nämns samarbets- och interaktionsförmåga som en avgörande egenskap.

Kravet på samarbetsförmåga följs ofta av önskemål om att man ska vara bra på kommunikation, antingen människor emellan eller rentav i form av kommunikationsansvarig i biblioteket. Rekryterarna betonar ofta nätverkande med instanser utanför biblioteksvärlden och önskar i vissa fall att den sökande ska ha förmåga att utveckla nätverkandet ytterligare.

Att ha en god känsla för kundbetjäning inom olika målgrupper är också ett vanligt krav, vilket väl kan sägas ligga inom samma spektrum av social kompetens och samarbetsförmåga.

Många rekryterare tar steget vidare därifrån och vill att man inte bara ska vara serviceinriktad och kunna möta användarna individuellt, utan att man också ska vara en god estradör som har lätt för att uppträda inför publik. Detta är ofta knutet till traditionellt utåtriktade uppdrag som bokprat. Men kravet förekommer också till exempel i samband med tjänster som katalogiserare.

Traditionell yrkesteknisk kompetens inom biblioteken varvas med nyare i rekryteringsannonsernas önskelistor. Ett vanligt önskemål är till exempel att den sökande ska inneha digital kompetens, speciellt med tanke på bibliotekens e-tjänster och sociala media. De områdena, som kanske tidigare betraktats som en specialkompetens, börjar av allt att döma ingå som en del av de flesta biblioteksanställdas vardag.

I vissa fall är kraven på digital kompetens något utöver det ordinära. I centrumbiblioteket Ode i Helsingfors förutsätts till exempel alla anställda lära sig använda teknologin i bibliotekets stora makerspace-våning, oavsett vilken deras uppgift är i övrigt. I biblioteket arbetar både mediaarbetare med speciell inriktning på makerspace-utrustningen och bibliotekarier/biblioteksfunktionärer som också har mer traditionella biblioteksuppgifter.

Intressant nog förutsätts alltså bibliotekarier och biblioteksfunktionärer lära sig använda programmen och apparaterna på makerspace-våningen, medan mediaarbetarna av rekryteringsannonserna att döma inte behöver lära sig något om den övriga biblioteksverksamheten och samlingarna.

Tanken är troligen att en så stor del av personalen som möjligt ska kunna arbeta flexibelt och utnyttja husets tekniska möjligheter mångsidigt. Makerspacefunktioner verkar ingå som ett integrerat element i bibliotekets övriga verksamhet.

Frågan är ändå vilka konsekvenser det får att på en så stor arbetsplats begränsa möjligheten att specialisera sig på andra uppgifter än teknikrelaterade. Man kan undra om Ode möjligen utestänger någon typ av experter med sin linjedragning och hur det påverkar biblioteks lagstadgade uppgifter.

När det gäller bibliotekens satsningar på barn och unga märks de på att en knapp tredjedel av de lediganslagna platserna åtminstone delvis innebär ansvar för barn- och ungdomsverksamhet. Pedagogisk förmåga lyfts upp som viktig. Här efterlyser man också relativt frekvent en ingående kännedom om barnlitteratur.

Inom huvudstadsregionen är verksamheten för barn och unga ofta kopplad till mångkulturell verksamhet, med en önskan från rekryterarna om arbetserfarenhet på området och goda språkkunskaper.

Generellt finns det inte något större sug i annonserna efter expertis inom vuxenlitteraturen, även om det ibland nämns. Detta kan vara värt att notera om man betänker att de allmänna bibliotekens uppgift mycket långt handlar om att främja läsning och erbjuda tillgång till välkurerade (bok)samlingar.

Läsfrämjande förknippas ofta med verksamhet för barn, men till skillnad från till exempel bibliotekslagen i Sverige nämner den finska lagen inget om att speciella insatser ska riktas till barn och unga.

På vilken kunskapsbas den läsfrämjande och samlingsbyggande verksamheten ska upprätthållas är inte så självklar som man kunde tro. Ser man enbart till rekryteringsannonserna är bibliotekarier inte i någon högre grad

de litteraturexperter och boktipsare som biblioteksanvändare ofta förväntar sig.

Samtidigt som man i annonserna alltså önskar sig samarbetsvilliga och kommunikativa personer, vill man också att de sökande ska kunna arbeta självständigt och ta egna initiativ. De sökande förutsätts ofta ha en god organisationsförmåga. Man bör kunna styra sitt eget arbete systematiskt, eller rentav organisera hela arbetsplatsens arbetssätt. Det finns med andra ord ofta ett uttalat krav på att den sökande ska besitta strategisk kompetens.

Många tjänster är tidsbundna projektanställningar, där den anställde förväntas driva projektet helt på egen hand. Ett sådant upplägg kräver naturligtvis god organisationsförmåga och stark självständighet. Men också för tjänster som inte är av projektnatur vill man ha självgående personal. Detta gäller inte bara administrativa och ledande tjänster. Också biblioteksanställda "på verkstadsgolvet" förutsätts arbeta på ett självstyrande sätt.

Organisationsförmåga och förmåga att nätverka effektivt efterfrågas särskilt för ledningsjobb. Man lutar sig tungt mot den nya bibliotekslagen när det lediga jobbet är en högre chefspost. I det fallet är behörighetskraven alltså en högre högskoleexamen, ledarförmåga, samt god förtrogenhet med bibliotekets verksamhet.

Även om chefsannonserna också kan nämna faktorer som arbetserfarenhet eller helhetsansvar för verksamheten, är det sällsynt att man mer öppet kräver en biblioteksbakgrund. Bara en av annonserna nämner biblioteksstudier som meriterande.

Kanske fördrar kommunerna att hålla sig nära lagtexten när det gäller högre tjänster. Kanske vill man i första hand ha personer med god ledarförmåga, snarare än bibliotekserfarenhet. Eventuellt är man rädd att sälla bort kandidater för tidigt i rekryteringsprocessen. Speciellt på mindre orter kan utbudet av tillräckligt högt utbildade sökande vara blygsamt.

Den här kutymen kan med tiden tänkas påverka bibliotekens linjedragningar. En chef som inte har biblioteksbakgrund gör eventuellt andra val än någon med stor praktisk erfarenhet av bibliotekens verksamhet.

Ett konkret exempel är rekryteringen: är en chef som saknar biblioteksbakgrund mer benägen att rekrytera andra som saknar biblioteksbehörighet? Det får framtiden utvisa.

En genomgående tendens, både med lägre och högre tjänster på biblioteken, är att stora kommuner har råd att komma med långa listor över kompetenser som önskas. Mindre kommuner, där utbudet på arbetskraft kanske

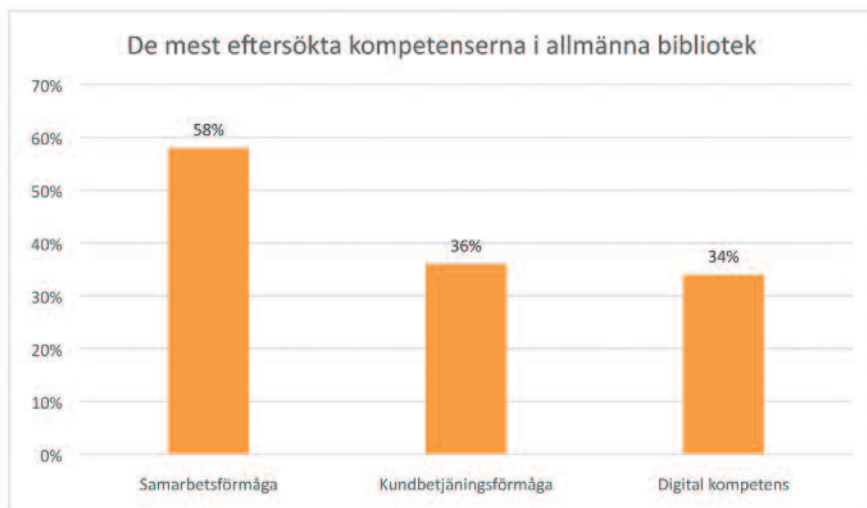
inte är lika stort och varierande, lägger ofta fram betydligt mer kortfattade krav. Kanske återspeglar detta också att variationen i bibliotekens verksamhetsformer kan vara större i stora kommuner.

För att se på rekryteringen från motsatt håll kan man också fundera på vad biblioteken inte vill ha. De vill uppenbarligen inte anställa introverta och tystlåtna ensamvargar som klamrar sig fast i traditionell verksamhet, som är skeptiska till förändringar och behöver stark ledning för att få jobbet gjort.

På det stora hela blir intrycket av annonserna att arbetsgivarna önskar sig väldigt mycket av de biblioteksanställda. De sökande förväntas uppvisa en bred expertis och erfarenhet av de mest mångskiftande områden, ofta inom samma tjänst. Man ska besitta en mängd olika kompetenser, ibland sinsemellan motsägelsefulla.

Också tjänster där det bara krävs en yrkesinriktad utbildning kan vara förvånansvärt ambitiösa i sina krav på arbetstagaren. Vissa bibliotek har infört yrkestiteln "specialbiblioteksfunktionär", där man i praktiken verkar ge en funktionär bibliotekarieuppgifter men låter lönen ligga halvvägs mellan funktionär och bibliotekarie. Titeln "specialbibliotekarie" förekommer också men tycks inte innebära något lönepåslag, snarare utökat ansvar utan ekonomisk kompensation.

För nyutexaminerade arbetssökande kompliceras kompetensfrågan av att många rekryterare vill att den sökande ska ha arbetserfarenhet, ofta till och med solid sådan. En stark praktikdel inom utbildningen skulle vara i de studerandes intresse ur den här synvinkeln.

5.1.3 Språkkunnighet

Språkraven i annonserna varierar en hel del beroende på kommun.

Generellt kan man säga att mindre tvåspråkiga kommuner är rätt likartade sinsemellan och tenderar att fråga efter goda muntliga, och ibland skriftliga, kunskaper i båda inhemska språken. Om svenska är majoritetsspråket eller talas av en stor andel av befolkningen brukar inställning vara den här.

När det gäller kommuner där en procentuellt liten andel talar minoritetsspråket – till exempel de stora kommunerna i huvudstadsregionen eller mindre, nästan enspråkiga kommuner på landsbygden – varierar kutymen.

En variant är att inte alls nämna språkkunskaper. Tjänsten annonseras då enbart på finska (någon gång enbart på svenska), och det är underförstått att finska (eller svenska) är det huvudsakliga eller enda arbetspråket.

Ca 33% av annonserna är sådana som inte alls nämner språk. En handfull av dessa väljer att efterlysa ”goda språkkunskaper”, men definierar inte vilka språk det gäller. Ofta gäller annonserna jobb i mångkulturella miljöer och en gissning är att arbetsgivaren gärna ser kunskaper i andra språk än finska och svenska.

En annan variant är att kräva goda kunskaper i finska och engelska, och nöjaktiga i svenska. Landets största allmänna bibliotek, Helsingfors stadsbibliotek, använder sig ofta av de kriterierna. Uppfyllandet av rekryteringskraven kan det ändå vara si och så med, och det förekommer att man ser mellan fingrarna med svenskakunskaperna när man anställer (mer om detta i intervjuerna med bibliotekschefer).

I ca 62% av alla annonser vill rekryterarna uttryckligen se goda eller utmärkta kunskaper i finska. 47% kräver minst goda (mer sällan utmärkta) kunskaper i svenska och 21% i engelska.

Siffran för krav på goda kunskaper i svenska dras ner rejält av de stora rekryterarna Helsingfors, Esbo och Vanda. I Helsingfors är det sällsynt att man kräver mer än nöjaktiga kunskaper i svenska. I Esbo och Vanda nämns svenskan normalt inte alls i rekryteringsannonserna, utom då det gäller en specifikt svensk tjänst.

Av 201 lediganslagna tjänster kan 18, det vill säga 9%, betraktas som öronmärkta för svensk biblioteksservice. Arbetsuppgifterna handlar här i första hand om svensk biblioteksverksamhet av ett slag som kräver svenska-kunskaper på modersmålsnivå och god kännedom om svensk kultur och litteratur. Hit räknas alltså inte tjänster där man ska kunna betjäna på både finska och svenska i lika stor utsträckning.

I fem fall annonseras den enspråkigt svenska tjänsten enbart på finska. Vad det beror på kan man bara spekulera i, men frågan är huruvida man når rätt målgrupp med en sådan annons.

Samma tendens som fick små kommuner att lägga rekryteringsribban lågt, för att säkert hitta någon man kan anställa, märks också när kommunerna i huvudstadsregionen ska rekrytera medarbetare för svenskspråkiga tjänster. Biblioteken tycks formulera sina krav så löst som möjligt för att locka fler svenska sökande.

Man kräver ibland – i kontrast till de finskspråkiga tjänsterna – färre eller inga biblioteksstudier, eller så är man mindre specifik om vilka personliga kompetenser man vill se. I vissa fall räcker en ”god svenska”, inte en svenska på utmärkt nivå. Ändå kan det handla om en tjänst där man ska var insatt i svensk kultur och där man huvudsakligen jobbar på svenska i språkligt krävande situationer.

I det mest iögonfallande exemplet vill arbetsgivaren inte nämna ett enda krav på den sökande, varken utbildningsnivå, personliga egenskaper eller språkkrav. I stället nöjer rekryteraren sig med att beskriva arbetsuppgifterna, som är omfattande med stort ansvar för bibliotekets barn- och ungdomsverksamhet.

Vad beror personalbristen i huvudstadsregionen på? Som antytts ovan kan man jämföra den med diskussionen som förts genom årens lopp kring lärarbristen i samma region.

Det kan finnas en ovilja att flytta utanför huvudstadsregionen för att studera, även om Åbo geografiskt sett ligger närmare än Vasa och Jakobstad, där de enda utbildningarna i pedagogik och småbarnspedagogik tidigare fanns.

För många blir biblioteksstudierna, liksom till exempel de pedagogiska studierna för ämneslärarna, aktuella först i ett sent skede av studietiden. Då har man kanske redan stadgat sig på en ort och bildat familj.

Biblioteksarbete kan också sägas vara ett kvinnodominerat lågstatusyrke där prestationskraven stiger samtidigt som lönen ligger kvar på samma blygsamma nivå. Den omtalade låga lärarlönen är i medeltal nästan hälften högre än bibliotekarielönen.²⁸ Sådant spelar roll när man ska välja yrke och har huvudstadsregionens höga levnadskostnader att tänka på.

---

28 <https://svenska.yle.fi/artikel/2018/02/24/sa-tjanar-kvinnor-och-man-i-olika-branscher-se-vilken-lonenivan-ar-i-ditt-yrke>

Som exempel på krav- och lönenivå kan nämnas en lediganslagen tjänst i Helsingfors 2019. Behörighetskraven är högskoleexamen och minst 60 sp biblioteksutbildning. Arbetet innefattar krävande kundtjänst i hektisk miljö på flera språk. Kvälls- och veckoslutsarbete ingår. Arbetsbilden är mångskiftande med stort ansvar för de flesta aspekter av bibliotekets svenska vuxenverksamhet. Den uppgiftsrelaterade lönen för tjänsten landar på 2634€. I mindre kommuner är lönenivån lägre än så.

Så långt om tjänster som är öronmärkta för det svenska. Största delen av vakanserna i biblioteken är inte det.

Att de tre stora städerna i huvudstadsregionen har en avslappnad inställning till behovet av svenskakunskaper när de rekryterar personal förefaller problematiskt. Även om andelen svenskspråkiga bland städernas befolkning är förhållandevis liten (sammanlagt 5,4%) handlar det ändå om nästan 62.000 personer som får högst varierande betjäning på sitt modersmål i biblioteken.

Då det finns många enspråkiga personer också i huvudstadsregionen, framför allt bland barnen, är detta en utmaning med tanke på de allmänna bibliotekens lagstadgade uppgifter.

Som vi såg i kapitel 4.3 upplevs det här som ett problem också av många biblioteksanvändare som kan finska. De skrala språkkunskaperna i biblioteken kan tänkas ha en inverkan på annat än bara möjligheten att kommunicera med personalen på svenska. Att de svenska samlingarna bortprioriteras på de olika sätt som nämndes i kapitel 4.3 är en sådan tänkbar konsekvens.

5.2 Rekryterare berättar

Att tala om Svenskfinland som en enhetlig region är ofta missvisande. Också när det gäller bibliotekens verksamhet finns det som vi sett flera ”finlands-svenska verkligheter” på en glidande skala av tvåspråkighet.

Vardagen kan se mycket olika ut i ett stort och ett litet bibliotek, eller ett österbottniskt och ett helsingforsiskt.

I följande kapitel har därför fyra bibliotekschefer från olika delar av Svenskfinland fått ge sin syn på rekrytering, kompetensbehov och utbildningens inverkan. Intervjuerna speglar mycket varierande förutsättningar för biblioteken på de olika orterna.

Kommunens storlek och läge, avståndet till biblioteksutbildningen, den svenska befolkningens procentuella andel, kommunala sparkrav och organisationsmodeller: det är mycket som påverkar bibliotekens strategier kring rekrytering och språkkrav.

Chefer från vart och ett av de undersökta områdena har medverkat med kommentarer: Österbotten (Vasa), Åboland (Kimitoön), Nyland (Borgå) och huvudstadsregionen (Helsingfors).

I de tre förstnämnda kommunerna är finska och svenska båda viktiga språk som hela personalen förutsätts kunna. Skillnaden verkar mest vara hur självklar svenskans ställning är i regionen. Den som söker jobb i biblioteken i Vasa kan knappast undgå att veta att många bibliotekskunder är enspråkigt svenska, medan den fungerande tvåspråkigheten kan komma som en överraskning för nyanställda som sökt sig till Borgå.

Helsingfors är det stora undantaget bland de städer som representeras i intervjuerna. Här är svenskan avgjort ett minoritetsspråk. Att svenskan ska finnas med på ett hörn förefaller självklart för staden, men hur stort hörnet ska vara och om hörnet fungerar praktiken är en fråga som kan debatteras.

Svensk personal beskrivs som mer eller mindre svår att få tag på i tre av fyra städer. I Helsingfors innebär det att man emellanåt väljer att bortse från språkkraven i stadsdelar där andelen svenskatalande är liten. I Borgå och Kimitoön uppmuntrar man personal med svag svenska att lära sig språket bättre.

Medan Vasa de senaste åren har kämpat med sparkrav, har biblioteken i de andra kommunerna lyckats få resurser från beslutsfattarna. Den nya bibliotekslagen både hjälper och stjälper. Att behörighetskraven slopades kan göra det svårare att motivera varför biblioteken behöver personal med hög

utbildning. Å andra sidan bidrar den omfattande listan över bibliotekens uppgifter till att övertyga dem som fördelar anslagen.

Även om en friare rekrytering numera finns inskriven i lagen kan det finnas annat som sätter käppar i hjulet för bibliotek som vill anställa personal som saknar biblioteksbehörighet. I Helsingfors medförde en kommunal organisationsreform att biblioteket administrativt blev av med de anställda som hade uppgifter utanför bibliotekets kärnområde. Sådana upplevelser sänker beredskapen att alltför vidlyftigt tänka utanför boxen.

5.2.1 Vasa: "Finskan och svenskan är jämnstarka"

Följande är ett sammandrag av intervjusvar från Marita Ahola, kultur- och biblioteksdirektör för Vasa stad.

Nyrekryteringar hör just nu inte till vardagen i Vasa stadsbibliotek. Stadens ekonomiska läge är dystert, och biblioteksverksamheten får spara precis som de andra enheterna. Personal som går i pension ersätts inte och vakanter har lagts på is.

De gånger man kan rekrytera ny personal handlar det om att hitta personer med lämplig arbetserfarenhet och utbildning för tjänsten – inte nödvändigtvis biblioteksutbildning – och potential att utveckla verksamheten.

Efter lagändringen 2017 har rekryteringskraven blivit mer flexibla i Vasa. När det gäller de "normala" biblioteksjobben räknas biblioteksutbildning som merit, men är inte ett krav.

De flesta arbets sökande och anställda i Vasa har biblioteksstudier bakom sig, men när det gäller mer specifika uppdrag, som regionala utvecklingsuppdrag, kan kraven vara andra.

Stadsbiblioteket har anställt personal med varierande kompetenser, däribland personer som i tillägg till pedagogiskt och tekniskt kunnande också är konstnärer. En optimistisk förhoppning är att de olika kompetenserna ska bidra till att skapa nya arbetsätt i biblioteket.

Några problem med att rekrytera svensk personal har biblioteket inte. Trots att Vasa har finsk befolkningsmajoritet (närmare 70%) är staden omgiven av nästan enspråkigt svenska kommuner.

Bibliotekets krav på kunskaper i finska och svenska varierar enligt uppgiften: vissa i personalen klarar sig med mindre omfattande kunskaper, medan andra måste vara fullständigt tvåspråkiga.

Att finskan och svenskan har en jämnstark ställning i Vasa syns ändå genomgående i bibliotekets verksamhet och rekrytering, tycker Marita Ahola. Den jämställda språkpolitiken är enligt Ahola en så integrerad del av verksamheten att personalen inte reflekterar över den utom då de möter bibliotekspersonal från andra håll i landet, där situationen är en helt annan.

Bibliotekslagens formulering om att den som leder biblioteksväsendet ska visa ”god förtroenhet med bibliotekens uppgifter och verksamhet”, med slopade krav på bibliotekariebehörighet, tror Ahola fungerar bättre i en större kommun.

I en stad av Vasas storlek skulle en bibliotekschef med begränsad erfarenhet av biblioteksarbete mest orsaka irritation inom arbetsgemenskapen. Alltid kan man fråga om sådant man inte vet, men den som har egen erfarenhet av biblioteksarbete har en fördel.

Överlag är flexibiliteten i bibliotekslagens krav på utbildning bättre för stora kommuner än för små kommuner. I stora kommuner finns en större personalstyrka med naturliga möjligheter till specialisering. Alla måste inte kunna allting.

Men i små kommuner är situationen just den – alla måste kunna allting – vilket innebär att samtliga anställda borde ha omfattande bibliotekskunskaper. Det är riskabelt om det hos kommunledningen uppstår ett slentrianmässigt antagande om att ”vem som helst” kan jobba i biblioteket, och att bibliotekets verksamhet enbart består av att låna ut böcker och sätta in dem i hyllan igen.

Lagen ger biblioteken frihet att själva bestämma vilka kompetenser de behöver och det fungerar bra för Vasas del. Det är inte sagt att biblioteken utvecklas i en sådan riktning att biblioteksutbildningen i sin nuvarande form är allena saliggörande.

Den nya bibliotekslagen får godkänt av Ahola, även om hon anser att den är alltför detaljerad när det gäller bibliotekens användarregler. I det första utkastet till lagen var behörighetskraven formulerade så att den friare rekryteringen kopplades till behovet av en jämnare könsfördelning bland personalen. Man ville med andra ord kunna anställa fler män, med eller utan biblioteksutbildning – en formulering som Ahola och många andra protesterade mot.

När det gäller dagens biblioteksutbildning känner sig Marita Ahola inte särskilt uppdaterad om innehållet i den och har därför ingen direkt feedback till den. Hon anser att både högskoleutbildningen och yrkesutbildningen fyl-

ler en funktion, och att biblioteken har behov av personal med olika utbildningar.

När Ahola ombeds nämna ämnen som biblioteksutbildningen kunde ta upp, räknar hon upp den klassiska kunskapsorganisationen, men också pedagogik, marknadsföring, kommunikation och administration.

Praktiska moment, som bokprat och andra konkreta möten mellan personal och användare, måste man lära sig i yrkeslivet. God förmåga till kundbetjäning är viktigt, men är svårt att undervisa i inom ramen för en utbildning. Det är inte heller särskilt lätt att påvisa i en rekryteringssituation.

Generellt är den mest värdefulla egenskapen hos potentiell bibliotekspersonal en nyfikenhet på det mesta i samhället. Man får gärna ha en bred allmänbildning, men klarar sig utan djupare specialkunskaper. Flexibilitet och samarbetsvilja är centrala egenskaper.

Flexibiliteten är också viktig eftersom bibliotekens verksamhetsformer och teknologi har ändrats helt under de senaste trettio åren. En viktig egenskap hos biblioteksanställda blir därför förmågan att glömma vad man lärt sig och tillägna sig ett alldeles nytt arbetssätt.

Enligt Marita Ahola kunde det finnas behov av en biblioteksutbildning också i Österbotten. Att det varken finns en finsk eller svensk utbildning i Vasas närområde tror hon kan påverka tillgången till utbildad personal, men hon är inte orolig för sitt eget bibliotek. Där har man alltid lyckats få utbildade och språkkunniga arbetssökande.

5.2.2 Kimitoön: "Nuförtiden är alla experter"

Eija Sjöblom är bibliotekschef i Kimitoöns bibliotek. Nedan följer ett sammandrag av hennes intervju svar.

Som chef med ansvar för ett litet kommunbibliotek – Kimitoön har 6700 invånare – betonar Sjöblom att förutsättningarna i små och stora bibliotek är helt olika.

I små bibliotek måste alla kunna lite om allt, något som onekligen är svårt att utbilda för. En bred allmänbildning blir därför beställningen till potentiella anställda. Också en viss nyfikenhet behövs för att orka lära sig nya saker i en verksamhet som ständigt förändras.

Bibliotekens många uppgifter förutsätter att det jobbar utbildade, duktiga människor där. Det finns inga rutinuppgifter längre i biblioteken efter-

som de har automatiserats bort. I stället fungerar de biblioteksanställda som experter på sitt område, åtminstone i små bibliotek.

Också de som har titeln biblioteksfunktionär i Kimitoön jobbar med sådant som traditionellt betraktats som bibliotekarieuppgifter.

Modernt biblioteksjobb är till sin natur ofta administrativt och kräver att alla ska kunna planera sin del av verksamheten. Det här stöder tanken om att biblioteksutbildningen ska vara en högskoleutbildning.

Självt har Eija Sjöblom utbildat sig vid Åbo Akademi. Hon anser att universiteten är mycket bra på att ge en teoretisk överblick och säger sig värdesätta den akademiska utbildningen högt. Ändå ser hon fördelar i yrkeshögskolornas större betoning av praktiska biblioteksferdigheter, åtminstone för den som strävar efter en karriär i ett allmänt bibliotek.

Universitetsutbildningen är enligt Sjöblom mer inriktad på det egna fältets bibliotek. Arbetsbilden i de allmänna biblioteken handlar långt mer om att möta människor i olika situationer, till exempel när biblioteket tar emot grupper av barn och unga.

Skillnaden är så stor att Sjöblom kastar fram tanken om att biblioteksutbildningen kunde ha olika specialiseringslinjer, där allmänna bibliotek skulle utgöra ett eget studieområde.

En svensk biblioteksutbildning på yrkeshögskola skulle kunna betjäna många kommuner och göra det lättare att få svensk personal, tror Sjöblom. Ställd inför valet mellan en yrkesutbildning eller en yrkeshögskoleutbildning väljer hon den senare, med hänvisning till det ovanstående resonemanget om att biblioteksanställda numera är sakkunniga och inte utför så mycket arbete med lägre kompetenskrav.

En annan fråga, av moralisk art, är huruvida man bör utbilda människor på högskolenivå, bara för att anställa dem som biblioteksfunktionärer med sämre lön än bibliotekarier. Ur den synvinkeln försvarar yrkesutbildningen kanske sin plats.

Kundservice är ett område som Eija Sjöblom önskar att kunde höras till utbildningen. Alternativt kunde arbetssökande gärna ha arbetserfarenhet av det. I mindre kommuner fungerar biblioteket som allt från socialbyrå till skolans samarbetspartner, och rätt bemötande är av avgörande betydelse. Det är mer komplicerat än att bara kunna hälsa på kunderna.

Personlighetsdragen gör sitt till: att kunna samarbeta med andra och vara någorlunda socialt lagd är egenskaper som behövs i ett modernt bibliotek.

Evenemangsplanering och marknadsföring, pedagogik och att jobba med barn, samt en bred litteraturkännedom: det är andra områden som Sjöblom anser kunde ingå i utbildningen hos dem som vill jobba på ett allmänt bibliotek.

Traditionella bibliotekskunskaper som katalogisering är däremot något som Eija Sjöblom inte längre ser som centralt. Den har mist mycket av sin betydelse i och med att katalogposterna köps in utifrån. Den digitala kompetensen är däremot viktig.

Den nya bibliotekslagen förde en del gott med sig, som att tydligt fastslå bibliotekets uppgifter och ge biblioteken större rätt att rekrytera fritt. Den rätten har man utnyttjat också i Kimitoön. Däremot saknar Sjöblom delvis behörighetskraven.

Behörighetskraven var nämligen en tydlig signal till kommunpolitiker om att biblioteken behöver utbildad personal, och att lönenivån inte kan tillåtas sjunka alltför mycket. Numera är det svårare att motivera detta för beslutsfattare och förmedla att ett bibliotek inte kan anställa personal på samma grunder som en bybutik.

I någon mån uppvägs de slojade behörighetskraven av att lagen listar bibliotekens uppgifter, och att dessa uppgifter talar för att personalen måste vara välutbildad.

Den nya bibliotekslagen innehåller också en tendens till större samarbeten och centralisering, som ur ett litet biblioteks synvinkel inte är optimal. De regionala utvecklingsuppdragen har enligt Sjöblom utvecklats åt det här hållet. Däremot anser hon att det mer småskaliga bibliotekssamarbetet inom Blankabiblioteken fungerar bra och i viss mån också påverkar rekryteringsbeslut.

Tillsammans kan biblioteken i Kimitoön och Pargas skapa en bredare rekryteringsplan, som betjänar båda kommunerna.

När det gäller språkfrågan har Kimitoöns bibliotek en tvåspråkig profil. Behöriga och kompetenta arbetssökande har man lyckats få i hög grad. Däremot kan de arbetssökande inte alltid svenska, eftersom många har fått sin utbildning via den finska yrkeshögskolan i Åbo.

Det är enligt Sjöblom inte särskilt lätt att hitta svenskspråkiga sökande. I rekryteringen blir språket en avvägningsfråga: ska man tacka nej till en duktig finskspråkig sökande med motiveringen att hen inte kan svenska?

Vid behov räknar man med att arbetet i Kimitoöns bibliotek fungerar som språkskola och att de anställda får en bättre svenska via daglig träning.

5.2.3 Borgå: ”Det behövs absolut en yrkeshögskoleutbildning på svenska”

Som representanter för biblioteket i Borgå intervjuades chefen för bibliotekstjänster Malin Hollmén och serviceförman Catharina Latvala. Hollmén hade vid intervjutillfället hunnit arbeta ett drygt halvår som chef i Borgå medan Latvala hör till dem som jobbat länge inom organisationen. Latvala har också varit involverad i yrkesutbildningen för biblioteksfunktionärer i Borgå.

Referatet nedan sammanfattar bådas uttalanden i vi-form.

Den viktigaste kompetensen för en person som vill arbeta i ett allmänt bibliotek numera är en beredskap att jobba utåtriktat i olika handledningssituationer. Man behöver inte vara extrovert till sin läggning, men det ska finnas en beredskap att jobba pedagogiskt med olika kundgrupper: ta emot grupper, digihandledning och liknande.

Ju mer biblioteken automatiseras, desto mer blir kundkontakterna pedagogiska till sin natur. I Borgå försöker vi frångå att kunderna lånar och returnerar via personalen, så att de anställda i stället kan ägna sig åt mer krävande kundservice. Då behöver personalen dessutom kunnande i substansfrågor, som litteraturkännedom eller digikunskaper, annars har de inget att förmedla.

En bred allmänbildning är vad man kan önska sig av potentiella arbetstagare. Det gäller också utbildningen, eftersom behörighetskraven på biblioteksstudier har ändrats. I Borgå rekryterar vi fortfarande enligt gamla titlar och vi har ofta krav på biblioteksbehörighet. För vissa jobb har vi lättat på kraven och räknar biblioteksstudier som meriterande.

Tidigare var det viktigt med gedigna katalogiseringsfärdigheter, och jobbet innehöll många element av handarbete som krävde noggrannhet. Numera blir det mindre bakgrundsarbete där man färdigställer böcker och katalogposter. Böckerna är i allt högre grad klara för utlåning när de kommer till biblioteket. Behovet av den här sortens kunnande minskar därför hela tiden.

En baskännedom om biblioteksarbete och hur det fungerar är ändå av stor betydelse. Även om man inte katalogiserar måste man förstå vad katalogiseringen handlar om. Det är mycket viktigt att det finns biblioteksutbildning i Svenskfinland. Om alla bara lärde sig i jobbet och sedan undervisade varandra skulle det inte bli till någonting.

För tillfället är det problematiskt att det bara finns en biblioteksutbildning på svenska i Finland. Vi har ingen större insikt i vad som ingår i Åbo

Akademis studieprogram numera, men efter en snabb titt på studiehandboken verkar kurserna vara sådana att de är till mest nytta för den som sysslar med ledarskap. De flesta tjänster i ett bibliotek är ändå inte sådana.

Det skulle vara av största vikt att det fanns en yrkeshögskoleutbildning på området i Svenskfinland. Den skulle dessutom gärna få heta någonting med "bibliotek-", så att det tydligt framgår vad man kan jobba med efter att ha gått den. Det är inte självklart för alla att informationsvetenskap är ämnet du måste studera för att få biblioteksbehörighet.

En yrkeshögskoleutbildning skulle vara ett bra alternativ för dem som inte vill studera i alltför många år, men ändå inte är beredda att börja jobba genast och få sin behörighet via läroavtal.

Allra bäst skulle det vara om yrkeshögskoleutbildningen hade olika specialiseringsalternativ, som en linje för allmänna bibliotek eller en linje för att jobba med barn.

Pedagogikundervisning är viktig. Det är en brist att pedagogiken verkar saknas i ÅA:s kursutbud.Handledning, marknadsföring, beståndet och hur det byggs upp, kundbetjäning, grunderna i katalogisering – sådant kunde man undervisa i.

Litteraturkännedom har också stor betydelse. Många kommer till biblioteksutbildningen med inställningen att de vill lära sig allt om böcker, men litteraturstudier ingår ju inte i den. Till yrkesutbildningen kom det feedback om att de studerande behöver mer kunskap om litteratur.

I övrigt har yrkesutbildningen fungerat bra. Utbildningen i Keuda är till exempel gedigen. I Borgå har många haft anställning med läroavtal. Om man redan har en lång utbildning bakom sig är det förstås lite tokigt att man dessutom måste studera med läroavtal för att få biblioteksbehörigheten.

Ett problem med läroavtalsutbildningen är att den kräver en arbetsplats. Den svenska utbildningen i Point College lades delvis ner för att kommunerna under en period inte hade råd att anställa personal.

Praktikdelen av en högskoleexamen är väldigt viktig. De finska yrkeshögskolorna har långa praktikperioder, och det är bra att man får jobba på riktigt under studietiden. Det är motsägelsefullt att hävda att studierna på universitetsnivå inte ska innehålla så mycket praktik eftersom det är en akademisk utbildning. Lärar- och barnträdgårdslärarytbildningen är också universitetsutbildningar, och de innehåller mycket praktik.

Ur vår synvinkel skulle en yrkeshögskola vara den optimala utbildningsformen. Vi behöver högutbildad personal, men kanske inte så mycket av den

sorts teoretiker som ÅA utbildar. Å andra sidan är det viktigt att det också finns en universitetsutbildning. Utan informationsvetenskap som universitetsämne finns det inte heller någon forskning. Båda utbildningsformerna behövs.

Frågan är om de studerande räcker till ifall biblioteksutbildningen finns både i ÅA och i en yrkeshögskola. Biblioteken är ändå i ropet numera och har en ny image. Det går säkert att locka tillräckligt med studerande.

Lönen för en bibliotekarie är väldigt låg med tanke på hur lång universitetsutbildningen är. En grundlön på minst 3000 euro, i likhet med vad lärarfacket nyss förde fram, är på sin plats inom den här branschen också. En yrkeshögskoleutbildning är lite kortare, vilket är motiverat med tanke på den låga lönenivån.

En kortare utbildning skulle kanske få in fler unga människor i biblioteken, personer i 25-årsåldern. Just nu är alla unga som jobbar i Borgå bibliotek sådana som vi utbildar själva.

Även om funktionärsutbildningen är bra kan man fråga sig om vi verkligen ska utbilda många funktionärer, för de har ännu sämre lön än bibliotekarierna. Fler funktionärsvakanser borde göras om till bibliotekarietjänster. Många funktionärer gör numera lika kvalificerat jobb som bibliotekarier. För dem som redan har funktionärsbehörighet borde det finnas ett enkelt sätt att studera vidare till bibliotekarie, till exempel inom en ettårig utbildning.

Så länge det finns biblioteksutbildning på institutnivå på finska borde det förstås också finnas en motsvarande utbildning på svenska. Alla har inte heller ekonomiska möjligheter att studera länge och då är yrkesutbildningen ett bra alternativ.

Om det inte finns en egen svensk utbildning för yrkesexamen kunde en möjlighet vara att de finska utbildarna skulle godkänna att uppsatserna skrivs på svenska, vilket åtminstone Keuda inte gör för tillfället. Det skulle underlätta för studerande vars finska inte är så stark.

I Borgå finns en levande tvåspråkighet och det är viktigt att alla i bibliotekspersonalen kan båda språken. Om vi medvetet anställer någon med svag svenska känner vi ett ansvar att hjälpa den personen att lära sig mer, eftersom man behöver svenska i kundtjänsten varje dag.

Det har varit lätt att få tag i personal som talar en god muntlig svenska. I framtiden får vi kanske rucka på att språkkravet ska gälla varenda person i personalen, så att vi till exempel kan ta emot invandrare som praktikanter.

Däremot är det svårt att hitta svenskkunnig personal som har pedago-

gisk kompetens och kan arbeta med barn och unga. Sådana personer har sällan biblioteksbehörighet och där får vi kanske sänka behörighetskraven i framtiden. Det är förstås märkligt om det i framtiden blir så att den finskspråkiga personalen har biblioteksutbildning medan den svenskspråkiga saknar biblioteksbakgrund.

Den nya bibliotekslagen är bra eftersom den listar bibliotekens uppgifter noga. Det är användbart när vi ska kommunicera vårt uppdrag till beslutsfattarna. Det är bra att lagen också tar upp sådant som bibliotekets utrymmen och demokratifrämjande verksamhet.

Att behörighetskraven slopades var i sig inte särskilt upprörande, men frågan är vad som händer med utbildningen nu. Till det positiva hör att biblioteken har friare händer att anställa också andra experter än biblioteksutbildade.

I mindre kommuner kan bristen på biblioteksutbildad personal bli en utmaning, speciellt om ledningen saknar erfarenhet av biblioteksverksamhet. Kanske borde det finnas en förordning där man säkerställer att det finns en rimlig mängd personal med biblioteksbehörighet i mindre kommuner.

5.2.4 Helsingfors: ”Teamet är viktigast”

Saara Ihamäki, direktör för regionala bibliotekstjänster vid Helsingfors stadsbibliotek, är främst involverad i rekryteringen av förmän i Helsingforsbiblioteken. I den här intervjun talar hon ändå om rekryteringen till biblioteken i sin helhet.

En allmänbildad människa med en högskoleutbildning där ”mjuka” och ”hårda” vetenskapsgrenar möts, så låter Saara Ihamäkis beställning om hon får önska sig en idealisk kandidat för biblioteksjobb.

Bibliotekens verksamhet blir allt mer krävande, och jobbet kräver högt utbildad personal. Personalsammansättningen ska dessutom spegla samhället. Finland är ett land med hög utbildningsnivå, och de som jobbar i biblioteken – det vill säga de som ska kunna förmedla kultur och information åt denna befolkning – måste på samma sätt vara högt utbildade.

I samklang med den här logiken blir funktionärstjänsterna hela tiden färre i Helsingfors. Trenden är att i stället anställa bibliotekarier med högskoleutbildning. Målsättningen är att minska antalet titlar för att förenkla anställningssystemet.

Den digitala utvecklingen med makerspace-verksamhet i biblioteken har lett till en ny yrkesgrupp: mediearbetarna, som inte har en biblioteksbakgrund utan där behörighetskravet är yrkesexamen inom mediebranschen.

Om Ihamäki själv var tvungen att sätta ihop en biblioteksutbildning skulle den bestå av en magistersgrad med litteraturvetenskap eller något annat akademiskt ämne som huvudämne – inte nödvändigtvis humanistiskt. Informationsvetenskap är enligt Ihamäki ett viktigt biämne och ett exempel på de ”hårda” vetenskapsgrenar hon efterlyser.

Dessutom kunde utbildningen kompletteras med pedagogik, arbetsplatspsykologi och annan psykologi, organisationsledning, ekonomi, juridik, sociologi och liknande. Praktiskt kunnande, som att sätta böcker i hyllan, lär man sig i arbetslivet.

Ihamäkis fokus är teamet och vilka kompetenser som hela gruppen tillsammans besitter. Alla behöver inte ha god litteraturkännedom eller omfattande digitala färdigheter, så länge det finns tillräckligt av en viss kompetens inom teamet. Några supermänniskor letar man inte efter.

Enligt Ihamäki formuleras ofta rekryteringsannonserna på alldeles för detaljerad nivå. Annonserna kan bli onödigt långa listor på önskemål där man på ett missvisande sätt blandar kompetenser med personliga egenskaper.

Kravet på biblioteksutbildning varierar i Helsingfors. För många tjänster krävs ännu biblioteksstudier enligt den gamla förordningens krav. Uppskattningsvis är ca 80% av de sökande formellt behöriga för biblioteksområdet.

Nyfikenhet på människor och serviceformer, mod att försöka sig på nya saker, förmåga att arbeta tillsammans med andra och kommunicera med dem – sådana är de personliga egenskaper som Saara Ihamäki helst ser hos sökande när hon rekryterar.

Det innebär inte att man måste vara extrovert till sin natur. Kommunikationsförmåga kan i viss mån övas upp, liksom scenvana. Men det måste finnas en beredskap hos den sökande att prova på sådant som ligger utanför den egna bekvämlighetszonen.

Arbete med barn och unga är ett prioriterat område inom Helsingfors rekrytering idag, och hör till de konkreta arbetsuppgifter som sökande måste vara beredda att ta sig an oavsett tidigare erfarenhet. Det här krävs för alla tjänster inom kundbetjäningen. Syftet är att ändra en arbetskultur där personalen inte alls befattar sig med unga användare om de inte specifikt jobbar som barnbibliotekarier. Behovet av fler barnbibliotekarier är också stort.

Att kunna jobba pedagogiskt är inte bara viktigt när man arbetar med barn och unga, utan också i bred bemärkelse i hela biblioteksverksamheten. De anställda ska kunna förmedla innehåll på ett intressant och förståeligt sätt. Personalen ska vara bra på att bemöta och vägleda användarna.

De som söker chefsjänster bör i första hand fokusera på personalen. Alltför många chefskandidater är intresserade av annat än människor, till exempel bibliotekets samlingar eller utrymmen. Den här gruppen anser ofta att goda egenskaper i yrket är att vara noggrann, ordentlig och principfast.

Ihamäki efterlyser i stället mer flexibilitet bland de sökande. Hon vill också gärna se att man redan från början är inställd på att utveckla verksamheten och testa nya tillvägagångssätt.

Den nya bibliotekslagen har fungerat bra och ger de allmänna biblioteken ett tydligt uppdrag. Tydligheten är till nytta på flera nivåer, både för beslutsfattare som delar ut resurser och för personalen som ska forma verksamheten.

Lagen ger möjlighet att rekrytera chefspersonal på friare grunder, vilket enligt Ihamäki är bra. Att man är utbildad bibliotekarie gör en inte nödvändigtvis bra på ledningsuppgifter.

Däremot är det med blandade känslor som man i Helsingfors ser på möjligheten att anställa övrig personal som saknar biblioteksutbildning.

Redan innan bibliotekslagen ändrades hade stadsbiblioteket utökat personalen med nya yrkeskategorier utanför verksamhetens kärnområden. I och med organisationsreformen som Helsingfors stad genomförde 2017 övergick all sådan personal administrativt till stadens gemensamma stödtjänster. Deras arbetstid fördelades också till andra enheter och biblioteket fick delvis se sig snuvat på konfekten.

Inom stadens nya organisationsmodell har biblioteket inte längre samma frihet att inrätta tjänster enligt eget tycke. Som exempel kan nämnas att all extern kommunikation numera ska skötas av stadens gemensamma kommunikationsenhet för kultur och fritid. En egen biblioteksinformatör är därmed inte att tänka på.

När det gäller språkkunskaper rekryterar Helsingfors stadsbibliotek oftast till högre tjänster med krav på goda kunskaper i finska och engelska och goda eller nöjaktiga kunskaper i svenska. Till tjänster med lägre krav på utbildning söker man personer med goda kunskaper i finska och engelska, och räknar kunskaper i svenska som meriterande.

Om arbetsplatsen finns i en stadsdel med procentuellt sett få svensk-språkiga ser man enligt Ihamäki ibland mellan fingrarna med kravet på svenskakunskaper.

Speciellt svårt är det att rekrytera till tjänster där den som anställs ska kunna svenska på modersmålsnivå. Antalet sökande är klart mindre till de svenska tjänsterna än till de finska, speciellt när det gäller barnbibliotekarier. Ibland har man valt att sänka kravet på biblioteksutbildning för att hitta en lämplig person.

Unga arbetssökande kan enligt Ihamäki generellt allt sämre svenska och vill ogärna tala språket. Det finns, säger hon, för lite svensk bibliotekspersonal i Helsingfors.

6 Var står biblioteks- utbildningen? – en jämförande diskussion

Känslan som infinner sig när man börjar gå igenom den finlandssvenska biblioteksutbildningens realiteter och utbildningsbehovet i de allmänna biblioteken är att ett relativt välavgränsat ämne visar sig ha en oanad vidd. Behoven som lyfts upp är många och komplikationerna ännu fler. Inte sällan gör önskemålen varandras motsatser.

Utbildas det för få eller för många? Är utbildningen på fel nivå eller i fel ända av landet? Vad beror det på att det finns en regional brist på svensk bibliotekspersonal? Vad kan man förvänta sig av utbildningen, av rekryterarna, av kommunerna, av samhällets syn på biblioteksyrket?

Detta kapitel kommer att befatta sig med jämförelser mellan olika utbildningssystem och synpunkter, för att se hur olika aktörer har positionerat sig.

Vi ska ta en titt på hur biblioteksutbildningen ser ut på annat håll inom den närmaste omgivningen: i det finskspråkiga studiesystemet och andra nordiska länder.

Vi ska också fundera vidare kring vad de allmänna biblioteken i Finland kan ha för önskemål på utbildningen. Vilka kompetensbehov har lyfts fram i den offentliga diskussionen om biblioteksutbildning? Vad kunde utbildarna fokusera på om de vill komma de allmänna biblioteken till mötes?

6.1 Biblioteksutbildning i Finland på svenska och finska

Den som vill utbilda sig inom biblioteksbranschen på finska i Finland har ett avsevärt större utbud att välja på än den som önskar en svenskspråkig utbildning.

Tydiligen är utbudet av studieplatser så stort att antalet utexaminerade numera med råge tycks överstiga arbetsmarknadens behov. Enligt Yrkesbarometerns uppskattning gjord i mars 2019 har bibliotekarier, informatiker och biblioteksanställda klättrat in på topp-15-listan över yrken med överutbud av arbetskraft i Finland.²⁹

Alternativt är det inte antalet studieplatser som är överdimensionerat. Fenomenet kan delvis vara en konsekvens av de lösare behörighetskraven, som gjort biblioteksjobben tillgängliga för en större skara människor. Om personer utan biblioteksutbildning anställs i biblioteken borde det logiskt sett i omvänd ordning finnas en större del biblioteksutbildade i arbetslöshetsstatistiken.

Finskspråkig biblioteksutbildning erbjuds på tre nivåer: universitetsutbildning upp till magisternivå i Tammerfors och Uleåborgs universitet, yrkeshögskoleutbildning i Seinäjoki och Åbo, samt yrkesinriktad utbildning i Haapavesi, Kervo, Uleåborg och Valkeakoski.

Tidigare fanns också en yrkeshögskoleutbildning i Uleåborg och en yrkesinriktad utbildning i Seinäjoki, men de lades ner 2017 respektive 2019.

Det har påpekats att biblioteksutbildningarna i Finland är geografiskt ojämnt fördelade. I huvudstadsregionen och landets östra delar är det tunn-sått med utbildning.

Att den offentliga sektorn är hårt efterhållen idag märks i resursfördelningen hos utbildarna.³⁰ Omorganiseringar inom utbildningsorganisationerna kan slå hårt mot biblioteksutbildningarna, som vanligen är små enheter.

Bland annat Päivi Kuitunen, den ansvariga läraren för den avslutade utbildningen i Seinäjoki, uppger att studielinjen lades ner 2019 eftersom finansieringen numera förutsätter stora enheter som kan utbilda ett stort antal människor. De mindre studieprogrammen blir då lidande.

Ytterligare en orsak kan vara att det finns få lärare inom branschen, vilket gör systemet sårbart. När de nuvarande lärarna går i pension händer det enligt Kuitunen att de inte ersätts.

Positiva röster hörs också. Enligt Salla Erho, lärare och teamledare inom utbildningen i Keski-Uudenmaan ammattiopisto (Keuda) är läget för yrkesutbildningen bra för tillfället.

---

29 <https://www.ammattibarometri.fi/?kieli=sv>

30 <http://kirjastolehti.fi/artikkelit/minne-vie-koulutuksen-tie/>

Åtminstone i Keuda erhåller undervisningen tillräckligt med resurser i nuläget och mängden sökande till utbildningen är konstant. Man har till och med upplevt överraskande stort intresse för utbildningen emellanåt, som 2018 då fyra nya grupper inledde sin utbildning i stället för de vanliga två.

Haapaveden opisto tycks också se optimistiskt på biblioteksutbildningens framtid och väljer att erbjuda en förberedande utbildning för yrkesexamen i informations- och bibliotekstjänst från och med 2019, vid sidan av merkonomutbildningen med biblioteksinriktning som skolan erbjudit i tio års tid.

Enligt Sanna Kallio, lärare i Haapavesi, efterfrågas biblioteksutbildning i nästan alla nya tjänster, och lagändringen kring biblioteksbehörighet har därmed inte alls haft någon inverkan på deras verksamhet.

Salla Erho hoppas ändå att biblioteksutbildningen på nationell nivå inte skärs ner ytterligare från och med nu. Hon påpekar vikten av ett regionalt balanserat utbud av biblioteksutbildningar för att få tillräckligt med utbildad personal i alla delar av landet.

I tiderna kämpade man för att få upp biblioteksutbildningen på universitetsnivå. Något större behov av att ändra på utbildningsstrukturen i landet finns inte idag enligt professor Eero Sormunen vid Tammerfors universitet.³¹

Något som saknas också hos de finska utbildarna är ett systematiskt fortbildningssystem. Röster hörs ibland för att skapa utbildningsvägar för specialisering inom bibliotekaryrket.³² Som det är nu får den enskilda arbetstagaren försöka lära sig nytt och höja kompetensen på egen hand.

En intressant fråga är vilka konsekvenser det kan bli av att både yrkeshögskolor och yrkesinstitut har utbildningslinjer som kombinerar biblioteks- och affärsverksamhet. I Svenskfinland finns sambandet också på universitetsnivå, där Åbo Akademi kombinerar ekonomi och informationsvetenskap i sitt magisterprogram.

Det hävdas till exempel ibland att värdet i de allmänna biblioteken inte kan eller borde mätas med marknadsekonomiska verktyg, eftersom grunden för verksamheten är att den står utanför marknadsekonomin och inte lyder under samma regler. Enligt det här sättet att tänka är det bara allmännyttan som kan ordna biblioteksverksamhet. Att klumpa ihop bibliotek och business i utbildningen är ur den synvinkeln en närmast provokativ lösning.

---

31 <http://kirjastolehti.fi/artikkelit/minne-vie-koulutuksen-tie/>

32 <http://kirjastolehti.fi/artikkelit/minne-vie-koulutuksen-tie/>

Kanske är det inte heller bara en filosofisk fråga. Det kan finnas en reell risk att sidor av biblioteksverksamheten som inte passar in i affärtänkandet får mindre uppmärksamhet i utbildningen.

Biblioteksutbildningar i Finland enligt ort (svenska utbildningar i fet stil):

Universitet	Yrkehögskolor	Yrkesinstitut
<ul style="list-style-type: none"> • Tammerfors universitet (nat.kand. + fil.mag.) • Uleåborgs universitet (hum.kand. + fil.mag.) • Åbo Akademi (pol.kand. + ekon.mag.)	<ul style="list-style-type: none"> • Seinäjoki (lägre yrkehögskoleexamen) • Åbo (lägre + högre yrkehögskoleexamen)	<ul style="list-style-type: none"> • Borgå / Careeria (merkonom) • Haapavesi (merkonom + yrkesexamen) • Kervo / Keuda (yrkesexamen) • Valkeakoski (yrkesexamen) • Uleåborg (merkonom)

6.1.1 Universitet

Universitetsstudier i informationsvetenskap erbjuds på finska vid två universitet, Tammerfors och Uleåborgs universitet.

I Tammerfors universitet har utbildningsprogrammet stuvats om till hösten 2019. Där erbjuds nu en tvärvetenskaplig kandidatexamen inom media, där informationsvetenskap är en av fyra valbara inriktningar. Dessutom har informationsvetenskapen ett eget magisterprogram.

Nedan syns kursutbudet inom grund- och ämnesstudierna.³³ Grundstudierna är gemensamma och tvärvetenskapliga på axeln media, journalistik och information. De som valt den informationsvetenskapliga inriktningen läser de informationsvetenskapliga kurserna som ämnesstudier till en omfattning av minst 60 sp. De finska kursnamnen har här översatts till en inofficiell svensk version.

---

33 <https://www.tuni.fi/opiskelijanopas/opintotiedot/tutkinto-ohjelmat/otm-82e1f1f8-foef-48fo-9854-f4f7837d9955?year=2019&activeTab=1>

Tabell 3: Kurser i informationsvetenskap, tvärvetenskaplig kandidatexamen inom media vid Tammerfors universitet

Ämnesstudier i informationsvetenskap (minst 60 sp)

Kunskapsorganisation och informationsarkitektur	5 sp
Informationssökning	5 sp
Att utveckla biblioteks- och informationstjänster	5 sp
Informationsförvaltning inom organisationer	5 sp
Tjänstedesign inom informationsbranscher	5 sp
Projektstudier	5 sp
Arbetspraktik, 3 månader	10 sp
Digitala bibliotek / Internets historia / Klassiska teorier om informationspraktiker (välj minst 1)	5 sp
Grunderna i forskningsarbete / Grundkurs i statistisk slutledning (välj minst 1)	5 sp
Kandidatseminarier och -avhandling	10 sp
Valfri specialkurs / Studiecirkel	0-10 sp

Fram till hösten 2019 har informationsvetenskapen vid Tammerfors universitet under de senaste åren samarbetat med bland annat spelforskningen. Tidigare ingick ämnet i kandidat- och magisterprogrammen inom informationsvetenskap och interaktiva media. Inom dessa studier fanns flera studieinriktningar, bland annat en för biblioteks- och informationstjänster.

Informationsvetenskapen har alltså fortfarande inget eget kandidatprogram i Tammerfors universitet, däremot från och med hösten 2019 ett eget magisterprogram.

Nedan följer en tabell över de fördjupade kurserna i magisterprogrammet. Genom att välja ut en lämplig kurskombination kan den studerande rikta in sig på exempelvis informationstjänster, läsning eller digitala informationsmiljöer.

Tabell 4: Kurser i informationsvetenskap, magisterprogrammet för informationsvetenskap vid Tammerfors universitet

Fördjupade studier i informationsvetenskap (minst 25 sp)

Informationspraktikernas forskningsmetodik	5 sp
Vetenskaplig kommunikation och bibliometri	5 sp
Informationsarkitektur för webbtjänster	5 sp
Samlingsarbete	5 sp
Läsning ur en kulturell och samhällig synvinkel	5 sp
Information och beslutsfattande	5 sp
Introduktion till dokumentförvaltning	5 sp
Dokumentförvaltning och dess planering	5 sp
Dokumentförvaltning, teori och forskning	5 sp
Informationssökningens metodik	5 sp
Språkteknologi för informationssökning	5 sp
Webbforskning	5 sp
XML och metaspråkliga dokument	5 sp
Big Data Entity Resolution	5 sp
Introduction to Digital Literacy Education	5 sp
Introduktion till vetenskaplig kommunikation	5 sp
Knowledge Discovery	5–10 sp
Begreppsmodellering	5–10 sp
Recommender Systems	5 sp
Läskurser (välj 1–2 av 5): Dokumentförvaltning / Läsforskning / Uppgiftsbaserad och interaktiv informationssökning / Informationsförvaltning / Informationspraktikernas kontext	5–10 sp
Prograduavhandling med seminarier	50 sp

Uleåborgs universitet har ett utbildningsprogram inom historia, kultur och kommunikation. Informationsvetenskap kan inom ramen för detta utbildningsprogram studeras som huvudämne både på kandidat- och magisternivå.

Nedan presenteras kurserna på kandidatnivå, sammanlagt 70 studiepoäng.

Tabell 5: Kurser i informationsvetenskap, kandidatprogrammet för historia, kultur och kommunikation vid Uleåborgs universitet

Grundstudier (25 sp)

Introduktion till informationsvetenskap	5 sp
Introduktion till vetenskapligt tänkande	5 sp
Informationsbeteende och -praktiker	5 sp
Informationskompetens i olika miljöer	5 sp
Informationsinsamling och -sökning	5 sp

Ämnesstudier (45 sp)

Utvärdering och produktion av informationsinnehåll	5 sp
Informationslagstiftning och -etik	5 sp
Infometri, vetenskapliga bibliotek och öppen vetenskap	5 sp
Ledning och expertis i informationsbaserade organisationer	5 sp
Arbetspraktik, 2-3 månader	6-8 sp
Introduktion till digitala människovetenskaper	5 sp
Kandidatseminarier och -avhandling	14 sp

Inom humanistiska fakulteten vid Uleåborgs universitet finns dessutom möjligheten att avlägga biämnet Arbetslivsstudier på 25 studiepoäng, där man utformar innehållet själv tillsammans med sin handledare. Universitetet poängterar på sin webbsida att både kortare och längre arbetspraktik kan utföras både i Finland och utomlands genom olika utbytesprogram.

Följande kurser i informationsvetenskap erbjuds inom ämnets magisterprogram.

Tabell 6: Kurser i informationsvetenskap, magisterprogrammet för historia, kultur och kommunikation vid Uleåborgs universitet

Obligatoriska studier (55 sp)

Forskningsmetodik	5 sp
Prograduavhandling med seminarier	50 sp

Läskurser (20 sp, välj 4 kurser)

Forskning inom informationsinsamling och -sökning	5 sp
Forskning inom informationsbeteende och -praktiker	5 sp
Forskning inom informationsförvaltning och informationsledning	5 sp
Forskning om informationsmiljöer och vetenskaplig kommunikation	5 sp
Hälsoinformation och -kommunikation	5 sp
Forskning om informationskompetens	5 sp

Valbara studier (5 sp, välj 1 kurs)

Vetenskapsfilosofi och -sociologi	5 sp
Information och kunskap i samhället	5 sp
Humanistisk och samhällsvetenskaplig metodik	5 sp
Annat informationsvetenskapligt forskningsområde	5 sp

Om man ska koncentrera sig på grund- och ämnesstudierna i informationsvetenskap (det vill säga den studiemängd som tidigare gav biblioteksbehörighet) kan man konstatera att universitetens undervisning liknar varandra.

Detaljerade jämförelser är svåra att göra, eftersom likartat innehåll kan presenteras under olika rubriker. En försiktig uppskattning är att 40–60 % av Åbo Akademis kursutbud har en mer eller mindre direkt motsvarighet i de två finskspråkiga universiteten.

I Åbo koncentrerar man sig i något högre grad på ledning än i de övriga universiteten. Också den valbara grundkursen i marknadsföring saknar motsvarighet annanstans. Arbetspraktiken är något kortare i ÅÅ.

Ett par kurser hos de finska universiteten passar in bland de ämnesområden som de finlandssvenska biblioteksanställda efterlyst, till exempel tjänstedesign och projekthantering (i form av att de studerande själva planerar och genomför ett projekt) i Tammerfors universitet.

Uleåborgs universitet har något fler kurser än de andra inom medie- och informationskunnighet, vilket kunde ha direkt beröring med bibliotekens un-

dervisande uppgift på detta område. Också juridikkursen saknar direkt motsvarighet i de andras kursutbud.

Till stora delar består skillnaderna på kandidatnivå ändå av mindre förskjutningar inom teori- och metodikstudierna. I Åbo och Tammerfors förutsätts den studerande också läsa en hel del grundkurser som är gemensamma för hela studieprogrammet. Studerande i Uleåborg har inget sådant på sitt schema, utan tilldelas ett något större svängrum när de väljer sina ämneskombinationer.

När det gäller informationsvetenskapen på magisternivå kan den sägas passa bäst för dem som tänker sig en framtid inom forskning, ledning och projektutveckling. Innehållet i kurserna har slagsida mot vetenskapliga bibliotek och kunskapsorganisationer utanför biblioteksvärlden.

Uleåborgs kursutbud är litet och bygger mycket på läskurser. I andra änden av spektrumet finns Tammerfors, som har resurser att erbjuda ett varierande kursutbud med goda möjligheter till specialisering.

Åbo Akademis inriktning på ekonomiska vetenskaper och informationssystem gör att kursutbudet på magisternivå avviker en del från de båda andra. I magisterprogrammets gemensamma kurser studerar man till exempel digital affärsverksamhet och analys av affärsmodeller. De studerande kan välja mellan specialiseringar inom informationsvetenskap eller informationssystem.

Här behöver man kanske också påminna sig om att studierna på magisternivå i Åbo de facto inte sker på svenska utan på engelska. Även om uppsatserna kan skrivas på svenska är det tveksamt om man kan tala om svenskspråkiga magisterstudier inom ämnet.

Öppna Universitetet vid Tammerfors universitet ordnar också distanskurser i informationsvetenskap. Det i skrivande stund aktuella kursutbudet ingår i en studiehelhet på 35 studiepoäng som avläggs under ca 1,5 år. Tenter kan skrivas i Tammerfors, Björneborg och Seinäjoki.

Uleåborgs universitet ordnar kurser i informationsvetenskap för flera öppna universitet i landet, till exempel Lapplands sommaruniversitet, Rive-ria sommaruniversitet i Joensuu (med början år 2018) och Helsingfors sommaruniversitet (planerad början år 2020).

ÖPU-studierna på finska ordnas som studiehelheter där man inte kan ta strökurser. Åbo Akademis ÖPU-kurser är däremot öppna också för dem som vill avlägga enstaka kurser.

Biblioteksutbildningen på universitetsnivå i Finland är alltså oavsett

språk utpräglat akademisk och teoretisk, som man kan förvänta sig av ett universitet. Teoribildningen verkar åtminstone i de fördjupade studierna vara mer användbar inom andra organisationer än de allmänna biblioteken.

Den som vill fördjupa sig i studieämnena som kunde komma till nytta i ett allmänt bibliotek – pedagogik, marknadsföring, offentlig förvaltning, litteraturvetenskap, med flera – får se till att inkludera dessa ämnen i sin examen på eget initiativ.

Att göra det är kanske inte så lätt, med tanke på att många börjar med de övriga studierna. När tanken på biblioteksjobb vaknar, kanske först i slutskedet av studierna, är ämneskombinationen redan ganska långt vald.

En aktiv studiehandledning, möjligen understödd utifrån av biblioteksbranschens aktörer, kunde om den sätts in i ett tidigt skede av studierna ha en positiv effekt på både rekryteringen till ämnet informationsvetenskap och de studerandes upplevelse av att studierna varit till nytta inför yrkeslivet.

Möjligheterna till fortbildning och specialisering för biblioteksanställda borde också utökas, eftersom allt inte ryms inom ramen för en kandidat- eller magisterexamen. Här kunde universitetet spela en avgörande roll.

Om till exempel ÖPU:s studieprogram i bredare hänseende lades upp med bibliotekarier som en potentiell målgrupp kunde inte bara informationsvetenskap utan också andra universitetsämnen rekrytera vuxenstudande ur biblioteksbranschen.

6.1.2 Yrkeshögskolor

Yrkeshögskolan i Seinäjoki erbjuder en lägre yrkeshögskoleexamen på 210 sp, tradenom inom området biblioteks- och informationsservice (kirjasto- ja tietopalveluala). Tradenomexamen är en yrkeshögskoleexamen inom affärsbranschen, men för bibliotekstradenomerna i Seinäjoki utgörs studieprogrammet av en renodlad biblioteksutbildning.

Av högskolorna är det kanske yrkeshögskolan i Seinäjoki som kommer närmast de allmänna bibliotekens önskemål i sitt kursutbud. Undervisningsämnena ligger mycket nära arbetsbilden i ett allmänt bibliotek.

Man undervisar bland annat i kundtjänst och samlingsarbete, litteraturkännedom, bibliotekspedagogik, evenemangsproduktion, marknadsföring, arbete med barn och ungdomar, ledning och kulturproduktion. Informationssökning, informationsteknologi, språk och juridik ryms också med på schemat.

Åbo yrkeshögskola har också både en lägre och en högre yrkeshögskoleexamen på sitt program. Också här är det fråga om en tradenomexamen (210 sp respektive 90 sp) med möjlighet att specialisera sig på bibliotek.

Biblioteksstudierna införlivades med studieprogrammet för affärsbranschen år 2018. Tidigare var utbildningen en egen linje vars studieprogram mer liknade Seinäjokis nuvarande program. I studieprogrammet från 2015 listas till exempel 100 sp som hänför sig till biblioteksområdet.

Efter fusionen med ekonomiämnena gäller en större inriktning på affärsverksamhet. I den lägre tradenomexamen utgör biblioteksstudierna läsåret 2019–2020 45 studiepoäng, som väljs inom ett utbud på 55 poäng. Studieprogrammet innehåller delar (temastudier på 15 sp och arbetspraktik på 30 sp) där den studerande ska välja ämne eller praktikplats beroende på det individuella studieprogrammet.

Övriga studier är gemensamma för alla tradenomstuderande och kursinnehållet är planerat med tanke på affärsbranschen. Man kan ändå argumentera för att många av kurserna kan vara till nytta inom biblioteken: kommunikation inom arbetsgemenskapen, tjänstedesign, projektledning, juridik, marknadsföring och så vidare.

Yrkeshögskoleundervisningen är praktiskt inriktad. Man går inte lika grundligt in på teoribildning som i universiteten. Målet är att lära ut färdigheter som behövs i yrkeslivet, även om studierna är på högskolenivå.

Praktiken i en yrkesskola är 20 veckor lång, det vill säga ca 5 månader. Den utförs i slutskedet av studierna och följs upp med rapporter.

En högre yrkeshögskoleexamen kräver en lägre yrkeshögskoleexamen och minst tre års arbetserfarenhet som grund.

En sådan examen går att avlägga vid Åbo yrkeshögskola. Utbildningen är planerad för bibliotekspersonal som vill få behörighet för chefs- och utvecklingsjobb. Utbildningen ordnas som distansstudier med närstudiedagar.

Studieprogrammet är uppdelat i tre lika stora delar som innefattar studier i chefskap och utveckling, valbara studier i t.ex. ledarskap, marknadsföring, nätverkande, ekonomi och juridik, samt ett slutarbete på 30 sp.

Här finns med andra ord en fortbildningsmöjlighet av det slag som ofta efterlyses. Åbo yrkeshögskola liknar ändå universiteten i att man fokuserar den högre utbildningen på ledarskap. Karriärtänkandet inom arbetslivet bygger på antagandet att vägen går uppåt, inte i sidled.

En tänkbar utveckling av den högre yrkeshögskoleexamen skulle vara

möjligheten att specialisera sig på pedagogiskt biblioteksarbete, eller någon annan typ av expertarbete.

Att många bibliotekschefer favoriserar yrkeshögskoleutbildningen är lätt att förstå. Tidsmässigt är det en effektiv utbildning. Den kan förse biblioteken med yngre personal som ändå är behörig för bibliotekarietjänster. För den studerande är det naturligtvis också en fördel att en utbildning på 3,5 år ger behörighet för samma tjänste- och lönenivå som en 5–6 år lång magisterexamen.

De som har gått en yrkeshögskoleutbildning är också på ett annat sätt än universitetsutbildade förberedda på de praktiska arbetsmoment som förekommer i ett allmänt bibliotek, och har en längre praktikperiod bakom sig än de som studerat på universitet.

Inriktningen på yrkespraktik kan tänkas utgöra både en styrka och en svaghet för yrkeshögskolorna. Utbildningen är tidseffektiv och koncentrerar sig på bredden, troligtvis på bekostnad av djupet. Forskningsverksamheten som beskriver yrkespraktiken och hjälper till att föra den framåt hör universiteten till.

Det torde generellt finnas fördelar med ett tätare samarbete mellan universitet och yrkeshögskolor, någon som vissa organisationer redan verkar gå mot om man ska bedöma av lärosätenas offentliga framtoning.

Ur den studerandes synvinkel finns det en viss valfrihet inom yrkeshögskoleexamen, men studievägen är ändå färdigt utstakad på ett annat sätt än i universitetsstudier. Möjligheterna till specialisering är inte lika stora, delvis på grund av utbildningsstrukturen, och delvis eftersom utbildningen är kortare och har begränsat med rum för utsvävningar. För den som är ute efter att få en klar yrkesbehörighet eller söker en utbildning med fasta ramar är det här ändå en fördel, inte en begränsning.

6.1.3 Yrkesinriktad utbildning

Yrkesinriktade utbildningar på finska finns i Haapavesi, Kervo, Uleåborg och Valkeakoski.

På institutnivå finns två examenstyper: grundexamen som är avsedd för personer som inte har någon tidigare examen eller arbetserfarenhet, och yrkesexamen som är menad för dem som redan har arbetserfarenhet och vill få en examen som bevis på sitt branschkunnande.

Haapaveden opisto erbjuder båda examensformerna: merkonom (grundexamen, 180 kompetenspoäng) med tyngdpunkt på biblioteks- och kultur-tjänst, samt yrkesexamen för informations- och bibliotekstjänst (150 kp). Utbildningen för yrkesexamen är ny i Haapavesi. Verksamheten inleddes i början av 2019. Båda utbildningarna genomförs som läroavtalsutbildningar.

Oulun seudun ammattiopisto i Uleåborg erbjuder merkonomexamen både som närstudier och läroavtalsutbildning. Här riktar man speciellt in sig på personer som önskar byta bransch.

Valkeakosken ammatti- ja aikuisopisto erbjuder en yrkesexamen för informations- och bibliotekstjänst. Den främsta målgruppen är personer som redan arbetar på bibliotek. Studierna genomförs på den existerande arbetsplatsen eller som läroavtal.

Keski-Uudenmaan ammattiopisto (Keuda) med verksamhet på många orter har en biblioteksutbildning placerad i Kervo. Det är fråga om en förberedande utbildning för yrkesexamen, som ordnas i två studielinjer: den allmänna linjen och en linje för invandrare. Utbildningen bygger på läroavtal.

På grund av sin geografiska placering har Keuda fått en blygsam men stadig tillströmning av svenskspråkiga studerande som velat ha en yrkesexamen inom biblioteksområdet. Enligt Salla Erho, lärare i Keuda, har antalet svenska studerande per år hållits kring 1–2 personer. Att närbelägna Careeria ändrat sitt utbildningsprogram har enligt uppgift inte påverkat statistiken.

Grunderna för yrkesexamina görs upp nationellt av Utbildningsstyrelsen, och yrkesinstitutet har därmed inte samma frihet som yrkeshögskolorna och universitetet att bestämma sitt kursinnehåll.

När det gäller grundexamen i affärsverksamhet (merkonom) ingår tre obligatoriska examensdelar: kundservice, arbete i en arbetsgemenskap och resultatnriktad verksamhet. Utöver det kan den studerande välja kurser som är till nytta i det tänkta arbetslivet.

Blivande merkonomer som vill rikta in sig på biblioteksverksamhet kan välja examensdelarna "Informations- och vägledningstjänster i bibliotek" och "Arbete inom bibliotekstjänster". Också examensdelar om marknadsföring, evenemangsproduktion och tjänstedesign hör till det som kan vara till nytta i biblioteksbranschen.

I yrkesexamen för informations- och bibliotekstjänst är innehållet i sin helhet fokuserat på biblioteksbranschen, med kundbetjäning och bibliotekstjänster som obligatoriska examensdelar.

Eftersom examensdelarna är fastslagna för samtliga yrkesinstitut i Fin-

land, är innehållet i den finska yrkesinriktade utbildningen fullständigt jämförbar med den svenska. Skillnaden är att det inte ordnas någon förberedande utbildning för yrkesexamen inom biblioteksområdet på svenska för tillfället.

Hur framtiden ser ut för biblioteksutbildningen på institutnivå återstår att se. Att biblioteken numera av olika orsaker gärna anställer personer med högre utbildning är en trend som bland annat resulterat i att många bygger på sin yrkesutbildning med en högre examen.³⁴

6.2 Biblioteksutbildning och -debatt i Norden

Diskussionen om biblioteksutbildningen och bibliotekens kompetensbehov är på inget sätt unik för Finland. Faktiskt verkar motsättningen mellan teori och praktik vara lika gammal som biblioteksutbildningen själv, och den pågår ständigt i de flesta västländer.

För att vidga perspektivet utåt ska följande kapitel presentera situationen i tre nordiska grannländer: Sverige, Norge och Danmark. Bland annat ur kulturell och politisk synvinkel står dessa länder oss så nära att en jämförelse blir intressant.

När det gäller biblioteken är den största skillnaden att biblioteken i Finland är mycket mer populära än i grannländerna. Antalet bibliotekslån per invånare är ungefär tredubbelt i Finland jämfört med Sverige och Danmark, och femdubbelt jämfört med Norge.³⁵

Liksom i Finland har biblioteken i andra nordiska länder känt ett behov av att förnya verksamheten för att bättre fylla sin funktion i dagens samhälle och motverka sjunkande användningsstatistik. Sättet att ta sig an situationen skiljer sig åt en del i de olika länderna.

I Sverige verkar man satsa på att skapa en tydlig biblioteksprofession. Att biblioteken behöver just bibliotekariebehörighet ifrågasätts inte. När man talar om ouppfyllda kompetensbehov i biblioteken handlar det ofta om språklig kompetens. Utbildningen skulle behöva en bredare rekryteringsbas, inte minst när det gäller personer som kan andra språk än svenska.

---

34 <http://kirjastolehti.fi/artikkelit/minne-vie-koulutuksen-tie/>

35 <https://www.nordicstatistics.org/culture/>

I Norge har man som kontrast ställvis har följt samma princip som i Finland: att öppna yrket för personer som inte har biblioteksutbildning och stigande grad efterfråga personliga egenskaper, snarare än yrkesmässig kompetens.

I Danmark har biblioteksutbildningen nyligen akademiserats i högre grad än tidigare och en utbildning som kanske mest var jämförbar med den finska yrkeshögskoleutbildningen har slopats.

6.2.1 Sverige

Bibliotekslagen i Sverige är en ramlag för hela biblioteksväsendet. Eftersom den reglerar samtliga allmänt finansierade bibliotek definierar den inte folkbibliotekens uppgifter på samma detaljerade nivå som lagen om allmänna bibliotek i Finland.

Enligt den svenska lagen ska biblioteken ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning.

Det är folkbibliotekets uppgift att främja läsning och tillgången till litteratur, speciellt hos barn och ungdomar. Biblioteket ska öka kunskapen om informationsteknik och låna ut litteratur avgiftsfritt. Prioriterade grupper för biblioteken är, förutom barn och unga, personer med funktionsnedsättning och personer med annat modersmål än svenska.

I bibliotekslagen i Sverige stipuleras inget om behörighetskrav för personalen. I praktiken efterfrågar rekryteringsannonserna en akademisk examen i biblioteks- och informationsvetenskap eller motsvarande äldre examen.

Personalstrukturen liknar den i Finland. På biblioteken jobbar både bibliotekariéer med en akademisk utbildning och biblioteksassistenter. För assistenternas del är kraven på utbildning och därmed även lönen är lägre. Skiljelinjen mellan assistenter och bibliotekariéer har minskat med åren och uppgifterna liknar varandra allt mer.³⁶

Ännu i början av 00-talet övervägde man att införa en tvåårig högskoleutbildning för biblioteksassistenter, men efter motstånd från facket och

---

36 <https://vision.se/Medlem/tidningen-vision/arkiv/2011/oktober/utan-krav-pa-utbildning-kan-vi-inte-krava-hogre-lon/>

bibliotekarieförbundet lades planerna ner.³⁷ Biblioteken har på senare år anställt allt färre biblioteksassistenter. Assistenttjänster har omvandlats till bibliotekarietjänster när personal till exempel gått i pension.

Diskussionen i Sverige handlar inte så mycket om biblioteksutbildningen i sig som om att bredda rekryteringen till den. Biblioteken har till uppdrag att ägna särskild uppmärksamhet åt de nationella minoriteterna och personer som har annat modersmål än svenska, och suget efter språkkunnig personal i biblioteken är starkt.

Behovet av bredare språklig kompetens löses ibland genom att man anställer språkkunniga biblioteksassistenter som saknar biblioteksutbildning,³⁸ men i debatten hörs röster om att i stället få in fler personer med invandrarbakgrund på biblioteksutbildningarna. Det har också nämnts att biblioteksutbildningen borde locka andra än humanister.³⁹

Den offentliga biblioteksdebatten i Sverige på senare år handlar till stora delar om stök i biblioteken. I dagspressen har man skrivit om hur biblioteken allt oftare har användare som bråkar och ställer till problem för personal och andra kunder. Biblioteksfacket DIK har lyft upp problemen på agendan flera gånger.⁴⁰ Missbruksproblem, psykisk ohälsa och social utsatthet finns i bakgrunden. I praktiken handlar det ofta om ungdomsgång i socialt utsatta områden som står bakom stöket.

Enligt DIK:s rapport från 2017 har 86% av dem som arbetar på folkbibliotek upplevt social oro och 73% har upplevt aggressivt beteende riktade mot dem själva. 44% upplever att förekomsten av våld har ökat. I Sverige finns en stark betoning på bibliotekslagens formulering att biblioteken ska vara öppna för alla och tolkningen är att man därmed inte till exempel kan portförbjuda stökiga användare.

Att bemöta och hantera användare finns därför inte överraskande med i den svenska diskussionen om vilka kompetenser en bibliotekarie behöver. En studie i Sverige undersökte 2017 hur folkbibliotekschefer förhöll sig till nyutexaminerade bibliotekariers kompetenser och kompetensluckor.⁴¹

---

37 <http://www.vps-55749.cloudnet.se/nyheter/biblioteksassistenter-kan-fa-hogskoleutbildning-4570>

38 Meier 2016, s. 62

39 <http://kirjastolehti.fi/artikkelit/ruotsissa-painetta-lisata-opiskelupaikkoja/>

40 Se till exempel <https://dik.se/media/1467/rapport-biblioteken-speglar-samhallet.pdf>

41 Michnik och Utter, 2018

39% av de svenska cheferna påpekar brister inom social kompetens: hur man bemöter andra människor och handskas med dem.

Den vanligaste kritiken i undersökningen gäller ändå yrkesteknisk kompetens. 54% av cheferna upplever att nyutbildade har bristande kunskaper om litteratur, läsfrämjande arbete, pedagogik, mediekunskap, klassifikationssystemet SAB, informationssökning och källkritik.

Vissa chefer anser att litteraturkunskapen är för svag, medan andra tycker att det finns för mycket av den. Många nämner att de teoretiska insikterna är starka men att de nyutexaminerade inte har förmågan att använda sina kunskaper på ett praktiskt plan.

En knapp femtedel anser att nyutexaminerade saknar strategisk kompetens och till exempel inte förstår sin roll som kommunala tjänstemän eller lagens krav på biblioteksverksamheten.

Å andra sidan finns det chefer som anser att de nyutexaminerade har hög strategisk kompetens i den meningen att de är duktiga på till exempel utredningar och projektplanering. Dessvärre är det enligt samma svarande ont om sådana arbetsuppgifter i mindre bibliotek. Ca 18% av cheferna säger sig sakna personliga kompetenser som flexibilitet, nyfikenhet och mod hos nya bibliotekarier.

6.2.1.1 Utbildningssystemet i Sverige

Utbildning inom biblioteks- och informationsvetenskap erbjuds vid fem högskolor i Sverige: Umeå, Uppsala, Växjö, Borås och Lund. Hösten 2019 startar ytterligare en, vid Södertörns högskola.

Man kan läsa biblioteks- och informationsvetenskap på kandidat-, magister- och masternivå. Möjligheter till forskarstudier finns vid flera lärosäten. Vissa kurser erbjuds som distansundervisning.

Biblioteksutbildningen i Sverige är en vetenskaplig generalistutbildning till sin natur.⁴² Praktiska kunskaper och specialisering blir därmed något som arbetsgivaren och individen själv tar ansvar för. Utbildningen ska ge en helhetsförståelse för och ett metaperspektiv på branschen.

De studerande har ofta praktiktäna förväntningar på utbildningen, vilket gör det utmanande att föga samman studenternas och biblioteksbranschs förväntningar med utbildningens profil som akademiskt ämne.⁴³

Utbildningarna kombinerar på olika sätt teori och praktik. Ofta används teoribildningen till att analysera den praktiska verksamheten. I övrigt sätts tyngdpunkten på helhetsbild och överblick över olika biblioteksverksamheter. Specifika yrkespraktiker blir det inte nödvändigtvis mycket tid för.

Längden på praktikperioden varierar, och den är ibland är frivillig. Erfarenheterna från praktiken bearbetas genom seminarier och skriftliga uppgifter. Yrkesaktiva bibliotekarier deltar i undervisningen genom föreläsningar och seminarier.⁴⁴

Ett annat sätt att knyta undervisningen till den praktiska verksamheten i bibliotek kallas verksamhetsförlagd utbildning (VFU), då kortare perioder av praktik eller besök på arbetsplatser ingår i övriga kurser.

Den nya kandidatutbildningen vid Södertörns högskola profilerar sig med praktiktäna undervisning, inklusive en tio veckor lång praktikperiod. Utbildningen beskrivs som professionsinriktad med akademisk grund.⁴⁵ Här verkar den svenska biblioteksutbildningen med andra ord ta ett steg mot något som liknar den finska yrkeshögskoleutbildningen.

Biblioteksutbildningen på universitetsnivå i Sverige och Finland verkar ha en gemensam kärna, även om de skiljer sig åt en aning. Universitetsutbildningarna i Sverige har också något olika inriktningar sinsemellan. Ämnena man undervisar i och avvägningen mellan teori och praktik liknar ändå varandra i Sverige och Finland.

Hur man knyter ihop yrkespraktiken med de akademiska studierna tycks variera något. Praktikperioden inom den finländska universitetsutbildningen är ibland längre, medan praktiska element i högre grad infogas i andra kurser i svenska universitet.

Samtliga utbildningar i biblioteks- och informationsvetenskap i Sverige undervisar till exempel också i någon utsträckning i pedagogik.⁴⁶ Inom den svenska forskningen har pedagogiska aspekter länge varit ett av de starkaste

---

43 Hansson m.fl., 2018, s. 41

44 <http://kirjastolehti.fi/artikkelit/ruotsissa-painetta-lisata-opiskelupaikkoja/>

45 <http://biblioteksbladet.se/sodertorn-moter-nya-behov/>

46 Sundin 2018, s. 105

forskningsområdena, särskilt vid Högskolan i Borås och Lunds universitet. Pedagogik ingår inte de finländska utbildningarna.

De studerandes uppfattning om Sveriges bibliotekarieutbildning liknar kritiken som hörs i Finland. Enligt studenterna är utbildningen alltför teoretisk i relation till det praktiska arbete den förbereder för.⁴⁷

Många studenter önskar sig en mer gedigen utbildning i just pedagogik. De vill också se fler kurser i bemötande, källkritik och digitalisering. Ett genomgående tema i fackförbundet DIK:s och Svensk biblioteksförerings rapport från 2018 är att studenterna tycker att de lär sig lite om mycket, men saknar fördjupningen.

Därmed kan man säga att den svenska utbildningen lyckats i sin målsättning att vara en generalistutbildning och ge överblick. Huruvida det är ändamålsenligt att bara ha en typ av biblioteksutbildning, med denna målsättning, kan man säkert ha olika åsikt om. Södertörns högskola verkar svara nej på den frågan, i och med att de startar upp sin något avvikande utbildning.

I Finland har man som bekant försökt komma runt glappet mellan teori och praktik på två sätt: genom att låta en del utbildningar ha en mer uttalad (eller hundraprocentig) fokus på yrkespraktiken, dels genom att öppna rekryteringen för andra kompetenser än biblioteksutbildning.

Enligt en utredning gjord 2018 av biblioteksutbildningarna i Sverige är åtminstone det senare helt fel väg att gå. Enligt utredningen innebär detta en snabb urholkning av professionen, som inte bara skulle minska bibliotekarierykets status utan också drabba förtroendet för biblioteket som samhällsinstitution.⁴⁸

I stället efterlyser författarna en utvidgad informationsvetenskaplig forskning och en gemensam syn på hur utbildningen ska utformas – utvecklad i samarbete mellan utbildare och yrkespraktik – för att stärka bibliotekarieprofessionen.

Bibliotekspersonalens livslånga lärande har på sistone fått mer rum i diskussionerna kring utbildningen i Sverige. I förslaget till den nya nationella biblioteksstrategin våren 2019 finns åtgärder för personalens kompetensutveckling nämnda. Förslaget är att inrätta ett oberoende fortbildningsinstitut enligt modell från andra yrkesgrupper.

---

47 Kompetensturnén 2018, s. 7

48 Hansson m.fl. 2018, s. 32

Syftet är att systematiskt utbilda biblioteks- och informationsvetare inom alla samhällssektorer och bibliotekstyper, enligt en tydlig och formell kompetenstrappa.⁴⁹ Det kunde exempelvis handla om olika typer av specialistkompetens eller administrativ kompetens.

Enligt förslaget ska fortbildningen vara ett samarbete mellan en högskola med undervisning på området, Kungliga Biblioteket och de regionala biblioteksverksamheterna. Huvudansvaret ska ligga på högskolan.

Verksamheten bör enligt det här förslaget komplettera den generella och teoretiska grundutbildningen med en fortbildning som starkt kopplar ihop teori med praktik. Personer som har andra behövliga kompetenser, som språkkunskaper, bör kunna komplettera sitt kunnande med kurser inom biblioteks- och informationsvetenskap. Specialistkompetenser kan också utvecklas via fortbildningen.

Förslagsskribenterna efterlyser en hållbar och samlad struktur på nationell nivå för bibliotekariernas kontinuerliga kompetensutveckling. En sådan finns inte i dagsläget i Sverige.

Enligt förslaget bör fortbildningen förverkligas både som längre utbildningar och kortare seminarier och workshops. Utbildningarna bör erbjudas både som campusutbildningar och på webben. Den årliga kostnaden uppskattas till 25 miljoner kronor i statliga anslag.

6.2.2 Norge

Enligt Lov om folkebibliotek från 2014 ska folkebiblioteken i Norge främja information, utbildning och annan kulturell verksamhet genom att gratis låna ut böcker och andra medier. Biblioteken ska vara en oberoende mötesplats för samtal och debatt.⁵⁰

Till skillnad från den finska bibliotekslagen fokuserar den norska lagsiftningen på att chefer ska ha formell biblioteksbehörighet.

I samband med lagändringen 2014 sänktes behörighetskraven på biblioteksledningen så att bibliotekschefen i kommunen kan ha en högre högskoleutbildning med påbyggnadsstudier på 60 studiepoäng i biblioteks- och

---

49 https://www.kb.se/download/18.6e28c3bf1694ccobf9e21c/1551950675660/Reformpaket_nationell_biblioteksstrategi.pdf, s. 2

50 <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1985-12-20-108>

informationsvetenskap (det vill säga motsvarande den finländska biblioteks-förordningens krav). Tidigare var kravet 120 studiepoäng inom biblioteks- och informationsvetenskap.

Om det inom kommunen finns minst fem årsverken med motsvarande utbildning kan en chef utan behörighet inom biblioteks- och informationsvetenskap tillsättas.⁵¹ Den norska lagstiftningen säger inget om den övriga personalens behörighetskrav.

Biblioteksutbildningen i Norge finns på högskolenivå med bachelor- och masterexamen vid tre olika universitet: OsloMet, samt universiteten i Tromsø och Agder. Den sistnämnda är en bachelorexamen för skolbibliotekari-er. I Oslo kan man dessutom läsa 60 studiepoäng informationsvetenskap som så kallat årsstudium, det vill säga som ett års heltidsstudier som an-tingen läses i sin egen rätt eller som en del av en bachelorexamen.

OsloMet, som är den största utbildaren, annonserar våren 2019 en förny-else av bachelorutbildningen.⁵² Större tyngdpunkt ska läggas på källkritik, ju-ridik och integritet. Förändringen är ett svar på utvecklingen i biblioteken i de större norska städerna, där man på senare tid anställt en större del perso-nal som inte är biblioteksutbildad.

Också tidigare har utbildningen gjort ansträngningar för att knyta ut-bildningen hårdare till yrkespraktiken, till exempel genom att inrätta en ar-betsgrupp enligt dansk modell med representanter från branschens rekryterare. Gruppens uppgift är att föra en dialog om utbildningens kvalitet och relevans.⁵³

Debatten kring vilka kompetenser biblioteken egentligen behöver, och huruvida biblioteksutbildningen kan tillgodose dem, har varit livlig i Norge. Digitalt kunnande, pedagogisk förmåga, att känna till litteratur och kunna förmedla den, sådant hör till de kompetenser som efterlysts i debatten.⁵⁴

Diskussionen fick fart efter en skrivelse som sex större stadsbibliotek riktade till den norska kulturministern 2014. Enligt skrivelsen behöver större bibliotek numera andra kompetenser än vad den ”traditionella biblioteka-rien” besitter.

---

51 <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2013-12-20-1656>

52 <https://www.bibforb.no/bibliotekstudiet-i-oslo-i-endering-flere-moduler-med-faerre-studiepoeng/>

53 <https://www.bibforb.no/bibliotekarutdanninger-lytter-til-praksisfeltet/>

54 Se till exempel <https://www.bibforb.no/sa-verst-tilpasset-likevel/>

Biblio Tøyen, en filial med inriktning på barn och unga inom Oslos stadsbibliotek Deichman, orsakade extra höga vågor i debatten 2015 efter sitt beslut att inte alls anställa personer med bibliotekarieutbildning när man sökte personal till det nygrundade biblioteket.⁵⁵ I stället valde man att anställa andra yrkesprofiler, som skådespelare, forskollärare och grafisk designer.

Enligt en undersökning har andelen rekryteringsannonser där biblioteksutbildning är ett anställningskrav fallit från 80% till 0% i norska storstäder under tioårsperioden 2005–2015. På nationell nivå krävde knappt hälften av rekryteringsannonserna biblioteksutbildning 2015.⁵⁶

I de nyare annonserna lägger man stor vikt vid personliga egenskaper, som att den sökande ska vara utåtriktad och bra på kommunikation. Den norska bibliotekslagen talar nämligen om aktiv förmedling av bibliotekets innehåll, vilket inom rekryteringen har tolkats som att den som förmedlar innehållet bör ha ett utåtriktat och aktivt grepp.

Biblioteksutbildningarna har trots ändringen i behörighetskraven gott om sökande. Antagningen till högskolornas studielinjer har i stort sett visat en uppåtgående statistik sedan 2012.⁵⁷

En viss regional obalans i tillgången till utbildade bibliotekarier tycks finnas på grund av biblioteksutbildningens placering i Oslo och Tromsø. I Oslo är tillgången på utbildad personal god, medan det på andra håll i landet är brist på bibliotekarier.⁵⁸

6.2.3 Danmark

Den danska bibliotekslagen fastslår att biblioteken ska främja information, utbildning och kulturell aktivitet genom att erbjuda material som till exempel böcker, tidskrifter och ljudböcker.⁵⁹ Lagen är från 2008, varefter mindre korrigeringar har införts. Bibliotekslagen i Danmark är en öppet formulerad ramlag och säger ingenting om personalens behörighet.

---

55 Se till exempel <http://biblioteksbladet.se/biblioteket-utan-bibliotekarier/>

56 <https://www.bibforb.no/kvalifikasjonskrav-i-folkebibliotek-en-analyse-av-stillingsutlysninger/>

57 <https://www.bibforb.no/flere-har-bibliotekstudiene-som-forstevalg-i-ar/>

58 <https://www.bibforb.no/sa-verst-tilpasset-likevel/>

59 <https://www.retsinformation.dk/forms/r0710.aspx?id=145152>

Lagen har kritiserats för att binda bibliotekens verksamhet alltför hårt vid de fysiska samlingarna i en tid när utlåningen sjunker. Många har också velat förtydliga bibliotekens demokratiska och digitala uppdrag genom en förnyelse av lagen. Dessutom har debattörer påpekat bibliotekens betydelse som plats, inte bara samlingar och utlån.⁶⁰

Debatten fick fart i och med att den danska kulturministern 2018 inledde en undersökning av bibliotekens verksamhet och det eventuella behovet av en ny bibliotekslag.

På ett bibliotekstoppmöte i april 2019 konstaterade kulturminister Mette Bock ändå att det inte finns något behov av att förnya bibliotekslagen, utan att verksamheten kan utvecklas inom ramen för den existerande lagstiftningen.⁶¹

Biblioteksutbildningen i Danmark ges som bachelor- och kandidatutbildning (motsvarar kandidat- respektive magisterprogram i Finland) vid Köpenhamns universitet samt bachelorutbildning vid Syddansk Universitet i Kolding.

Dessutom finns det flera master- och diplomutbildningar som helt eller delvis riktar sig till biblioteksanställda, och som bygger på tidigare akademisk examen och minst två års arbetserfarenhet.⁶²

Tidigare fanns också den skyddade yrkestiteln Bibliotekar DB, med en fyraårig yrkesinriktad utbildning vid Danmarks Biblioteksskole. År 2010 införlivades utbildningen och skolan med bachelorutbildningen vid Köpenhamns universitet. Man kunde efter det bli Bibliotekar DB efter tre års bachelorstudier tillsammans med ett halvårs praktik, det vill säga samma upplägg som en finländsk yrkeshögskoleexamen.

Från och med 2018 tas studenter inte längre till Bibliotekar DB-utbildningen. I stället har universitetet infört en möjlighet till längre praktikperioder inom sina bachelor- och kandidatprogram.⁶³ Utbildare och fackförbund uppmuntrar de studerande att välja en utbildningsväg på sammanlagt fem år, för att de utexaminerade ska bli attraktiva på arbetsmarknaden och uppnå en tillräckligt hög lönenivå.

---

60 <https://andrea Hof.wordpress.com/2018/01/09/biblioteksdebatten-i-danmark/>

61 <https://bf.dk/perspektiv/fagmagasinet/2019/perspektiv-nr-5/bibliotekspolitisk-topmoede-der-er-ikke-brug-for-en-ny-bibliotekslov>

62 [https://www.ug.dk/search/bibliotekar?f\[o\]=search_tabs%3AVoksen-%20og%20efteruddannelse](https://www.ug.dk/search/bibliotekar?f[o]=search_tabs%3AVoksen-%20og%20efteruddannelse)

63 <https://www.bibforb.no/den-danske-bibliotekar-db-utdanninga-utfases/>

Biblioteksutbildningen vid Köpenhamns universitet, Institut for Informationsstudier, har enligt uppgifter från 2018 fått allt färre studenter under de senaste åren.⁶⁴ Detta beror både på att färre söker in till utbildningen och att fler personer avbryter studierna. Som en konsekvens av detta har personalmängden vid institutet skurits ner.

Också i Danmark finns en diskussion om huruvida nyutexaminerade bibliotekarier har för teoretisk utbildning, och om de borde lära sig fler praktiska färdigheter redan under studietiden.

Svaret från den akademiska utbildningen har varit det samma som i de andra nordiska länderna: en akademisk utbildning ger analytiska verktyg som står sig över tid, även när praktiken ändras.⁶⁵ En person med akademisk biblioteksutbildning ska alltså snabbt kunna sätta sig in yrkespraktiken, oavsett hur den ser ut.

6.2.4 Svensk biblioteksutbildning i Finland ur ett nordiskt perspektiv

Den nordiska diskussionen om biblioteken och biblioteksutbildningen liknar varandra på många sätt. På olika nivåer – inom rekryteringen, utbildningen och lagstiftningen – sysselsätter man sig med frågan om vad som egentligen är bibliotekets uppgift och vilka kompetenser biblioteksanställda behöver för att kunna förverkliga den uppgiften.

Många tycks vara överens om att biblioteksanställda behöver andra kompetenser än sådant som traditionellt förknippas med bibliotek. Förändring är nyckelordet: omvärlden förändras, användarprofilen förändras, mediekonsumtionen förändras, innebörden i det demokratiskapande uppdraget förändras.

Samlingarnas skötsel och kunskapsorganisation får en mer undanskymd roll, medan man lyfter fram kontaktytan med användarna: bemötande, förmedling, digitaliserade tjänster, marknadsföring och kommunikation.

Samtidigt är det värt att notera att lagstiftningen i alla de undersökta

---

64 <https://www.bibforb.no/den-danske-bibliotekar-db-utdanninga-utfases/>

65 <https://bf.dk/perspektiv/fagmagasinet/2017/perspektiv8/ivaskalhaveenskarperprofil>

länderna slår fast att samlingarna är centrala i bibliotekens verksamhet. Utan innehåll och samlingar går botten ur uppdraget: det finns inget att förmedla, marknadsföra och digitalisera.

I Norden är den samlade akademiska världens svar på kompetensfrågan att en högskoleutbildning det bästa med tanke på biblioteksbranschens förändrbarhet. I alla länderna understryks också att en högskoleutbildning är avgörande för att hålla upp lönenivån för biblioteksanställda. Finland är det enda landet i sammanhanget som fortfarande har kvar en yrkesutbildning på området.

Högskolorna antyder ibland rentav att det inte är någon mening med att lära sig yrkespraktiken, eftersom praktiken ändå kommer att förändras. En aspekt som det talas mindre om är tidsperspektivet: hur länge tar det innan yrkespraktiken förändras väsentligt?

Om man går trettio år tillbaka i tiden har yrkespraktiken i biblioteken genomgått en enorm utveckling. Den tekniska utvecklingen är utan tvekan snabb idag och informationsteknologi kan föråldras på bara ett par år.

Samtidigt finns det element i bibliotekens verksamhet av mer beständig natur, som interaktionen människor emellan. På sådana områden finns det med andra ord mindre anledning att försvara undervisningsluckor med att allt ändå kommer att förändras.

Digitaliseringen har rationaliserat bort många mindre kvalificerade uppgifter i biblioteken, och utvecklingen förväntas fortsätta åt samma håll.⁶⁶ Som flera också har påpekat inom ramen för denna rapport handlar biblioteksjobben numera ofta om expertis och administration. Det här är något som talar för att biblioteksutbildningen i framtiden behöver hållas på högskolenivå.

Sverige, Norge och Danmark har numera all biblioteksutbildning på högskolenivå. Följaktligen har det i dessa länder uppstått en ibland ganska livlig diskussion om huruvida biblioteksutbildningen blivit alltför praktikfrånvärd.

Finland har inte på samma sätt en enig kritikerkår som efterlyser mer praktiskt kunnande, eftersom biblioteksutbildningen här finns på flera olika nivåer. De som önskar sig en mer praktisk utbildning har kunnat söka sig till yrkeshögskola eller yrkesinstitut, medan universitetsutbildningen fått ha sin egen akademiska profil.

---

66 <https://strategiska.se/app/uploads/varannat-jobb-automatiseras.pdf>

Här har diskussionen på senare år inte handlat så mycket om utbildningens innehåll, utan mer om de slopade behörighetskraven och att biblioteksutbildningen är trängd på grund av ekonomiska faktorer.

På så vis liknar den finska debatten frågeställningarna i Norge: får vem som helst jobba på bibliotek? Är biblioteksutbildningen inte relevant längre?

I samtliga länder är biblioteksutbildningen på universitetsnivå en utbildning i informationsvetenskap. Att skaffa sig kompetenser utöver detta är den studerandes eget ansvar. Friheten i studieprogrammen varierar, och därmed möjligheten att plocka in andra ämnen i examen.

Med tanke på den nordiska bibliotekslagstiftningens starka betoning av samlingarna är det värt att notera att samlingarnas innehållsliga aspekter inte syns särskilt mycket i utbildningarna.

Detta uppvägs förhoppningsvis av att man också läser annat än informationsvetenskap inom ramen för de akademiska utbildningarna. Insikter i nästan vilket akademiskt ämne som helst kan vara till viss nytta för den som sköter samlingar i ett allmänt bibliotek.

Möjligheter att specialisera sig på allmänna bibliotek är det relativt tunn- sått med i de nordiska biblioteksutbildningarna. Samtidigt finns det till exempel i Norge och Danmark utbildningslinjer eller fortbildning för dem som vill arbeta med skolbibliotek eller biblioteksverksamhet för barn och unga. Sådana studier skulle säkert vara välkomna också i Finland.

Det som Åbo Akademi erbjuder via Öppna Universitetet, enskilda påbyggnadskurser på distans som är öppna för vem som helst utan förkunskapskrav, verkar mer flexibelt än vad som är fallet i de övriga länderna.

Det normala är att distanskurser i informationsvetenskap eller andra kompetensområden för bibliotekarier är delar av ett fastslaget studieprogram och/eller kräver ansökan och vissa förkunskaper. Påbyggnadsutbildningen som erbjuds vid de olika högskolorna verkar oftast bestå av hel- eller deltidstudier. Det är inte alltid möjligt att förvärvsarbeta på heltid samtidigt som man utbildar sig.

Att som de öppna universiteten i Finland erbjuder öppna högskolestudier utan krav på tidigare examen möjliggör att personer med mycket varierande utbildningsbakgrund kan skaffa sig biblioteksbehörighet vid sidan av yrkeslivet. På sätt och vis är det vad debatten i Sverige efterlyser när man vill att personer med behövlig kompetens, som språkkunskaper, ska kunna få sin bibliotekariebehörighet via fortbildning.

6.3 Biblioteksutbildningen ur de allmänna bibliotekens perspektiv

Att utbilda någon för jobb i ett allmänt bibliotek är på samma gång en lätt och svår uppgift.

Lätt för att nästan alla typer av kunskap är till nytta i biblioteksjobbet. Svår eftersom biblioteksyrket är så varierande att det verkar hart när omöjligt att klämma in alla aspekter av det i en och samma utbildning. Än mindre kan man förvänta sig en fördjupning i alla ämnen.

De allmänna biblioteken gör inte saken lättare för utbildarna när de önskar sig ett brett spektrum av kompetenser hos sina anställda. Även om varje biblioteksanställd inte behöver leva upp till samtliga krav på en gång, borde utbildningen teoretiskt sett kunna inkorporera alla krav samtidigt.

Omöjligt, kan man anse, och säkert en anledning till att biblioteksbehörigheten formulerats friare. Kanske kan de allmänna bibliotekens behov bara tillgodoses när de anställda kommer från flera olika utbildningar.

Diskussionen kring den akademiska biblioteksutbildningen beskriver ofta ett glapp mellan teori och yrkespraktik. Det är ändå värt att notera att det här "glappet" inte är unikt för biblioteksutbildningen. Samma konflikt är ett centralt tema för de flesta professionsförberedande utbildningar.⁶⁷

Grundproblemet ur de allmänna bibliotekens synvinkel är att verksamheten är så mångfacetterad att den kräver ett tvärvetenskapligt angreppssätt, medan biblioteksbehörigheten är knuten till ämnet informationsvetenskap.

Följdfrågan blir då: hur mycket kan ämnet informationsvetenskap förväntas ta in andra vetenskapsdiscipliner i undervisningen, innan det blir något annat än informationsvetenskap? Hittills har svaret varit: inte mycket. Tvärvetenskapligheten måste skapas med biämnena och övriga studier.

Redan nu har informationsvetenskapen vid Åbo Akademi till exempel ledning och marknadsföring på schemat, och de fördjupade kurserna är ämnesmässigt integrerade med informationssystem och ekonomi. Kan man förvänta sig att ämnet också ska undervisa i till exempel pedagogik eller kommunikation?

---

67 Hansson m.fl. 2018, s. 32

Situationen skulle vara en annan om biblioteksutbildningen på universitetsnivå skulle ha ett fast studieprogram på samma sätt som yrkeshögskolorna. De finska yrkeshögskolorna i Seinäjoki och Åbo har gjort sina egna bedömningar om vilka kompetenser de vill lära ut. Alltid verkar den bedömningen inte grunda sig på vad biblioteksanställda behöver kunna, utan har ibland att göra med ekonomiska avvägningar.

Som det är nu ligger alltså ansvaret för att välja studieämnen på den enskilda universitetsstuderande. Sådana val kunde vara avgjort lättare att göra om det fanns lättillgänglig information om ämnet för alla som är intresserade av en bibliotekskarriär.

Hur sådan information ska formuleras och vem som ska göra det är långt ifrån självklart. Biblioteksföreningarna är en tänkbar instans. I egenskap av intresseorganisationer för branschens anställda, och opartiska i den meningen att de varken utbildar eller anställer, kunde deras plattformar utnyttjas för webbinformation i ämnet.

Inom ramen för den här undersökningen har en finlandssvensk yrkeshögskoleutbildning inom biblioteksbranschen efterlysts flitigt. Om en svenskspråkig yrkeshögskoleutbildning skulle skapas kunde den ha alla möjligheter att utnyttja existerande ämnesresurser på högskolenivå för att foga ihop ett mångsidigt studieprogram.

En yrkeshögskola kunde också ha ett uttalat fokus på verksamheten i allmänna bibliotek, eftersom universitetsutbildningen av vissa anses vara till mer nytta för dem som vill jobba i vetenskapliga bibliotek.

Med de fåtaliga personresurser som finns inom den finlandssvenska biblioteksutbildningen vore det kontraproduktivt att splittra upp fältet i onödan. Ur den synvinkeln vore det optimalt om yrkeshögskoleundervisningen kunde ordnas som inom samma organisation som universitetsutbildningen, i praktiken alltså axeln Åbo Akademi – Novia.

Vad kunde i så fall en biblioteksutbildning på högskolenivå bestå av, om de allmänna biblioteken fick bestämma? Och är det möjligt att utbilda på det sätt som önskas?

Bara det faktum att rekryterarna ofta kräver arbetserfarenhet säger det mesta: strängt taget är det omöjligt för en nyutexaminerad att uppfylla alla kompetenskrav enbart genom utbildning. De flesta inblandade tycks vara överens om att en del av de nödvändiga biblioteks kompetenserna måste läras ut först i arbetslivet.

Enligt en undersökning gjord av Finlands biblioteks förening 2016 anser

en majoritet av de tillfrågade bibliotekscheferna att kärnkompetensen för en biblioteksanställd rör samlingsarbete och en allt mer krävande kundservice. Andra viktiga kompetensområden som nämndes var it-kunskaper, informationsökning, evenemangsproduktion samt kommunikation och marknadsföring.⁶⁸

Bibliotekscheferna i undersökningen ville se mångsidiga biblioteksutbildningar som gav en bred förståelse för bibliotekets uppdrag och därmed en god beredskap att lära sig yrket genom praktiskt arbete.

Dessutom efterlyste man nytexaminerade med en bred allmänbildning och kompetens inom också andra ämnen än informationsvetenskap. Den tidigare omtalade nyfikenheten och modet att ta emot nya erfarenheter lyftes än en gång fram.

Vidare underströk man behovet av ständig fortbildning inom en bransch som förändrats radikalt under de senaste tjugo åren. Fortbildning kunde enligt de svarande behövas inom områden som ledarskap (också när det gällde att leda sitt eget arbete), mediefostran, evenemangsproduktion och olika typer av växelverkan med kollegor, användare och andra organisationer.

Riktigt så ser biblioteksutbildningen på universitetsnivå alltså inte ut idag. Universiteten har, som tidigare nämnts, försvarat sin nuvarande linje med att yrkesverksamma bibliotekarier betraktar utbildningen ur ett snävt yrkesmässigt perspektiv och inte ser utbildningen för vad den är: undervisning i ämnet informationsvetenskap. Universitetens uttryckliga uppdrag är att utbilda akademiker med en god analys- och anpassningsförmåga, inte för en specifik arbetsbild.

Inom universiteten förekommer vissa ansträngningar för att ta reda på hur väl man lyckats pricka balansen mellan teori och yrkespraktik, samtidigt som man förväntas bedriva undervisning inom sitt eget ämne. Exempelvis genomförde Åbo Akademi en enkät riktad till bibliotekschefer 2014 i syfte att förnya sin utbildning.

Enligt dessa enkätsvar ansåg cheferna i allmänna bibliotek att kommunikationsförmåga, ett pedagogiskt grepp och social kompetens hör till det viktigaste för biblioteksanställda. Flera svarande påpekade också vikten av en allmän nyfikenhet och vilja att utvecklas, litteraturkännedom och digital kompetens.

---

68 <http://kirjastolehti.fi/artikkelit/-linjauksia-kirjastoalan-koulutukselle/>

Bland de svåraste utmaningarna nämner cheferna i ÅA:s undersökning resursfördelningen till biblioteken, att hänga med i en accelererande teknisk utveckling, ändrade läsvanor och att inför allt detta hålla biblioteket samhällsligt relevant. Upplevelsen av huruvida bibliotekens verksamhet är viktig och hänger med sin tid har säkerligen i sin tur en inverkan på resursfördelningen.

På rak arm kan man konstatera att flera element som nämns i dessa enkätsvar inte ingår i den informationsvetenskapliga utbildningen vid ÅA. Kunskaper om pedagogik och litteratur måste den studerande läsa som biämnen ifall hen på något sätt får nys om att sådant förväntas inom biblioteken.

Alla kurser ska enligt ÅA utveckla de studerandes egna digitala kompetens, men man kunde till exempel utveckla undervisningen genom att koppla digital kompetens till den pedagogiska aspekten: hur ska man undervisa andra om digital kompetens?

För en utomstående förefaller ÅA ha starka kort på hand för den som planerar en mer tvärvetenskaplig biblioteksutbildning, både om det skulle gälla en potentiell ny studielinje och för enskilda studerande som ska kombinera studieämnen. ÅA undervisar i informationsvetenskap, pedagogik, litteraturvetenskap, offentlig förvaltning och en mängd andra ämnen som är värdefulla i sammanhanget.

Å andra sidan finns det också flera element – kommunikationsförmåga, social kompetens, nyfikenhet – som det är osäkert huruvida man kan tillägna sig genom studier. En central fråga är vad utbildning generellt, eller en utbildning inom informationsvetenskap, kan förväntas åstadkomma.⁶⁹ Vilka kompetenser kan studierna utveckla, om man delar upp kompetensbegreppet i yrkesteknisk, strategisk, social och personlig kompetens?

I Finland finns det inga nationella examenskrav för högskolorna att förhålla sig till. I Sverige finns högskoleförordningen, som anger vilka kunskaper och förmågor en studerande måste visa för att erhålla kandidatexamen.

Michnik och Utter (2018) stöder sig på den svenska högskoleförordningen i sin slutsats att bibliotekarieutbildningen har som uttalad uppgift att utveckla yrkesteknisk och strategisk kompetens. Dessutom tolkar de förordningen så att utbildningen också kan förväntas utveckla den sociala kompetensen, inte minst eftersom denna är avgörande för att kunna arbeta självständigt i yrket.

---

69 Michnik och Utter 2018, s. 48ff

När det gäller personliga kompetenser frågar de sig om biblioteksutbildningen tydligare borde lyfta fram vilka personliga egenskaper som krävs i yrket, även om det inte är ett krav på själva utbildningen att utveckla sådana kompetenser. De nämner också IFLA:s riktlinjer om att beteenden och attityder utformas av den grundläggande yrkesutbildningen, som ett argument för att biblioteksutbildningen kanske också borde sysselsätta sig med de personliga kompetenserna.

Diskussionen handlar här om situationen på folkbiblioteken i Sverige, men är tillämpbar på Finlands allmänna bibliotek som har liknande målsättningar. Två utmaningar för utbildningen lyfts upp: att fundera över hur teoretiskt och praktiskt kunnande ska värderas och relateras till varandra under utbildningen, och att skapa en medvetenhet och förmåga hos de studerande att överföra sina teoretiska studier på det praktiska yrkeslivet.⁷⁰ Därmed är vi tillbaka på ruta ett.

Ämnet informationsvetenskap vid ÅA tar upp exempel på yrkespraktiken inom sin undervisning och gästas ibland av föreläsare från yrkeslivet. Praktikperiodens längd bestäms på fakultetsnivå men skulle för ämnets del förmodligen vinna på att vara längre. Åtminstone kan man konstatera att den är bland de kortare som förekommer inom finländska och nordiska biblioteksutbildningar.

Ett exempel på hur andra utbildningar försöker knyta ihop utbildningen med yrkeslivet kan tas från Linné-universitetet, där man arbetar med verksamhetsförlagd utbildning (VFU) inom sitt kandidatprogram.⁷¹

VFU-perioder på en vecka vardera är inplanerade i tre olika kurser under de tre första terminerna. Perioderna utgör alltså inte en egen kurs. Under VFU-perioden ska den studerande vistas på en valfri arbetsplats och har i uppgift att arbeta med en uppgift kopplad till kursinnehållet. Studenten söker platsen självständigt men kan vid behov få hjälp av en ansvarig lärare.

Perioden kan resultera i exempelvis en skriftlig reflektionsuppgift, eller att studentens erfarenheter från perioden inkluderas i kursens övriga uppgifter. Ofta ingår ett diskussionsseminarium tillsammans med andra studenter.

VFU-perioderna tränar studenterna i reflektion kring kurserna och det praktiska genomförandet. Det ger studenterna en möjlighet att upptäcka dis-

---

70 Michnik och Utter 2018, s. 56

71 Ahlryd 2018, s. 62ff

krepanser i hur en verksamhet beskrivs teoretiskt och varför verkligheten ser annorlunda ut. Begränsande faktorer som exempelvis kommunal budget blir lätta att upptäcka. Att VFU-perioderna kommer tidigt i utbildningen har också lett till att studenter fått bekräftelse på att de valt rätt utbildning när det praktiska arbetet blivit bekant.

Idealiskt sett skulle praktiska moment inte enbart vara fristående från den övriga undervisningen utan knyts ihop med kursinnehållet. VFU-perioder och praktikperioder kan utökas med studiebesök, fältstudieuppgifter och intervjuer med bibliotekarier. Därmed kunde också kontaktytorna och samspelen mellan utbildning och bibliotek utökas, och övergången från studier till yrkesliv underlättas.⁷²

En inbyggd konflikt inom informationsvetenskapen är att studierna ska behandla olikartade biblioteksverksamheter, som allmänna och vetenskapliga bibliotek. De allmänna bibliotekens fokus på kulturförmedling skiljer sig väsentligt från de vetenskapliga bibliotekens informationsförmedling med källmaterial och vetenskapliga publikationer, idag ofta elektroniska.

Ofta har de informationsvetenskapliga utbildningarna betonat informationsförmedlingen till den grad att andra specialistkompetenser, inom exempelvis litteratur och kultur, har kommit att framstå som mindre viktiga.⁷³

Det skapar likartade utbildningsprogram inom ämnet informationsvetenskap. I Sverige slopade man till exempel i och med högskolereformen 1993 olika utbildningsspår mot olika bibliotekstyper.

Representanter för allmänna bibliotek har ändå påtalat behovet av specialiseringsmöjligheter som bättre passar blivande kulturförmedlare. Enligt dem finns det behov av kulturell kompetens, vid sidan av den informationskompetens som traditionellt intresserat vetenskapliga bibliotek och de informationsvetenskapliga utbildningarna.⁷⁴

När det gäller biblioteksutbildningen på institutnivå – i finlandssvenska sammanhang numera synonymt med merkonomutbildning – kan obalansen mellan teori och praktik sägas vara den omvända. Utbildningen utgår här från yrkespraktiken och borde på så sätt helt motsvara arbetsgivarnas önskemål.

---

72 Ahlryd 2018, s. 73

73 Hansson m.fl. 2018, s. 18

74 Hansson m.fl. 2018, s. 19

Det finns ändå en beställning på högt utbildad personal inom biblioteksbranschen, på grund av yrkets krav och en önskan att hålla lönenivån uppe.

Möjligheten till yrkesutbildning finns är en positiv sak på individnivå och möjliggör att fler kan få biblioteksbehörighet, men funktionärstjänster är något som branschen som helhet rör sig bort ifrån.

Svagheten i yrkesutbildningen ligger i att studierna blir för korta och ytliga med tanke på vilka kompetenser som krävs i dagens bibliotek. Här dominerar praktiken på bekostnad av den teoretiska undervisningen, som tycks vara i minsta laget.

Läroavtalsutbildningen kräver dessutom en innehållslig insats av biblioteken, och variationen inom denna insats gör utbildningen kvalitetsmässigt ojämn. Läroavtalet kräver också att biblioteken ska ha ekonomiska resurser för sådana anställningar.

På lång sikt verkar de yrkesinriktade utbildningarna ha oddsen emot sig. Med tanke på helhetsbilden är det svårt att inte hålla med dem som pläderar för att biblioteksutbildningen i högre grad ska finnas på universitets- och yrkeshögskolenivå.

Det skulle i stället vara viktigt att göra den högre utbildningen så tillgänglig som möjligt. Möjligheten till distans- och påbyggnadsstudier borde finnas med i hög utsträckning, oavsett hur grundstrukturen i högskoleutbildningen ser ut.

7 Sammanfattning

I och med en ändring av lagen om allmänna bibliotek har behörighetskraven för bibliotekstjänster sedan 2017 blivit betydligt lösare än vad de var förut. Där det tidigare var strängt reglerat hur stor andel av personalen som skulle vara biblioteksutbildad och hur hög utbildningsnivån skulle vara, är det numera till stor del kommunerna själva som avgör hurdan utbildning de kräver av sina biblioteksanställda.

Lagändringen har befarats leda till att **andelen biblioteksutbildad personal minskar i biblioteken**. Följderna kan bli olika typer av **kompetensluckor**, vilket kan påverka genomförandet av de allmänna bibliotekens lagstadgade uppdrag negativt.

Man har också påtalat att kommunerna oftare kan ha en förmånlig **lön nivå** eller enkel **rekrytering** som mål snarare än biblioteksverksamhetens behov. Huruvida **biblioteksutbildningen** kommer att påverkas av lagförändringen i form av färre sökande har också varit uppe till diskussion.

7.1 Biblioteksutbildning i Svenskfinland

I Finland finns för tillfället **två svenskspråkiga alternativ** för den som vill ha en biblioteksutbildning.

Det ena alternativet är **Åbo Akademi**, som erbjuder studier i **informationsvetenskap**. Kurserna på kandidatnivå kan läsas på svenska. De fördjupade studierna på magisternivå går på engelska med möjlighet att lämna in skriftliga arbeten på svenska. Det vanligaste är att personer som vill ha biblioteksbehörighet läser informationsvetenskap som biämne.

Det andra alternativet är att avlägga **grundexamen i affärsverksamhet** (merkonom) i yrkesinstitutet **Careeria** i Borgå. Institutets föregångare Point College erbjöd tidigare en förberedande utbildning för yrkesexamen i informations- och bibliotekstjänst. Denna utbildning är idag nerlagd.

Merkonomexamen är som sådan inte inriktad på bibliotek men innehåll-

ler examensdelar som tillåter en viss biblioteksspecialisering. Hittills har Carerias merkonomexamen inte marknadsförts som en biblioteksutbildning och är till och med inom biblioteksbranschen föga känd.

Universitetsutbildningen anklagas med jämna mellanrum för att misslyckas med att förbereda de studerande för yrkespraktiken, speciellt inom allmänna bibliotek. Diskussionen om glappet mellan teori och praktik är inte specifik för den finlandssvenska utbildningen utan har förts länge och på en internationell nivå.

I Finland utgjordes bibliotekariebehörigheten tidigare av en högskoleexamen och minst 60 studiepoäng i informationsvetenskap, vilket synliggör problematiken: universitetsutbildningen är inte en biblioteksutbildning per se, utan akademiska studier i ämnet informationsvetenskap.

De allmänna bibliotekens uppdrag kräver en bred kompetensbild som informationsvetenskapen har begränsade möjligheter att täcka in. Som utbildningen ser ut nu i Finland är den kanske mer lämpad för de vetenskapliga bibliotekens kompetensbehov.

I Åbo Akademi försöker informationsvetenskapen enligt personalen i ämnet balansera undervisningen så att teorin kopplas ihop med praktiska exempel ur yrkespraktiken. En rekommenderad två månader lång praktik ingår i studierna, liksom vissa kontakter med alumner och yrkesaktiva inom biblioteken.

En utbildningsnivå som saknas på svenska i Finland är yrkeshögskoleutbildning på biblioteksområdet. Yrkeshögskolornas uppgift är att erbjuda högskolestudier anpassade till arbetslivets krav. Det finns inte heller någon fortbildningsverksamhet på svenska, annat än enstaka kurser som ordnas oregelbundet.

7.2 Biblioteksanställda om kompetensbehov

För att ta reda på hur väl de som jobbar på allmänna bibliotek anser att den finlandssvenska utbildningen motsvarar yrkets krav, genomfördes en **enkätundersökning** inom ramen för denna rapport under maj–juni 2019.

70% av de svarande anser att utbildningen varit till viss eller stor nytta för dem i arbetslivet. Ofta menas här utbildningen som helhet. De flesta svarande har en högskoleutbildning, och många uppskattar att utbildningen lärt dem ett

akademiskt förhållningssätt. Vad gäller informationsvetenskapen pekas grundkurserna ut som mest användbara, vid sidan av att studierna gett en förståelse för biblioteksväsendet som helhet.

De svarande har fått ange vad de tycker saknas inom biblioteksutbildningen. Till de mest frekventa svaren hör **bemötande och kundservice, pedagogiska färdigheter, läsfrämjande, litteraturkännedom, innehålls- och evenemangsproduktion, marknadsföring och digital kompetens**. Det är också vanligt att man vill se mer undervisning om **biblioteksarbetets administrativa sida**, som ledarskap, ekonomi och juridik.

Förutom den svenska biblioteksutbildningen har utredningen också gått in på hur det är att jobba med svensk biblioteksverksamhet när man väl är utexaminerad. Här kan arbetssituationen variera stort beroende på vilken kommun man jobbar i.

Den ena polen utgörs av **Österbotten**, där svenskan har en stark och ibland **dominerande ställning** i vissa kommuner och därmed också i biblioteken i motsvarande grad. Här är svensk verksamhet synonymt med verksamhet överlag.

Den andra polen är huvudstadsregionens stora kommuner Esbo, Helsingfors och Vanda. **I södra Finland förekommer problem med att hitta biblioteksutbildad svensk personal** som uppfyller bibliotekens önskemål om till exempel pedagogisk kompetens.

De anställda i **huvudstadsregionen** ger samstämmig kritik mot att arbetsgivaren **anställer för få svenskspråkiga**, lägger för mycket ansvar på de få svenskspråkiga som finns i personalen, och generellt prioriterar svenska frågor för lågt. **Också användarundersökningar i biblioteken stöder denna åsikt** och ger den svenska biblioteksservicen i huvudstadsregionen ett jämförelsevis lågt betyg.

7.3 Rekryteringen i tvåspråkiga kommuner

I utredningen undersöktes också rekryteringsannonser i tvåspråkiga kommuners bibliotek sedan 2017. Här framkom att det **fortfarande finns bibliotek som följer de strängare riktlinjerna för behörighet från bibliotekslagstiftningen före 2017**, men att andelen sjunkit från 61% år 2017 till 33% under första hälften av 2019.

Detta kan jämföras med att den gamla lagstiftningen angav att minst 70% av bibliotekspersonalen skulle vara biblioteksutbildad upp till en angiven nivå. För många bibliotek har **biblioteksstudier gått från att vara ett anställningskrav till att ses som meriterande**. Nästan en tredjedel av annonserna från 2019 följer denna linje.

Annonserna efterlyser en lång rad kompetenser, varav personliga och sociala kompetenser kan sägas vara mest frekventa. Man letar efter anställda som är modiga, innovativa, lösningsorienterade, entusiastiska, ivriga, kreativa och har ett aktivt grepp. Den sökande bör ha god samarbets- och interaktionsförmåga, samt vara bra på kommunikation, nätverkande och kundbetjäning. Hen får gärna också vara utåtriktad och en god estradör.

Vidare vill biblioteken gärna ha personal som besitter **digital kompetens**, kan arbeta med **barn och unga**, har en **pedagogisk förmåga och kännedom om litteratur**. Den som anställs bör dessutom kunna arbeta självständigt och ha en god organisationsförmåga.

Rekryteringsannonsernas krav på språkkunnighet beror, som antydde ovan, på kommunens befolkningsstruktur. **I starkt tvåspråkiga kommuner förutsätts den anställda kunna båda språken.** Knappt hälften av annonserna önskar se goda eller utmärkta kunskaper i svenska.

I kommuner där en procentuellt liten andel talar svenska blir kravet på svenskakunskaper svagare, allt från nöjaktiga kunskaper till att svenskan inte alls omnämns. **Speciellt i huvudstadsregionen förefaller svenskakunskaper vara lågprioriterade.**

Tjänster som är öronmärkta för svensk biblioteksverksamhet lediganslås ibland med lägre krav på biblioteksbehörighet, vilket kan tolkas som en reaktion på bristen på svensk personal. Det förekommer att dessa tjänster endast lediganslås på finska. Huruvida rekryteringsprocessen alltid är effektiv kan därmed sägas vara diskutabelt.

De rekryterare som intervjuats för att ge en regional kommentar till rekryteringen tenderar att påpeka **bibliotekets behov av högutbildad personal**. Många rutinuppgifter i biblioteken har automatiserats och jobbet består numera till stor del av expertuppgifter.

7.4 Finskspråkig och nordisk biblioteksutbildning

Utredningen beskriver den finskspråkiga biblioteksutbildningen samt utbildningen i Sverige, Norge och Danmark i jämförande syfte.

Den finskspråkiga biblioteksutbildningen erbjuds i universitet, yrkeshögskolor och yrkesinstitut på ett flertal orter. Geografiskt ligger tyngdpunkten på västra Finland, och tillgången på utbildad bibliotekspersonal beskrivs därför som ojämn över landet.

Universitetsutbildningen på finska liknar till stora delar undervisningen i Åbo Akademi. Utbudet av kurser på kandidatnivå har en gemensam kärna. Yrkesutbildningen är statlig reglerad och examensgrunderna är därför identiska på finska och svenska. Skillnaden är här att det för tillfället inte ordnas någon förberedande utbildning för yrkesexamen på svenska.

I de nordiska grannländerna ligger all biblioteksutbildning numera på högskolenivå. Också här diskuteras glappet mellan den akademiska utbildningen och yrkespraktiken i biblioteken, vilket leder till åtgärder i olika riktningar.

I Sverige finns till exempel en ny utbildning vid Södertörns högskola, som i sin inriktning på yrkespraktiken liknar den finska yrkeshögskolan. I Danmark har man i stället nyligen slopat en liknande praktiktäta utbildning och uppmuntrar de studerande att avlägga högre högskolexamina.

I Norge har man i likhet med Finland allt mer frångått biblioteksutbildning som ett krav för anställning, speciellt i storstäderna. Diskussionen om att anställa personal med annan utbildningsbakgrund har varit livlig och lett till att biblioteksutbildningen signalerar om en innehållslig reform.

Ur de allmänna bibliotekens synvinkel kan universitetsutbildningen sägas vara nödvändig och önskvärd, men samtidigt begränsad av att informationsvetenskap är ett enskilt akademiskt ämne. Undervisningen är till större nytta om man vill arbeta på vetenskapliga bibliotek eller med ledarskap, medan yrkespraktiken på allmänna bibliotek ligger längre från studiernas innehåll.

Det finns ett flertal goda argument för att skapa en finlandssvensk yrkeshögskoleutbildning inom biblioteksområdet, med större fokus på verksamheten i allmänna bibliotek. Eftersom utbildningsfältet är litet i Svenskfinland skulle en svensk yrkeshögskoleutbildning vinna på att utnyttja synergieffekter med de redan existerande utbildningarna.

8 Åtgärdsförslag

Statliga myndigheter

- Enligt denna rapport har ändringen i bibliotekslagens behörighetskrav på kort tid gjort biblioteksutbildning mindre efterfrågad i de allmänna bibliotekens rekrytering. Effekten av lagändringen bör följas upp. Lagändringens påverkan på utbildning, rekrytering och bibliotekens möjlighet att fullgöra sitt uppdrag bör utvärderas och leda till vederbörliga konsekvenser.
- En ordlista eller databas med vanliga biblioteksuttryck översatta från finska till svenska bör göras upp på nationell nivå för att effektivera översättningsarbete i biblioteken och förbättra översättningarnas kvalitet. Ordlistan bör arbetas fram med hjälp av särskild projektfinansiering. Den kan förslagsvis administreras via Biblioteken.fi och finnas tillgänglig på deras hemsida.
- Föreskrifter för en systematisk fortbildningstrappa inom biblioteksbranschen kan arbetas fram på nationell nivå. I den mån det uppstår luckor i den svenskspråkiga trappan kan finska utbildare anmodas ta emot skriftliga arbeten på svenska.

Utbildningsanordnare

- En svensk biblioteksutbildning på yrkeshögskolenivå kan startas inom Novia. Utbildningen har möjlighet att samarbeta effektivt med Åbo Akademi, Öppna universitetet och Åbo yrkeshögskola.
- Åbo Akademi kan utvidga sitt kursutbud i informationsvetenskap med kurser eller undervisningselement i de ämnen som efterlyses av de allmänna biblioteken. Om dessa ämnen ligger för långt från informationsvetenskapens forskningsområden för att kunna ingå i ämnets undervisning kan de studerande uppmuntras att läsa dem som strökurser eller biämnena. Man kan notera att flera önskade ämnen finns inom samma studieprogram som informationsvetenskapen, varför steget till dem inte blir alltför långt. Valbara läskurser kan vara ett alternativ som inte tar alltför mycket av undervisningsresurserna i anspråk.

- Pedagogiska aspekter kan tas in i utbildningen, både på universitetsnivå och inom en eventuell yrkeshögskoleutbildning. Inom Åbo Akademi kan ämnet informationsvetenskap / ÖPU inleda samarbete med fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier.
- Åbo Akademi kan i högre grad marknadsföra studierna i informationsvetenskap som biblioteksstudier, även om lagstiftningen inte längre gör dem behörighetsgivande på samma sätt. Detta motiveras bland annat av att biblioteken är en viktig arbetsgivare efter avslutade studier. Marknadsföringen bör ske på fakultetsöverskridande nivå, inte enbart från ämnets sida, för att så många som möjligt ska få information om att informationsvetenskap är ett användbart biämne i yrkeslivet.
- Ämnet informationsvetenskap vid Åbo Akademi kan fortsätta med och vidareutveckla samarbetet med representanter för yrkeslivet. Studiebesök på arbetsplatser och uppgifter där teorierna ska relateras till en yrkespraktik kan i större utsträckning användas som element i undervisningen.
- Studiehandledning och marknadsföring som riktas till blivande studerande bör bli tydligare kring vilka biblioteksutbildningar det finns och vilka kompetenser som efterfrågas i biblioteken. Detta gäller också dem som redan studerar på universitetsnivå och står i beråd att välja biämnena.
- Careraria kan marknadsföra biblioteksspecialiseringen i sin merkonomexamen mer. Att ha en egen studiegrupp för dem som siktar på biblioteksjobb tydliggör utbildningsstrukturen ännu mer och är något att sträva efter.
- Studieprogram och fortbildning bör i största möjliga mån planeras för att också fungera för personer som önskar studera på distans eller studera parallellt med arbetslivet. Här har Öppna Universitetet fortsättningsvis en viktig roll att fylla.

Kommuner

- Kommunerna bör vara medvetna om nivån av biblioteksbehörighet bland personalen och utveckla en strategi för att hålla antalet biblioteksutbildade på tillräcklig nivå över tid för att trygga kvaliteten på och kontinuiteten hos bibliotekens service.
- Biblioteken bör tillåtas ändra biblioteksfunktionärstjänster till bibliotekarietjänster vid behov. Utvecklingen går stadigt mot att automatisera

rutinuppgifter i biblioteken, och de jobb som blir kvar kräver expertkunskaper och längre utbildning med högre lön som logisk följd. Kunnig personal är en förutsättning för att lyckas med bibliotekens lagstadgade uppgifter.

- Lönebildningen inom biblioteken släpar rejält efter andra branscher med liknande utbildningsnivå och kompetenskrav. Förutom att biblioteken bör anställa fler personer med bibliotekarielön, bör lönenivån höjas för alla anställda. Arbetstagare i större städer bör kompenseras i lönenivå för högre levnadskostnader.
- Arbetsgivarna bör avsätta ekonomiska och tidsmässiga resurser för kompetensutveckling och fortbildning enligt IFLA:s rekommendationer.
- Kunskaper i svenska bör prioriteras högre inom rekryteringen i städer där den svenska befolkningen är i minoritet. Kommunen bör göra upp en strategi för att hålla mängden svenskkunnig personal på en tillräcklig nivå. Personalen bör uppmuntras att förbättra bristande kunskaper i svenska och beredas praktisk möjlighet att göra det. Språkkurser för personalen bör finansieras av arbetsgivaren och arrangeras på arbetstid. Ansvaret för språkutbildning bör inte läggas på den svenskspråkiga bibliotekspersonalen utan ska skötas av instanser med vederbörlig språkpedagogisk kompetens.
- Språktillägg för praktiska kunskaper i minoritetsspråket bör betalas ut.
- För att säkerställa att bibliotekens grundläggande uppgifter uppfylls också på svenska i huvudstadsregionen bör metropolstäderna Esbo, Helsingfors och Vanda anställa fler personer med öronmärkta svenska tjänster. Också andra kommuner där liknande problem uppdragas bör agera på ett liknande sätt.
- Studier inom biblioteksområdet kan anges som meriterande för personer som söker chefstjänster i mindre organisationer. I små kommuner är chefsjobbet ofta nära knutet till bibliotekets basservice och kan till exempel innebära deltagande i den praktiska verksamheten, vilket i sig är ett argument för biblioteksutbildning. En chef som saknar utbildning eller yrkeserfarenhet inom biblioteksbranschen behöver starkt stöd av en biblioteksutbildad personal, något som inte är självklart i en liten organisation.
- Arbetsmängden inom en och samma tjänst borde inte få överstiga rimliga gränser. När kommuner slår ihop ledande tjänster för närliggande verksamheter inom kultur- och fritidssektorn bör man fråga sig om en

och samma person har en rimlig chans att hinna utföra uppdraget och huruvida det går att hitta någon som har tillräcklig kompetens för samtliga uppgifter.

Bibliotek

- Bibliotekslagens krav kring service på lika grunder för båda språkgrupperna i tvåspråkiga kommuner bör lyftas upp i bibliotekens strategier och i det dagliga arbetet. Frågan ”hur gör vi med det svenska?” ska automatiskt ställas i både stora och små beslut. Ansvar för detta ligger på chefsnivå, men för att utförandet ska lyckas behöver alla anställda engageras. En värdediskussion kring bibliotekets uppdrag och hur en enspråkig biblioteksservice kan utestänga vissa kundgrupper (till exempel barn) bör vara ett återkommande element i biblioteken.
- Biblioteken bör noga överväga hur de använder sina existerande svenska personalresurser. Det är inte ändamålsenligt att ge svenskspråkig personal arbetsuppgifter som inte utnyttjar deras språkliga kompetens, om det inte finns särskilda skäl till detta. När det gäller språkligt motiverade tilläggsuppdrag som översättning bör arbetsprocessen effektivieras för att frigöra personalens arbetstid till andra uppgifter.
- Biblioteken kan förbättra kundkommunikationen i språkfrågor genom att låta personalen bära flaggsymboler för språk de i praktiken kan betjäna kunder på. Falsk blygsamhet kring språkkunskaper är inte att rekommendera, men inte heller att hävda att språkkunskaper finns när de inte fungerar i verkligheten. Ett visst mått av realism är att önska framom prestigekrav; detta är till större nytta för biblioteksanvändarna.

Biblioteksföreningar

- De finska och svenska biblioteksföreningarna kan tillsammans göra upp informationsmaterial om arbete vid allmänna bibliotek och vilka kompetenser som ofta efterfrågas där. Informationen kan också gälla vilka biblioteksutbildningar som finns i Finland och rekommendera praktiskt användbara studieämnen för dem som studerar på universitet. Materialet bör göras tillgängligt på webben i grafiskt tilltalande format, även utskrivbart. Det bör också uppdateras med jämna mellanrum.

Bilaga 1: Enkätfrågor – Svenskt biblioteksarbete

Den här enkäten är riktad till dem som jobbar på svenska, eller har svenska som modersmål, i de allmänna biblioteken i Finland. Biblioteken på Åland undersöks inte i enkäten.

Allmänna uppgifter

Kön

- Kvinna
- Man
- Vill inte ange

Ålder

- –29
- 30–39
- 40–49
- 50–59
- 60 +

Modersmål

- Svenska
- Finska
- Fullständigt tvåspråkig
- Annat

Födelseregion

- Huvudstadsregionen (Esbo, Helsingfors, Grankulla, Vanda)
- Övriga Nyland

- Åboland
- Österbotten
- Åland
- Övriga Finland
- Övriga världen

Nuvarande anställningsort

- Huvudstadsregionen (Esbo, Helsingfors, Grankulla, Vanda)
- Övriga Nyland
- Åboland
- Österbotten
- Övriga Finland (Åland ingår inte i undersökningsområdet)

Utbildning och anställning

Utbildningsnivå

- Högre högskoleexamen
- Lägre högskoleexamen
- Yrkeshögskoleexamen
- Yrkesexamen
- Annan utbildning eller arbetserfarenhet

Studier i biblioteks- och informationsvetenskap

- Magistersexamen med informationsvetenskap som huvudämne
- Kandidatexamen med informationsvetenskap som huvudämne
- Minst 60 studiepoäng i informationsvetenskap på högskolenivå
- Minst 35 studiepoäng i informationsvetenskap på institutnivå eller högre
- Inga eller begränsade studier i biblioteks- och informationsvetenskap

Ingick studierna i biblioteks- och informationsvetenskap i din examen, eller har du avlagt dem vid sidan av?

- Studierna ingick som en del i min examen
- Jag har avlagt studierna som ett tillägg till min examen, t.ex. inom Öppna Universitetet
- Jag har inte studerat biblioteks- och informationsvetenskap

När har du studerat biblioteks- och informationsvetenskap?

- 1990-talet eller tidigare
- 00-talet
- 10-talet
- Jag har inte studerat biblioteks- och informationsvetenskap

Studerade du på svenska eller finska?

- Svenska
- Finska

Om du studerade på finska, vad var anledningen till det? (fritt svar)

Är din utbildning till nytta i ditt nuvarande jobb?

- Ja, jag har väldigt stor nytta av utbildningen.
- Utbildningen är till viss nytta.
- Egentligen inte, jag har lärt mig det mesta i arbetslivet.
- Min utbildning gjordes genom läroavtal e.d. inom arbetslivet.
- Kan inte avgöra.

Vilka delar av din utbildning har varit till mest nytta? (fritt svar)

Saknades något i utbildningen som du skulle ha behov av i ditt arbetsliv idag?
(fritt svar)

Anser du att din utbildning motsvarar kravnivån för ditt nuvarande arbete?

- Ja, arbetsuppgifterna motsvarar min utbildning.
- Nej, jag är behörig för mer krävande uppgifter.
- Nej, arbetsuppgifterna kräver egentligen en mer omfattande utbildning.
- Kan inte avgöra.

Arbetsbild

Vad är viktigast i din arbetsbild? (Välj flera alternativ vid behov.)

- Förmansuppgifter
- Biblioteksverksamhet för barn och unga
- Biblioteksverksamhet för vuxna och seniorer
- Samlingsarbete (t.ex. inköp, katalogisering, färdigställande av material)
- Bibliotekssystem och IT

- Marknadsföring och kommunikation
- Uppgifter vid sidan av bibliotekets kärnverksamhet (t.ex. ungdomsledare anställd av biblioteket)
- Annat, vad?

Upplever du att du har en svensk tjänst eller att bibliotekstjänster på svenska är ditt ansvarsområde?

- Ja, jag har ett större ansvar än mina kollegor för de svenska bibliotekstjänsterna.
- Nej, jag arbetar mest på finska.
- Kommunen har svenska som majoritetsspråk och svenskan är därför självklar.
- Kan inte avgöra.

Upplever du att dina kunskaper i svenska och/eller ditt arbete med svenska bibliotekstjänster värdesätts av din arbetsgivare? (T.ex. genom positiv feedback från ledningen, grönt ljus för initiativ på svenska, lönetillägg, o.d.)

- Ja, det uppskattas av arbetsgivaren.
- Det uppmärksammas inte på något särskilt sätt av arbetsgivaren.
- Nej, det ignoreras eller motarbetas.
- Svenskan uppfattas som självklar och nödvändig.
- Kan inte avgöra.

Ev. kommentarer om arbetsgivarens inställning: (fritt svar)

Upplever du att dina kunskaper i svenska och/eller ditt arbete med svenska bibliotekstjänster värdesätts av dina kollegor?

- Ja, mycket.
- Ja, i någon mån.
- Nej, det verkar inte finnas något större intresse för svenskan.
- Nej, svenskan ses snarast som en nackdel.
- Svenskan uppfattas som självklar och nödvändig.
- Kan inte avgöra.

Ev. kommentarer om kollegornas inställning: (fritt svar)

Vad ingår i arbetet med att producera bibliotekstjänster på svenska i ditt jobb?
(Välj flera alternativ vid behov.)

- Kundtjänst på svenska
- Att producera evenemang/serviceformer på svenska

- Samarbete med andra instanser (t.ex. skolsamarbete) och nätverkande
- Att översätta texter till svenska
- Att köpa in svenskt material
- Jag jobbar inte med svenska bibliotekstjänster.

Upplever du att antalet svenskspråkiga bland personalen har ökat eller minskat under de senaste åren?

- Antalet svenskspråkiga har ökat.
- Antalet svenskspråkiga har minskat.
- Antalet är ungefär det samma.
- Kan inte avgöra.

Annat du vill säga om svensk biblioteksutbildning, rekrytering av svensk personal och att arbeta på svenska i biblioteken: (fritt svar)

Källor

Tryckt material

- Ahlryd, Sara: Integrering och identitetsskapande under BoI-utbildning – erfarenheter av verksamhetsförlagd utbildning i ett kandidatprogram. I: Hansson, Joachim & Wisselgren, Per (red.): Bibliotekarier i teori och praktik. Utbildningsperspektiv på en unik profession. Lund, 2018.
- Hansson, Joacim m.fl: Profession, utbildning, forskning. Biblioteks- och informationsvetenskap för en stärkt bibliotekarieprofession. Stockholm, 2018.
- Hedemark, Åse: Bevara eller förändra? En analys av debatter om folkbibliotek i dagspress 2007–2017. I: Hansson, Joachim & Wisselgren, Per (red.): Bibliotekarier i teori och praktik. Utbildningsperspektiv på en unik profession. Lund, 2018.
- Hollmén, Malin: ”Kompetenskraven får inte styra för mycket”. I: Bibban, nr 2/2016.
- Kompetensturnén – om framtidens bibliotekarier och deras arbetsmarknad. DIK och Svensk biblioteksörening, 2018.
- Lundmark, Annika: Utbildning i arbetslivet. Lund, 1998.
- Meier, Sarah: Bibliotek för alla! Av alla? En studie av bibliotekschefer tankar om mångfald inom biblioteksorganisationen. Masteruppsats vid Uppsala universitet, 2016.
- Michnik, Katarina & Utter, Malin: Nyutexaminerade bibliotekariers beskrivna kompetensluckor och utbildningen utmaningar. I: Hansson, Joachim & Wisselgren, Per (red.): Bibliotekarier i teori och praktik. Utbildningsperspektiv på en unik profession. Lund, 2018.
- Sundin, Olof: Den pedagogiska bibliotekarien: Från källkritik till källtillit. I: Hansson, Joachim & Wisselgren, Per (red.): Bibliotekarier i teori och praktik. Utbildningsperspektiv på en unik profession. Lund, 2018.

Material på webben

- Allmänt kommunalt tjänste- och arbetskollektivavtal AKTA, <https://www.kt.fi/sv/avtal/akta> (sökdatum 5.9.2019)
- Ammattibarometri, <https://www.ammattibarometri.fi/?kieli=sv>, (sökdatum 23.5.2019)
- Aquilonius, Jennie: Biblio Tøyen – biblioteket utan bibliotekarier, Biblioteksbladet, maj 2017. <http://biblioteksbladet.se/biblioteket-utan-bibliotekarier/> (sökdatum 7.6.2019)
- Baer, Titta: Alempi AMK-tutkinto riittää johtajalle? Kirjastolehti 29.10.2014, <http://kirjastolehti.fi/artikkelit/alempi-amk-tutkinto-riittaa-johtajalle/> (sökdatum 29.5.2019)
- Baer, Titta: Kirjastolaki – kahle vai kehityksen turva? Kirjastolehti 2.10.2015, <http://kirjastolehti.fi/artikkelit/kirjastolaki-kahle-vai-kehityksen-turva/> (sökdatum 10.4.2019)
- Baer, Titta: Minne vie, koulutuksen tie? Kirjastolehti 20.1.2016. <http://kirjastolehti.fi/artikkelit/-linjauksia-kirjastoalan-koulutukselle/> (sökdatum 18.6.2019)
- Bergan, Erling: Bibliotekarutdanninger lytter til praksisfeltet, <https://www.bibforb.no/bibliotekarutdanninger-lytter-til-praksisfeltet/> (sökdatum 8.6.2019)
- Bergan, Erling: Bibliotekstudiet i Oslo i endring: Flere moduler med færre studiepoeng, <https://www.bibforb.no/bibliotekstudiet-i-oslo-i-endring-flere-moduler-med-faerre-studiepoeng/> (sökdatum 7.6.2019)
- Bergan, Erling: Den danske «Bibliotekar DB»-utdanninga utfases, <https://www.bibforb.no/den-danske-bibliotekar-db-utdanninga-utfases/> (sökdatum 8.6.2019)
- Bergan, Erling: Flere har bibliotekstudiene som førstevalg i år, <https://www.bibforb.no/flere-har-bibliotekstudiene-som-forstevalg-i-ar/> (sökdatum 7.6.2019)
- Bergan, Erling: Ikke så verst tilpasset likevel?, <https://www.bibforb.no/sa-verst-tilpasset-likevel/> (sökdatum 7.6.2019)
- ”Biblioteken speglar samhället – en rapport om arbetsmiljön på våra bibliotek” DIK:s rapport, 2017. <https://dik.se/media/1467/rapport-biblioteken-speglar-samhallet.pdf> (sökdatum 10.6.2019)

Bibliotekslag (upphävd)

<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/kumotut/1998/19980904> (sökdatum 2.4.2019)

Biblioteksloven, <https://www.retsinformation.dk/forms/ro710.aspx?id=145152> (sökdatum 8.6.2019)

Bjørklund, Beate: Kvalifikasjonskrav i folkebibliotek – en analyse av stillingsutlysninger, <https://www.bibforb.no/kvalifikasjonskrav-i-folkebibliotek-en-analyse-av-stillingsutlysninger/> (sökdatum 7.6.2019)

De allmänna bibliotekens användarenkät 2018.

http://survey.taloustutkimus.fi/dashboard/kirjastot_avoin_svenska/#/home (sökdatum 14.6.2019)

Elenius, Leena: Ruotsissa painetta lisätä opiskelupaikkoja. I: Kirjastolehti 4.3.2019. <http://kirjastolehti.fi/artikkelit/ruotsissa-painetta-lisata-opiskelupaikkoja/> (sökdatum 10.6.2019)

Forskrift om kvalifikasjonskrav for ansatte i folkebibliotek,

<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2013-12-20-1656> (sökdatum 7.6.2019)

Grundexamn i affärsverksamhet, <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/sv/esitys/3855077/reformi/tutkinnonosat> (sökdatum 16.4.2019)

Hofman, Andrea: Biblioteksdebatten i Danmark (blogginlägg), <https://andrea.hofman.wordpress.com/2018/01/09/biblioteksdebatten-i-danmark/> (sökdatum 8.6.2019)

”IVA skal have en skarpere profil”. I: Perspektiv nr 8/2017. <https://bf.dk/perspektiv/fagmagasinet/2017/perspektiv8/ivaskalhaveenskarpereprofil> (sökdatum 8.6.2019)

Kannanotto: Kirjastoalan koulutusta pitää kehittää, ei karsia, Suomen kirjastoseura,

<http://suomenkirjastoseura.fi/files/Kannanotot/Kirjastoalan%20koulutusta%20pit%20kehitt%20ei%20karsia.pdf> (sökdatum 29.5.2019)

Kannanotto kirjastolaista, Suomen kirjastoseura, <http://suomenkirjastoseura.fi/files/Kannanotot/Kannanotto%20kirjastolaista%202.6.2015.pdf> (sökdatum 29.5.2019)

Kierkegaard, Mårten: ”Utan krav på utbildning kan vi inte kräva högre lön”. I: Vision, oktober 2011. <https://vision.se/Medlem/tidningen-vision/arkiv/2011/oktober/utan-krav-pa-utbildning-kan-vi-inte-krava-hogre-lon/> (sökdatum 10.6.2019)

- Kirjasto ammattilaisten silmin. Kirjastoalan työntekijäselvityksen loppuraportti 4.6.2019. <http://kirjastolehti.fi/files/KirjastoalanTy%C3%B6ntekij%C3%A4tutkimus.pdf> (sökdatum 12.6.2019)
- Lag om allmänna bibliotek, <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2016/20161492> (sökdatum 2.4.2019)
- Lag om småbarnspedagogik, <https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2018/20180540> (sökdatum 3.9.2019)
- Lerche, Anette: Bibliotekspolitisk topmøde: Der er ikke brug for en ny bibliotekslov. I: Perspektiv nr 5/2019. <https://bf.dk/perspektiv/fagmagasinet/2019/perspektiv-nr-5/bibliotekspolitisk-topmoede-der-er-ikke-brug-for-en-ny-bibliotekslov> (sökdatum 8.6.2019)
- Lov om folkebibliotek, <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1985-12-20-108> (sökdatum 7.6.2019)
- Lång, Linus: Så tjänar kvinnor och män i olika branscher - se vilken lönenivån är i ditt yrke. I: Huvudstadsbladet 24.2.2018. <https://svenska.yle.fi/artikel/2018/02/24/sa-tjanar-kvinnor-och-man-i-olika-branscher-se-vilken-lonenivan-ar-i-ditt-yrke> (sökdatum 14.8.2019)
- Nilsson, Lasse: Biblioteksassistenter kan få högskoleutbildning. I: Vision, maj 2003. <http://www.vps-55749.cloudnet.se/nyheter/biblioteksassistenter-kan-fa-hogskoleutbildning-4570> (sökdatum 10.6.2019)
- Nordic Statistics Database, <https://www.nordicstatistics.org/culture/> (sökdatum 19.9.2019)
- Oulun seudun ammattiopisto, studieprogram, <https://www.osao.fi/hakijalle/amatilliset-perustutkinnot/merkonomi.html#jatkuvahaku>, (sökdatum 27.5.2019)
- Persson, Annika och Kvarnsell, Johanna: Grafik: Så mycket satsas på fortbildning. I: Biblioteksbladet, maj 2017. <http://biblioteksbladet.se/sa-mycket-satsas-pa-fortbildning/> (sökdatum 7.6.2019)
- Röshammar, Martin: Södertörn möter nya behov. I: Biblioteksbladet, maj 2019. <http://biblioteksbladet.se/sodertorn-moter-nya-behov/> (sökdatum 7.6.2019)
- Sario, Suvi och Karjalainen, Anette: Linjauksia kirjastoalan koulutukselle. I: Kirjastolehti 20.10.2016. <http://kirjastolehti.fi/artikkelit/-linjauksia-kirjastoalan-koulutukselle/> (sökdatum 18.6.2019)

Sex strategiska reformer för stärkta bibliotek, bilaga till Demokratins skattkammare. Förslag till en nationell biblioteksstrategi,
https://www.kb.se/download/18.6e28c3bf1694ccobf9e21c/1551950675660/Reformpaket_nationell_biblioteksstrategi.pdf, (sökdatum 7.6.2019)

Statistik för allmänna biblioteken i Finland,
<https://tilastot.kirjastot.fi/?orgs=73%2C191%2C400%2C409&years=2018&stats=94%2C97#results> (sökdatum 28.5.2019)

Statsrådets förordning om bibliotek,
<https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2013/20130406> (sökdatum 2.4.2019)

Studieinfo.fi, <https://studieinfo.fi/wp/sv/> (sökdatum 16.4.2019)

Uddannelsesguiden,
[https://www.ug.dk/search/bibliotekar?f\[o\]=search_tabs%3AVoksen-%20og%20efteruddannelse](https://www.ug.dk/search/bibliotekar?f[o]=search_tabs%3AVoksen-%20og%20efteruddannelse) (sökdatum 8.6.2019)

Varlejs, Jana, m.fl.: IFLA:s riktlinjer för kontinuerlig professionell utveckling – principer och best practice. 2016. https://wwwbiblioteksfor.cdn.triggerfish.cloud/uploads/2016/12/iflas-riktlinjer-for-kontinuerlig-professionell-utveckling_layoutat.pdf (sökdatum 18.6.2019)

Vartannat jobb automatiseras inom 20 år – utmaningar för Sverige. Stiftelsen för strategisk forskning, 2014. <https://strategiska.se/app/uploads/varannat-jobb-automatiseras.pdf> (sökdatum 11.6.2019)

Viestinnänmonitieteinen kandidaattiohjelma, 180 op, Tampereen yliopisto,
<https://www.tuni.fi/opiskelijanopas/opintotiedot/tutkinto-ohjelmat/otm-82e1f1f8-foef-48fo-9854-f4f7837d9955?year=2019&active-Tab=1> (sökdatum 17.9.2019)

Yrkesskolereformen, <https://minedu.fi/sv/yrkesskolereformen> (sökdatum 17.4.2019)

Intervjuer

E-postintervju med Päivi Kuitunen, lärare vid Sedu, 8.4.2019.

Telefonintervju med Katarina Antman, Careeria, 16.4.2019.

Intervju med Åbo Akademis personal 29.4.2019. I intervjun deltog professor Gunilla Widén, planerare Nancy Pettersson, universitetslärarna Kristina Eriksson-Backa och Eeva-Liisa Eskola samt akademilektor Jannica Heinström.

E-postintervju med Sanna Kallio, lektor vid Haapaveden Opisto, 3.5.2019.

E-postintervju med Salla Erho, teamledare vid Keuda, 11.6.2019.

Intervju med Saara Ihamäki, direktör för regionala bibliotekstjänster vid Helsingfors stadsbibliotek, 12.6.2019.

Intervju med Marita Ahola, kultur- och biblioteksdirektör i Vasa, 25.6.2019

Telefonintervju med Susanne Ahlroth, överinspektör på Regionförvaltningsverket, 2.7.2019

Telefonintervju med Eija Sjöblom, bibliotekschef på Kimitoön, 16.8.2019.

Intervju med Malin Hollmén, bibliotekschef, och Catharina Latvala, serviceförman i Borgå, 21.8.2019.

Intervjuer med anonyma biblioteksanställda, augusti–september 2019

Skriftlig information om statistik och liknande har erhållits via e-post från ämnet informationsvetenskap vid Åbo Akademi, Arbetsforum vid Åbo Akademi, Careeria, Biblioteken.fi och Regionförvaltningsverket.

Om författaren

Maria Grundvall har jobbat med uppgifter i statliga och allmänna bibliotek sedan 2002. Arbetet har alltid inneburit ansvar för någon aspekt av den svenska biblioteksservicen. För närvarande är hon anställd som informatiker i Grankulla stadsbibliotek, där hon ansvarar för den svenska vuxenverksamheten och står för bibliotekets kommunikation.

Till utbildningen är Grundvall filosofie magister från Åbo Akademi med tilläggsstudier i informationsförvaltning avlagda via Öppna Universitetet.